

**T. C.**  
**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**  
**GAZETECİLİK BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE MEDYA SAHİPLİK YAPISINDAKİ**  
**DEĞİŞİM: MİLLİYET VE VATAN GAZETELERİ**  
**ÖRNEĞİ**

**Emre Osman OLKUN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**  
**Doç. Dr. Mustafa ŞEKER**

**Konya-2013**

## BİLİMSEL ETİK SAYFASI

|            |                        |                                                                                       |         |                          |
|------------|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|---------|--------------------------|
| Öğrencinin | Adı Soyadı             | Emre Osman Olkun                                                                      |         |                          |
|            | Numarası               | 094222001001                                                                          |         |                          |
|            | Ana Bilim / Bilim Dalı | Gazetecilik/Gazetecilik                                                               |         |                          |
|            | Programı               | Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>                               | Doktora | <input type="checkbox"/> |
|            | Tezin Adı              | Türkiye’de Medya Sahiplik Yapısındaki Değişim:<br>Milliyet ve Vatan Gazeteleri Örneği |         |                          |

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

(İmza)

## YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

|            |                        |                                                                                       |         |                          |
|------------|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|---------|--------------------------|
| Öğrencinin | Adı Soyadı             | Emre Osman Olkun                                                                      |         |                          |
|            | Numarası               | 094222001001                                                                          |         |                          |
|            | Ana Bilim / Bilim Dalı | Gazetecilik/Gazetecilik                                                               |         |                          |
|            | Programı               | Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>                               | Doktora | <input type="checkbox"/> |
|            | Tez Danışmanı          | Doç. Dr. Mustafa Şeker                                                                |         |                          |
| Tezin Adı  |                        | Türkiye’de Medya Sahiplik Yapısındaki Değişim:<br>Milliyet ve Vatan Gazeteleri Örneği |         |                          |

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Türkiye’de Medya Sahiplik Yapısındaki Değişim: Milliyet ve Vatan Gazeteleri Örneği başlıklı bu çalışma 14/01/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı  
Doç. Dr. Mustafa Şeker

Danışman ve Üyeler

İmza

Doç. Dr. Tülay Şeker

Doç. Dr. Başak Solmaz

|            |                        |                                                                                    |         |                          |
|------------|------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|---------|--------------------------|
| Öğrencinin | Adı Soyadı             | Emre Osman Olkun                                                                   |         |                          |
|            | Numarası               | 094222001001                                                                       |         |                          |
|            | Ana Bilim / Bilim Dalı | Gazetecilik/Gazetecilik                                                            |         |                          |
|            | Programı               | Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>                            | Doktora | <input type="checkbox"/> |
|            | Tez Danışmanı          | Doç. Dr. Mustafa Şeker                                                             |         |                          |
| Tezin Adı  |                        | Türkiye’de Medya Sahiplik Yapısındaki Değişim: Milliyet ve Vatan Gazeteleri Örneği |         |                          |

## ÖZET

Avrupa’yla karşılaştırıldığında gazeteciliğe oldukça geç adım atan Türkiye’de, özellikle 20. yüzyıla birlikte basın alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 1980’li yıllarda ekonomideki liberalleşme hareketleriyle birlikte basın dışı sermayenin basına ilgisi artmıştır. Basına duyulan bu ilgi, Türk basınının holdinglerin hakimiyetine girmesine neden olmuş, basının yapısında da çok önemli değişiklikler yaşanmıştır.

Cumhuriyet sonrası Türkiye basınının değişen sahiplik yapısını eleştirel ekonomi-politik anlayışla ele alınan bu çalışmada, Türkiye’de basının holdingleşmesinin en önemli örneklerinden sayılan Milliyet gazetesiyle birlikte, yayın hayatına başlayalı kısa bir süre geçmesine rağmen birkaç kez el değiştiren Vatan gazeteleri örnek olarak alınmıştır. Gazetecilikten gelerek Milliyet’i kuran Ali Naci Karacan’ın gazete patronluğu kısa sürmüş, ölümüyle birlikte gazete, oğlu Ercümen Karacan’a devrolmuştur. Milliyet 1979 yılında işadamı Aydın Doğan’a satılmasıyla birlikte Türkiye’de basın dışı sermayenin basına ilgisi artmış, gazetecilikten gelen basın patronları zor durumda kalmaya başlamışlardır. Aydın Doğan, uzun süre patronluğunu yaptığı Milliyet gazetesini yine bir işadamı olan Erdoğan Demirören ile Ali ve Ömer Karacan kardeşlere satmak durumunda kalmıştır. Sabah grubunun önemli isimleriyle Bağımsız Gazeteciler adıyla 2002 yılında yayın hayatına başlayan Vatan ise, 2007 yılında Aydın Doğan’a, Doğan’dan da 2011 yılında Erdoğan Demirören-Ali ve Ömer Karacan kardeşlerin oluşturduğu ortaklığa satılmıştır.

Türkiye’deki değişen sahiplik yapısını Milliyet ve Vatan gazeteleri örnekleriyle inceleyen bu çalışmada, literatür taramasıyla birlikte eleştirel ekonomi-politik yaklaşıma dayanan betimleyici analizler kullanılmıştır.

|            |                        |                                                                                                   |         |                          |
|------------|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|--------------------------|
| Öğrencinin | Adı Soyadı             | Emre Osman Olkun                                                                                  |         |                          |
|            | Numarası               | 094222001001                                                                                      |         |                          |
|            | Ana Bilim / Bilim Dalı | Gazetecilik/Gazetecilik                                                                           |         |                          |
|            | Programı               | Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>                                           | Doktora | <input type="checkbox"/> |
|            | Tez Danışmanı          | Doç. Dr. Mustafa Şeker                                                                            |         |                          |
|            | Tezin İngilizce Adı    | Change in the Structure of Media Ownership in Turkey:<br>Example of Milliyet and Vatan Newspapers |         |                          |

## SUMMARY

When comparing with Europe, Turkey started its journalism history more than a little later; especially Turkey has experienced important development in press and press industry since 20<sup>th</sup> century. After liberalization movements in 1980's interests of capital from different sectors on press and press industry in Turkey has increased steadily. This caused Turkish press to enter the serves of huge companies and that is why; structure of press has changed markedly.

This study takes into account of changing ownership structure of Turkish press after establishment of Turkish Press in terms of critical economy-politic approach. Milliyet which is one of the most important examples of over-commercialization press and Vatan which has been sold several times in a short time were taken in hand as sampling among Turkish newspapers. Ali Naci Karacan who was a journalist established Milliyet and after his death, his son Ercüment Karacan continued this mission. Milliyet was sold to Aydın Doğan in 1979 and after that capital from different sectors started to interest in ownership of press. Because of this, bosses as original journalists started to have difficulties in press sector. A long while later, Aydın Doğan sold Milliyet to Erdoğan Demirören, Ali and Ömer Karacan. Vatan, which started is publishing life with important names from Sabah under the name of Independent Journalist in 2002, was sold to Aydın Doğan in 2007 and than he sold Vatan to consortium consisnts of Erdoğan Demirören, Ali and Ömer Karacan.

This study takes in hand changing ownership structure of press in Turkey with using examples of Milliyet and Vatan and in the content of the study a wide range of literature review and descriptive analysis were used in the context of critical economy-politic approach.

## ÖNSÖZ

Bu tezin yazım süresince ve yüksek lisansım süresince bana yardımlarını ve bilgisini esirgemeyen ve tezin yazımında yol göstericiliğiyle bana destek olan danışmanım Doç. Dr. Mustafa Şeker'e teşekkürü bir borç bilirim. Sadece bu tezde yaptıkları yardımlar ve verdikleri destekle değil, lisans hayatımdan bu yana, bana hocalıktan öte ağabeylik yapan Doç. Dr. Şükrü Balcı'ya, Arş. Gör. Enes Bal'a ve Arş. Gör. Abdülkadir Gölcü'ye çok ama çok teşekkür ederim. Bununla beraber, tez jürimde yer alan ve bu süreçte bana büyük katkıları olan Doç. Dr. Başak Solmaz ile Doç. Dr. Tülay Şeker'e de teşekkür ederim.

Son olarak evliliğimizin ilk dönemlerine denk gelen tez süreci boyunca bana sabır gösteren, tez yazımında ve düzeltmelerinde yardımlarını esirgemeyen eşim Meral Olkun'a ayrı olarak .

## İÇİNDEKİLER

Sayfa No

|             |   |
|-------------|---|
| Giriş ..... | 1 |
|-------------|---|

|                                                                                                                                              |          |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| <b>BİRİNCİ BÖLÜM – ELEŞTİREL EKONOMİ POLİTİK<br/>YAKLAŞIM IŞIĞINDA CUMHURİYET’TEN GÜNÜMÜZE<br/>TÜRK BASIN TARİHİ VE SAHİPLİK YAPISI.....</b> | <b>7</b> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|

|                                                                                             |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım .....                                               | 7  |
| 1.1.1. Ekonomi Politik Yaklaşımın Konusu.....                                               | 7  |
| 1.1.2. İletişimin Ekonomi Polisiği.....                                                     | 9  |
| 1.2. Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de<br>Basının Değişen Sahiplik Yapısı.....             | 15 |
| 1.2.1. Cumhuriyet’e Kadar Basının İlk Örnekleri.....                                        | 16 |
| 1.2.2. 1923-1930 Yılları Arasında Türk Basını ve<br>Basında Sahiplik Yapısı .....           | 18 |
| 1.2.3. 1930-1940 Yılları Arasında Türk Basını ve<br>Basında Sahiplik Yapısı .....           | 26 |
| 1.2.4. 1940-1950 Yılları Arasında Türk Basını ve<br>Basında Sahiplik Yapısı .....           | 33 |
| 1.2.5. Demokrat Parti Dönemi’nde Türk Basını ve<br>Basında Sahiplik Yapısı (1950-1960)..... | 39 |
| 1.2.6. 1960-1980 Yılları Arası Türk Basını ve<br>Basında Sahiplik Yapısı .....              | 45 |
| 1.2.7. 1980-2000 Yılları Arası Türk Basını ve<br>Basında Sahiplik Yapısı .....              | 54 |
| 1.2.8. 2000’li Yıllarda Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı.....                         | 70 |

|                                                                                                |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>İKİNCİ BÖLÜM – MİLLİYET VE VATAN GAZETELERİ VE<br/>SAHİPLİK YAPILARINDAKİ DEĞİŞİM .....</b> | <b>76</b> |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|

|                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------|-----|
| 2.1. Milliyet Gazetesi .....                              | 76  |
| 2.1.1. Ali Naci-Ercüment Karacan Dönemi .....             | 77  |
| 2.1.2. Aydın Doğan Dönemi.....                            | 85  |
| 2.1.3. Erdoğan Demirören-Ali ve Ömer Karacan Dönemi ..... | 94  |
| 2.2. Vatan Gazetesi.....                                  | 97  |
| Sonuç .....                                               | 105 |
| Kaynakça .....                                            | 108 |

## Giriş

Türkiye’de ilk gazetelerin, Avrupa’ya göre oldukça geç çıktığını görülmektedir. Osmanlı’nın son dönemlerine denk gelen bu yıllarda İmparatorluk gazeteyi, devletin bir duyuru organı olarak kullanmıştır. Daha çok Fransızlar tarafından çıkartılan bu gazeteler, yabancı tüccarların ya da yabancı hükümetlerin görevlendirdiği kişiler tarafından çıkartılmıştır. II. Mahmut’un 1830 yılında Fransızca olarak çıkarttığı ‘Moniteur, Ottoman’ bu anlamdaki ilk örnek olarak gösterilmektedir. İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi’nin yayınlanmasıyla da Türk halkı, hem gazete ile tanışmış hem de ülkede gazetecilik mesleğiyle ilgili ilk adımların atılması sağlanmıştır. Milli mücadele döneminde ise basın, topluma yön verme anlamında önemli görevler üstlenmiş, bu yıllarda çıkan gazeteler ve dergiler, milli mücadele tarafında olanlar ile mandacılar veya teslimiyetçilerden yana olanlar şeklinde ayrılmışlardır. İstanbul’da, Ankara ve İzmir’de, ayrıca Anadolu’nun birçok şehrinde yayınlanan birçok gazete, halkın milli mücadeleye destek vermesini sağlamıştır. Bu anlamda milli mücadelenin kazanılmasında basının ayrı bir yeri olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında basının gücünü bilen başta Mustafa Kemal olmak üzere yeni iktidar, hem basının gücünden yararlanmış hem de basının gelişimine, şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde, önemli oranda artan gazete ve dergi sayısı dikkat çekmiştir. Bu dönemin en dikkat çekici olaylarından biri, 1928 yılında yapılan ‘Harf Devrimi’dir. Arap harfleri yerine Latin harflerine geçiş anlamına gelen Harf Devrimi, basını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Çok hızlı yürürlüğe giren yasa, basının bu geçişi gerçekleştirememesine, bunun sonucunda da ciddi tiraj kayıpları yaşamasına neden olmuştur. Bu yıllarda birçok gazete ve dergi yayın hayatına son vermiş, ekonomik darboğaza düşen çok sayıda gazete ve dergiye de devlet destek olmuştur. 1931 yılında yürürlüğe giren Cumhuriyet tarihinin ilk basın yasası, dönemin bir diğer önemli gelişmesidir. Yürürlüğe giren yasa, basına önemli sınırlamalar getirmiş, Cumhuriyet aleyhtarı gazetelere yaşama şansı tanımamıştır. Bu dönemde birçok gazete kapanırken, rejim taraftarı birçok gazete ekonomik anlamda devletten önemli destekler görmüştür. Çok partili döneme kadar devam eden bu dönemde basın devamlı olarak CHP’nin denetimi altında kalmış, dini



yazılar ile komünizm ilgili konularda sütunlarında yer vermek isteyen gazetelere de engel olmuştur. Demokrat Parti'nin 1946 yılında kurulmasıyla çok partili yaşama geçen Türkiye'de basın, Demokrat Parti'nin özgürlük ve demokrasi mücadelesi sonrası güç kazanmıştır.

Dünyayı yıllar önce sarmaya başlayan kapitalizm dalgası Türkiye'ye özellikle 1940'lar sonrası gelebilmiş, basın-iktidar-sermaye ilişkisi bu dönemde konuşulmaya başlanmıştır. Türk basınında gazeteci olmayan kişilerin ilk kez sektörü girdiği yıllar bu döneme denk gelmektedir. 1940'ların sonu 1950'lerin başından itibaren basın sektörüne, farklı sektörlerden kişiler ilgi duymaya başlamış, birçok gazeteyi satın almışlardır. Özellikle DP dönemiyle birlikte, teknolojinin gelişmesi ve ulaşım imkanlarının yaygınlaşması sonucunda hızla artan gazete tirajları, basın sektörünü karlı bir sektör haline getirmeye başlamıştır.

1950'li yıllarla başlayan Demokrat Parti dönemi, basına bir bahar havası yaşatmıştır. Cumhuriyet döneminin uyguladığı basın yasaklarını kaldıran Parti, basın tarafından da destek görmüştür. Özgür, yenilikçi, rekabete açık bir imkana kavuşan basın ile Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında uyum içerisinde çalışmışlardır. Ancak kısa süre içerisinde önce dünyada başlayan kısa süre içerisinde ise Türkiye'ye yayılan ekonomik darboğaz ve siyasi olaylar, basının Demokrat Parti eleştirmeye başlamasına neden olmuştur. Basının bu olayları kamuoyuna yansıtmasından rahatsız olan iktidar partisi ile basının arası bozulmaya başlamış, Cumhuriyet döneminde uygulanan yasaklar daha ağır bir şekilde tekrar hayata geçirilmiştir. Bu dönem, birçok gazete ve dergi kapatılmış, çok sayıda gazeteci, gazete sahibi tutuklanmış, birçoğu da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. DP dönemi, 1960 yılında askerin yönetime el koymasıyla sona ermiştir.

1960'lı yıllarla beraber Türkiye'de başlayan endüstrileşme süreci, basını da etkilemiş, bu dönemde basın sahipleri gazete ve dergilerini modern tesislere taşımaya çalışmış, bunu başaranlar sektörde ayakta kalabilmişken, endüstrileşme sürecine ayak uyduramayan basın sahipleri zor durumda kalmıştır. Bazıları ise sektörden çekilmek zorunda kalarak, yerlerini basın dışı sermayelere bırakmışlardır. Özellikle 1970'lerin sonlarında basının holdingleşme süreci başlamış, 24 Ocak 1980

kararlarıyla, ekonomideki liberalleşme, basın dışı sermayenin, holdinglerin basına ilgisini arttırmıştır. Bu tarihten itibaren büyük sermayelerle yarışamayan gazeteci ailelerin basına olan hakimiyeti son bulmuştur. Holdinglerle beraber ekonomik gelişmeyle büyüyen basın, bu dönemden itibaren medyaya dönüşmüştür. Medyanın gücünü keşfederek sektöre giren bu büyük sermayeler, holdingler, yeri geldiğinde medyayı bir silah yeri geldiğinde de bir savunma aracı olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir. 2000’li yıllar ülkede değişen ekonomik ve siyasi durum, medyanın sahiplik yapısını da etkilemiştir. 2001 krizinden sonra birçok holding ekonomik anlamda ya çok zor durumda kalmış ya da batarak sektörden çekilmişlerdir. 2002 yılında Ak Parti iktidarı ile Türkiye’de yine önemli değişiklikler gerçekleşmiş, Ak Parti muhalifi birçok holding zaman içerisinde ya küçülmüş ya da yok olmuş, Ak Parti yanlısı kesim ve İslami medya ise önemli oranda büyümüştür. Bu yıllar birçok gazete ve televizyonun sahiplik yapısında değişiklikler yaşanmış, sektörde yine dengeler değişmiştir.

Bu teze konu olan Milliyet ve Vatan gazetelerinin sahiplik yapıları zaman içerisinde birkaç kez el değiştirmiş, özellikle Milliyet gazetesinin tarihi geçmişi ve dönem içerisinde, zamanın şartlarından ötürü değişen sahiplik yapısı ilginçtir. Gazeteci kökenli biri olan Ali Naci Karacan tarafından 1950 yılında kurulan Milliyet gazetesi, kısa süre içerisinde ülkenin en önemli birkaç gazetesinden biri olmuştur. Ancak 1979 yılına kadar gazetenin bu başarısındaki en büyük paya sahip olan ve gazetenin başında olan Abdi İpekçi’nin o yıl içerisinde öldürülmesi sonrası, gazetenin sahibi olan Ali Naci Karacan’ın oğlu Ercüment Karacan, ekonomik ve ailevi sebeplerden dolayı gazeteyi İşadamı Aydın Doğan’a satmıştır. Bu satış sonrası, basın dışı sermayenin sektöre girmesinin yolu açılması yönünden önemlidir. Milliyet gazetesiyle sektöre giren Aydın Doğan, kısa sürede büyüyerek sektörde çok önemli bir pozisyona gelmiştir. Aydın Doğan Milliyet gazetesini, sektörde kendisi gibi çok hızlı büyüyen Korkmaz Yiğit’e satmış, ancak bu satış çok uzun sürmemiş Korkmaz Yiğit gazeteyi kısa süre içerisinde Aydın Doğan’a tekrar iade etmek zorunda kalmıştır. Aydın Doğan, 2009 yılında girdiği mali sıkıntıdan ötürü, sahibi olduğu Milliyet ve Vatan gazetelerini 2011 yılında Demirören-Karacan ortaklığına satmak durumunda kalmıştır.

Bu çalışmada, Türk basın tarihi açısından büyük önemi ve yeri olan Milliyet gazetesiyle, kısa süre içerisinde yazar kadrosu ve sahibi olan patronlarıyla büyük gazeteler arasında yer almaya başaran Vatan gazetelerinin değişen sahiplik yapıları ekonomi-politik yaklaşım çerçevesinde ele alınmış ve incelenmiştir.

## **1. Problem**

Bu çalışmanın ana problemi, Milliyet ve Vatan gazetelerinin sahiplik yapılarının, süreç içerisinde ekonomik, politik, ideolojik işlevleri ve ilişkileri çerçevesinde nasıl değiştiği ve bu gazetelerin Türk basın tarihi içindeki yerinin ve içeriğinin, bu işlevleri ve ilişkileri ile nasıl şekillendiği oluşturmaktadır. Çalışma bu bağlamda, Türkiye'deki medya ve sermaye ilişkisini tartışarak, bu örnek üzerinden medya sahiplik yapısında yaşanan değişimleri ve bu değişimin sonuçlarını tartışacaktır. Türk basını, tarihsel süreç içerisinde asıl işlevi olan haber verme işlevinden daha çok sahiplerine ekonomi-politik anlamda hizmet etmiştir. Milliyet ve Vatan gazeteleri de bu durumun en çarpıcı örnekleri arasında yer almıştır. Gazetecilikten gelen Ali Naci Karacan'ın Türk basınına kazandırdığı Milliyet gazetesini, ölümünden sonra oğlu Ercüment Karacan yönetmiş, daha sonra sırasıyla işadamları Aydın Doğan'a (kısa süreliğine Korkmaz Yiğit'e ve tekrar Aydın Doğan'a), son olarak da Demirören-Karacan gruplarına satılmıştır. Vatan gazetesi de 'Bağımsız Gazeteciler Grubu' tarafından çıkarıldıktan sonra Aydın Doğan hakimiyetine girmiş, ardından o da Demirören-Karacan grubuna satılmıştır. Bu teze konu olan iki gazete de patronlarının hakimiyetinde yayınlarını dönemin ekonomi-politik bağlantılarına göre şekillendirmesi, çalışmanın problemleri arasındadır.

## **2. Amaç**

Bu tezin amacı Milliyet ve Vatan gazetelerinin tarihsel olarak yaşamış olduğu sahiplik yapısındaki dönüşümleri; değişen ekonomik ve politik süreçler üzerinden ortaya koymaktır. Bu bağlamda Türkiye'de yaşanmakta olan ekonomik dönüşümlerin ve pazar ekonomisine geçiş uygulamalarının, medya sahiplik yapısında neden olduğu değişiklikler Milliyet ve Vatan gazeteleri örnekleme üzerinden analiz edilecektir.

### **3. Önem**

Bu tezin önemi Türkiye’de medya sahiplik yapısında yaşanan dönüşümün, ülkenin ekonomik ve politik dinamiklerinde yaşanan değişimlere bağlı olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Bu bağlamda Türk basınının iki önemli ve tarihsel geçmişi olan Milliyet ve Vatan gazetelerinin ekonomi-politik yaklaşım üzerinden analizi sayesinde, özellikle 1980 sonrasında Türkiye’de medya sahiplik yapısının ne tür ekonomi-politik değişimleri deneyimlediği özgün bir şekilde ortaya konacaktır. Eleştirel ekonomi-politiğin inceleme yöntemi esas alınarak belirli medya grupları farklı çalışmalar kapsamında ve farklı dönemlerde birçok farklı boyutta ele alınmıştır. Bu tez ise Milliyet ve Vatan gazetelerinin ekonomi-politik yaklaşımla ele alınarak incelenen ilk çalışma olması nedeniyle bilimsel literatüre yeni katkılar sağlaması nedeniyle önemlilik arz etmektedir.

### **4. Varsayımlar**

Türk basını tarihsel olarak değişen ekonomi-politik koşullara göre şekillenmiştir. Özellikle dünya ekonomik yapılanmasında ve ülke ekonomisinde yaşanan gelişmelere ayak uydurma gereksinimi; önce basının sonrasında ise bu ekonomi-politik dönüşümden etkilenecek medyaya dönüşen ticari örgütlenmelerin, çalışma biçimini ve ilişkilerini değiştirmiştir. Bu bağlamda, 1980 sonrasında Türk basını ekonomi-politik süreçlerden etkilenecek liberal ekonomik anlayış içerisinde, pazar ekonomisine adapte olmaktan kendini soyutlayamamıştır. Pazar ekonomisine adapte olan Türk ekonomik hayatı, medya sahiplik yapısında da uzun yıllardır işleyiş gösteren birçok farklı kuruluşun birleştirilmesine ya da sahiplik yapısında değişiklik yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç sonrasında farklı yayın politikalarına sahip olan gazete ve yayın kuruluşları, ekonomi-politik gerekçeler nedeniyle tek bir ideolojik bakış açısını benimseyen kapitalist işletmelere dönüşmüşlerdir.

### **5. Sınırlılıklar**

Çalışmanın zaman aralığı Türk Basın tarihi ve Türkiye’deki medya sahiplik yapılanmasının Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar olan dilimini kapsamaktadır. Özellikle 1980 sonrasında pazar ekonomisine geçiş için alınan 24

Ocak kararları ve dönemin ekonomi politikaları çalışmanın sınırlarının daha çok 1980-2010 dilimleri arasında tutulmasına neden olmuştur. Ayrıca çalışma sadece Milliyet ve Vatan gazetelerinin sahiplik yapısında yaşanan değişimlerini esas alacaktır.

## **6. Yöntem**

Çalışmada yöntem olarak öncelikle kapsamlı bir literatür taraması yapıldıktan sonra, eleştirel ekonomi-politik yaklaşıma dayanan betimleyici analizler kullanılacaktır.

## **7. Evren ve Örneklem**

Bu tezin evrenini, Türk basın tarihi içerisinde sahiplik yapısı değişen gazeteler oluştururken, Milliyet ve Vatan gazeteleri değişen sahiplik yapılarıyla, bu yapıyı temsil ettiğinden dolayı tezin örneklemini oluşturmaktadır.

## **8. Verilerin Toplanması ve İşlenmesi**

Tezin ilk bölümü oluşturan eleştirel ekonomi politik yaklaşım ve Türk basın tarihi ile basının değişen sahiplik yapısı bölümü için ayrıntılı literatür taraması yapılmıştır. Tezin ikinci bölümü olan Milliyet ve Vatan gazetelerinin sahiplik yapıları ise, yine literatür taraması yöntemiyle incelenmiş, ayrıca basında çıkan haberler, köşe yazıları da çalışmada değerlendirilmiştir. Çalışmaya konu olan Milliyet ve Vatan gazeteleri, bu tezde tarihsel süreç olarak ayrıntılı bir şekilde incelenerek, kuruluşundan bugüne kadarki sahiplik yapıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

# **BİRİNCİ BÖLÜM**

## **ELEŞTİREL EKONOMİ POLİTİK YAKLAŞIM IŞIĞINDA CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE TÜRK BASIN TARİHİ VE SAHİPLİK YAPISI**

### **1.1. Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım**

#### **1.1.1. Ekonomi Politik Yaklaşımın Konusu**

Ekonomi politik, toplumsal gerçekliği anlamak için epistemolojik ve metodolojik bir yaklaşımdır. Toplumsal yaşamın oluşmasını sağlayan temel unsurlar, üretim ve bölüşümdür. Üretim ve bölüşüm ise toplumsal ilişkilere içinde gerçekleşirler ve bu toplumsal ilişkilere ait güç ilişkileri söz konusudur. Ekonomi politik, kaynakların üretim ve bölüşümüne ait olan toplumsal ilişkileri, daha özel olarak bu bölüşüme ait güç ilişkilerini inceler. Bununla bağlantılı olarak ekonomi politik, diğer kişileri, süreçleri ve şeyleri denetleme gücüne ait sosyal ilişkileri de merkeze alır. Dolayısıyla, ekonomi politiği, toplumsal yaşamda denetim ve mücadelenin incelenmesi olarak da tanımlanabilir (Özdemir, 2008: 57). Bu bağlamda ekonomi politik, tarihsel olarak üretimin ve değişim, bölüşüm ve tüketimin incelenmesi anlamına gelmektedir. Genel anlamda, üretimin örgütlenme tarzı yani üretim ilişkileri üretim, değişim, bölüşüm ve tüketimi şartlandırır. Ancak değişim ve bölüşüm de üretim üzerinde etkide bulunur. Bir bilim olarak ekonomi politik, 17. yüzyılın sonunda doğmuş ve bilim olma özelliğini 18 yüzyılla beraber fizyokratlar ve Adam Smith'in çalışmaları ile kazanmıştır. Daha sonra, kapitalizmin ve sanayi devriminin sonucunda toplumun zenginleşmesini açıklamak için geliştirilmiştir (Yaylagül, 2008: 125). Yaylagül'e göre (2009: 152), Fransız fizyokratlarından esinlenen Adam Smith'in (1723-90) çalışmalarıyla bir anlamda ortaya çıkan ekonomi-politik, gelişen kapitalist sisteme ahlaki bir temel ve açıklama kazandırmak için kullanılmıştır. Bu yıllarda kapitalizmle birlikte, feodal sistemdeki kendi kendine yeten başka bir ifadeyle üreticinin kendi tüketimi için yaptığı üretimden, pazar yönelimli bir ekonomiye geçiş gerçekleşmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak feodal bir siyasal sistemin içerisinde gelişen kapitalist bir ekonominin yaratmış olduğu toplumsal sorunları analiz etmek için ekonomi politik bilimi gelişmiştir. Özdemir'e göre ise (2009: 16) ekonomi politik yaklaşım, egemen yaklaşım tarafından

görmezden gelinen veya yok sayılan iktisadi, siyasi ve ideolojik mekanizmaların ve bu mekanizmaların hayal edilebilmesini olanaklı kılan sınıf, kapitalist üretim ilişkileri, kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası ve uluslararası iş bölümü kavramlarını analize dahil edilmesi gerekliliğini vurgulayan bir yaklaşımdır.

Ekonomi politiğin temel inceleme sahası toplumdur, yani burada amaç iktisadi işleyişi yöneten toplumsal kanunları analiz etmektir. İktisadi faaliyetler boyunca sürekli tekrarlanan ilişkileri inceleyen ekonomi politik, ekonomik süreci bütünlüklü bir yapıda ele alır ve ekonomik kanunları tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirir. Ekonomi politiğin temel hareket noktası, insan topluluklarının gereksinimleri için kullandıkları materyal araçların üretim ve dağılımlarının gelişim ve değişim biçimidir. Dolayısıyla ekonomik kanunların birbirleriyle olan ilişkilerini ve çeşitli toplumsal formasyon tiplerinin temel hareket yasalarını araştırır (Yaylagül, 2010: 142-143). Ekonomi politik yaklaşım, toplumsal gerçekliği zaman içinde, geriye ve ileriye bağlantılı olarak dinamik bir olgu olarak değerlendirilen tarihsel bir bakış açısını benimsemektedir. Tarihsel bir yaklaşım, belirli bir kısa zaman diliminde toplumsal gerçekliği inceleme, nedenlerini sorgulama ve çözüm üretme eğiliminde olan ‘statik’ yaklaşımlarla kıyaslandığında tartışmasız daha elverişlidir. Bundan dolayı, ekonomi politik, bilginin bağlam bağımlı, tarihsel ve zaman/mekandan arındırılmaz olduğu ile uyumlu epistemolojik ve metodolojik yaklaşımları benimser (Özdemir, 2008: 57-58).

Ekonomi politik başlığı altında ele alınan bütün yaklaşımlar; ekonomi politiğin temel amacını, toplumsal değişimleri ve tarihsel dönüşümleri anlamaya çalışmak ve bunu yaparken; ekonomi, siyaset ve iletişim gibi ayrı ve uzmanlaşmış alanların varlığını reddederek bütüncül bir şekilde “ekonomik yapılanma ile politik, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki” etkileşim ile ilgilenmek olarak belirginleşmektedir (Golding and Murdock, 1991: 18).

Ekonomi politik yaklaşımda kapitalist ekonomik sisteme ve siyasal yapıya eleştiriler yöneltilir ve tüm eleştirel paradigma içerisindeki yaklaşımlar gibi kökeninin Marksizme uzandığı çoğunlukla kabul edilir (Tekinalp ve Uzun, 2004: 165). Bu bağlamda Karl Marx ekonomi politik araştırmalarında, egemen sınıfın

fikirlerinin her dönemde egemen fikir olduğu üzerinde durmaktadır. Marx konuyu şöyle özetler: “Maddi üretim araçlarını kendi tasarrufu altında tutan sınıf aynı zamanda zihinsel üretim araçları üzerinde de denetime sahiptir. Bu nedenle genel olarak konuşursak, zihinsel üretim araçlarından mahrum kalanların fikirleri, egemen sınıfın fikirlerinin etkisi altında kalır” (Shoemaker and Reese, 1991: 140).

### **1.1.2. İletişimin Ekonomi Politikı**

İletişimin, başka bir ifadeyle medyanın ekonomi politikı, kitle iletişim kurumlarının mülkiyet ve sahiplik yapısı, bundan beslenerek gelişen medya-iktidar ilişkileri, bu ilişkilerin medya metinlerinin içeriğine nasıl yansıdığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Adorno, Chomsky, Herman, Murdock, Garnham, Golding, Mosco gibi isimlerle şekillenen iletişimin ekonomi politikı yaklaşımının temeli Marksist gelenek içerisinde biçimlenen eleştirel ekonomi politiktir. Özgürlük, serbest rekabet, eşitlik görünümü altında aslında eşitsizlik ve sömürü ilişkileri üzerine kurulan kapitalizmin eleştirisi biçiminde geliştirilen Marksist ekonomi politik, Frankfurt Okulu düşünürlerinin öncülüğünde, kitle iletişim araçlarının işleve ve işleyişine ilişkin çözümlemelere de uyarlanmıştır. Bu açıklamaya göre, kapitalizm içerisinde büyük sermayenin sahipliğinde biçimlenen kitle iletişim kurumlarının sistemin siyasal ve ekonomik güçleriyle nasıl işbirliği yaptığı, egemen sınıfta nasıl yerini aldığı, egemen kesimlerin kitleleri kandırma çabasına nasıl ortak olduğu eleştirel bir bakışla incelenir. Bu yöndeki çalışmalar, iletişim kuram ve araştırmalarının ekonomi politik boyutunu oluşturmaktadır (Güngör, 2011: 119). Yıllar içerisinde ortaya çıkan ve gelişen kapitalist toplumlarda medya, içinde yer aldığı ekonomik ve politik yapının hem ürünü hem de ekonomik ve politik işlevleri olan endüstriyel bir kurumdur. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere medya, yalnızca bilgi üretme aracı değil, aynı zamanda kapitalizmin mantığı ve kurallarına göre hareket eden ticari birer işletmedir (Bulut, 2009c: 7). Ekonomi politik yaklaşım, bunun yanında iletişim ve kültür endüstrilerinin ürettiği ürünlerin kültürel boyutuna odaklanır. Özetle ekonomi politik yaklaşım, iletişim ve kültürlerle ilgili araştırmalarda iletişimsel içeriklerin üretilmesinde ekonominin ve politikanın medya ürünlerinin üretim, dağıtım ve tüketimini nasıl biçimlendirdiği üzerinde durur (Yaylagül, 2009: 167).



Kültürel ürünlerin de birer meta olduğu kapitalist sistemde medya, sermayenin karının en üst düzeye çıkartmak ve iktidarın kontrolünün devamlılığının sağlanması amacı gütmektedir. Bu bağlamda ekonomi-politik yaklaşım, her türden değerın üretilmesi, dağıtılması ve tüketilmesinin incelenmesi olarak da açıklanabilir (Bulut, 2009c: 7). 20. yüzyılda medya endüstrilerinin hızlı gelişimi iş dünyasının iletişim ekonomisine daha dikkatli ve istekli bir şekilde yönelmesine neden olmuştur. Bu yönelişin sonucunda radyo ve televizyonun kullanımı ile kitlelere daha çok ürünün nasıl satılabileceği yönünde araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu süreci anlamaya yönelik çabalar beraberinde eleştirel bir ekonomi politik yaklaşımın gelişmesine neden olmuştur. Bir başka deyişle kitleye dönük pazarlama yapma isteğini daha geniş bir ekonomik ve sosyal süreçle birleştirmeye çalışmayı; daha insani değerlerden yola çıkarak eleştirmek amaçlanmıştır (Mosco, 1998: 12). Öyle ki Mosco (1998: 73) bu süreci New York Times örneğiyle açıklamaktadır. Mosco, başlangıçta New York Times gibi büyük medya şirketlerinin aile şirketi olma özelliklerini korusa da, zamanla endüstriyel gelişmeler ve kapitalist şirket yapılarının yönetim anlayışının kompleks bir hal almasıyla; medya sektörünün kapsamının ve kapasitesinin de endüstriyel bir hal almasına neden olduğunu savunmaktadır.

Günümüzde dünyanın önemli medya şirketleri geniş katılımlı yönetim kurulları tarafından yönetilmektedir ve bu şirketler sadece kar amacı güden oluşumlara dönüşmüştür. Bunların çoğunluğu kar etme kaygısıyla hareket etmektedir. Geriye kalan kısmı ise borsadaki hissedarların, yöneticilerin ya da bankerlerin etkisi altına çoktan girmiştir. Bu yapılanmanın oluşmasında özellikle 1980'lerden sonra yaşanan medya şirketlerinin artan reklam gelirleri ve ekonomik yapılanma üzerindeki etkilerinin güçlenmesi sonrasında başlayan medya şirketlerine yatırım yapma eğilimi çok etkili olmuştur (Herman, 1995: 80).

Garnham'a göre (1990: 30) kitle iletişiminin ekonomi politik yapısı analiz edilirken medyanın ideolojik üretim sürecinde devletin bir parçası olması kabulü reddedilmiş, yerine ise medyanın hem meta üretimi, hem sosyal ve siyasal üretimi hem de artı değer bağlamında yapmış olduğu doğrudan ve dolaylı üretim süreçlerini içine alan ekonomi temelli kabulü benimsenmiştir. Bu bağlamda kitle iletişiminin temel araçları olan medya organlarının yapılanları birbirlerinden farklılık gösterebilirler

de, ideolojik, ekonomik ve politik yeniden üretim sürecinde aynı görevi yerine getirmekte olduğu dile getirilmiştir. Bir örnekle bu durum açıklandığında; bir medya organının satın alınması ile meta değeri olan ekonomik değer, politik süreçlere katılım olan siyasal kimlik kazanımı ve ideolojik yeniden üretim süreci aynı anda gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bulut (2009c: 7-8), bu yaklaşımın ekonomik boyutunun emtiaların üretim, dağıtım ve tüketimi ile ilgilendiğini, politik boyutunun da bu sürece etki eden güç ilişkilerinin incelenmesi olarak ifade eder. Yani ekonomi politik yaklaşım, sembolik bir diğer ifadeyle düşünce üretim araçlarının kontrolü ile insanların düşünce ve eylem tarzları arasındaki karmaşık ilişkilerin incelenmesini de içerir. Buradan da anlaşılacağı üzere ekonomi politik yaklaşım, sadece maddi üretim sürecini değil, her türden hegomonik ilişkinin incelenmesini konu edinir. Doyle da (2002: 171), birçok akademisyenin dikkatlerini medya mülkiyeti ve sahiplik yapısı üzerine yoğunlaştırdığını ve konunun dar anlamda bireysel tüketiciyi fakat geniş anlamda tüm toplumsal yapıyı ilgilendirdiğini dile getirdiklerini belirtmektedir. Medya mülkiyetinde yaşanan ekonomik yoğunlaşmanın olumsuz sonuçları olarak medyanın siyasal gücünü çıkarları için kullanması ve belirli bakış açılarını dayatmaya çalışması gibi örneklere bakıldığında; doğrudan toplumsal yapıya zarar verdiği görülmektedir.

Bugün modern iletişim sistemleri, ileri kapitalist sistemleri doğru bir şekilde analiz etmek için gerekli örgütlenmelerden birisidir ve kapitalist sistem analizlerinde üzerinde hassasiyetle durulan üretim ve dağıtım ağlarına gösterilen yoğun ilgi benzer şekilde iletişim sistemlerine de gösterilmelidir. Medyanın, televizyonların, gazetelerin, sinema örgütlenmelerinin sahiplik yapısı ve kontrolü üzerine yapılan çalışmalar; kapitalist toplumun, neo-kapitalist devletin ve kapitalist ekonominin daha kapsamlı bir analizini yapabilmek için çok önemlidir. Daha da önemlisi bu kurumların ve yapıların analizi aslında modern emperyalizmin ve kolonyalizmin analizi ile doğrudan ilişkilidir (Williams, 1977: 136). Mosco'ya göre (2008. 47-48), iletişimin ekonomi politik yapısının küresel bir karaktere bürünmesi sonrasında, dünya genelinde dominant ülkelerin şirketleri küresel medya şirketlerine dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde yerel sınırlar ve düzenleyici kuruluşlar ortadan kaldırılmış ve kapitalist üretim ilişkileri ağ toplumunun gereklilikleri ekseninde

yeniden dizayn edilmiştir. Bu bağlamda Mosco süreci dijital kapitalizm terimiyle açıklamak gerekliliğini dile getirmiştir.

Bu noktada medya sahiplik politikalarına yönelik kaygılar son zamanlarda ekonomi bağlamında gittikçe artmaktadır. Bu soruna makul bir cevap vermek için bugünün koşullarında ekonomik olarak büyüyen medya şirketlerinin ne gibi ekonomik faydalarının ve maliyetlerinin olduğu araştırılmalıdır. Son zamanlarda medya mülkiyet politikaları üzerine yapılan çalışmaların ortaya koyduğu endişe veren sonuçlara göre; siyaset mekanizması ve siyasal aktörler tarafından bu durum önemsizmemekte ve görmezden gelinmektedir. 1990'lı yıllardan sonra medya mülkiyet politikalarının ardındaki ideolojide belirgin bir dönüşüm ve değişim yaşanmıştır. Fakat bu konuda siyasal aktörler tarafından eleştirel bir analiz yapılamamıştır (Doyle, 2002: 172).

Bagdikian'a göre (2004: 7) küresel medya şirketleri klasik kapitalizmin rekabetçi anlayışından vazgeçmiş, bunun yerine kendi aralarında tekelci bir pazar yapısının oluşmasına yönelmişlerdir. Bu sayede pazara farklı aktörlerin girmesi engellenirken, kendi aralarındaki rekabet de bir ortaklığa dönüştürülmüştür.

Medya endüstrisinin son yıllarda dünya ekonomisine yapmış olduğu büyük katkı, dünya siyasetinin ajandasına bu alanın düzenlenmesi ve kontrol altına alınması gerekliliğini yerleştirmiştir. Özellikle son yıllarda dünya ekonomisinde medya endüstrisinin hayati bir rol oynamaya başlaması ve medya endüstrisinin sınırları aşan bir ticari metaya dönüşmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca bu denli güçlü bir yapıya dönüşen medya endüstrisi, siyasal aktörler tarafından da diğer ülkelere etki edebilmek adına kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede geleneksel politika anlayışı yerine daha medyatik bir politika anlayışı dünya siyasetinin ajandasına yerleşmiştir (Hamelink, 1994: 33-34). Medya şirketleri sadece bir endüstri değildirler. Bu şirketlerin sahipleri ekonomik yapılanmada karar alıcı güce sahip kişilerdir. Aynı zamanda farklı sektörlerdeki diğer şirketlerin aksine medya fiziksel bir üretim yapmak yerine; bireyler için toplumsal ve siyasal dünyayı üretmektedir (Bagdikian, 2004: 9).

Bugün medya endüstrisi; finansal örgütlenmeler, askeri kuruluşlar ve siyasal seçkinler gibi birçok güç merkezi ile bağlantılı bir güç merkezine dönüşmüştür. Bu konudaki özgün sorunsal ise haber ve bilgi üreten medya örgütlenmelerinin artık dev endüstriyel şirketlerin birer parçası haline gelmiş olmasıdır (Hamelink, 1994: 175). Yakın dönemde yapılan ekonomi-politik yaklaşımı benimsemiş çalışmalar medyanın eskisi gibi artık sadece kapitalist sermaye sahipleri ve onların hükümetlerdeki ortakları ile mücadele etmediğini, bunlara ek olarak artık dini gruplar, sendikalar, tüketici dernekleri, sivil toplum kuruluşları gibi birçok farklı oluşumla mücadele etmek zorunda kaldığını göstermektedir (Mosco, 2008: 49).

Medya uzmanlarının çoğunun kabul etmiş olduğu gibi Amerika'nın ekonomi politik yapılanmasında medya; haber, siyasal kamuoyları ve eğlence akışını sağlaması nedeniyle çok önemli konuma sahiptir. Fakat medyanın etki gücü ve yapılanması konusunda iki ayrı yaklaşım ortaya çıkmıştır: Bunlardan birincisine göre medya bağımsız bir güçtür. İkincisine göre ise medya, güç odaklarının çıkarları için kullanmakta olduğu bir araçtır (Herman, 1995: 79). Bunlardan ilki olarak kabul edilen liberal kuramda, iletişim endüstrilerinin bağımsız olması gerektiği savunulur. Burada bağımsızlıktan anlatılmak istenen sermayeden bağımsızlık değil, devletin ekonomiye ve pazar mekanizmasının işleyişine müdahale etmemesi olarak açıklanır. Liberal ekonomi politik yaklaşım, sınıf egemenliğini reddeder ve aksine çoğulculuğa vurgu yapar. Toplumda kapitalist sınıfın egemen olduğu görüşünü yadsıyan liberal ekonomi politik yaklaşım, toplumda farklı çıkar grupları olduğunu ve bunların avantajlı duruma geçmek için kendi aralarında rekabet ettiklerini belirtir. Liberal ekonomi politik yaklaşımın temel argümanlarını şu şekilde özetlemek mümkündür: Toplum bireylerden oluşur ve bütün bireyler eşittir. Bireyler arasındaki ilişki, piyasa mekanizması vasıtasıyla kurulur. Piyasa serbesttir ve piyasada çok seslilik vardır. Devlet, toplumun üzerinde ve dışındadır. Devlet ayrıca pazar mekanizmasının işleyişine müdahale etmez. Bu sayede liberal ekonomi politik yaklaşım, ekonomi ile siyasal süreçler arasına bir set çeker ve ekonomi ile politikayı birbirinden ayırır. Medyayı güç adaklarının çıkarları doğrultusunda kullanıldığı ikinci anlayışta ise medya içeriklerinin oluşmasında belirleyici güç izleyiciler değildir. Sinema filmleri de dahil olmak üzere bütün iletişimsel içeriğin oluşturulmasında, endüstrinin

sahiplerinin yanında reklamcılarının ve sponsorların etkisini de dikkate almak gerekir (Yaylagül, 2009: 160-161).

Medyada yaşanan mülkiyet yoğunlaşması yönelik düşünce dünya genelinde kabul görmesine rağmen, bu yoğunlaşmanın sonuçlarının ne olacağına yönelik çok fazla endişe gözlenmemektedir. Konu üzerinde duran siyasal, ekonomik ve akademik uzmanlar ise ortak bir bakış açısına sahip değildir. Medya sahiplik yapısında yaşanan yoğunlaşma üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, genellikle bu yoğunlaşmanın medya içeriğine yapacağı etkiyi ele almaktadırlar. Sonuç olarak bu yoğunlaşma medya içeriğine olumsuz yönde etki etmekte ve içeriğin çeşitliliğini kısıtlamaktadır (Hamelink, 1994: 174-175).

Medya mülkiyetinin doğasına ve medyanın kontrolüne yönelik endişeler, modern kitle medyasının gelişiminin başlangıcından bugüne ısrarla dile getirilmektedir. Bu bağlamda pazarı yeni aktörlere ve yatırımcılara açık tutmak ve editoryal bağımsızlığa zarar verecek birkaç grupluk tekелci yapılara karşı çıkmak adına temel birkaç prensip kaleme alınmıştır. Bunlardan birincisi rekabetçi bir medya yapısının gerekliliği ve ikincisi ise bir araç olarak görülen medya alanında çoğulculuğu oluşturmaktır. Bunlara ek olarak ise kültürel ve ekonomik yapıyı koruyabilmek ve devamlılığını sağlayabilmek için, medya sektöründeki ulusal sahiplik yapılarını koruyucu bir düzenleme yapmaktır (Gibbons, 1998: 204). Doyle da (2002: 171-172), medyada yaşanan mülkiyet yoğunlaşması sonrasında, ekonomi-politik açıdan üzerinde durulması gereken en önemli kaygının, ekonomik yoğunlaşma sonrasında demokrasi ve siyasal sistem üzerinde tek sesliliğinin hakim olma riski olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda sahip oldukları medya şirketlerinin gücünü kullanarak patronların tek bir görüşün dominant bir hal almasına izin vermeleri, demokrasiyi doğrudan tehdit edecek bir durumdur. Nitekim medya mülkiyetinde çoğulcu bir yapının oluşturulması, siyasal ve kültürel çoğunluğu devam ettirebilmenin en gerekli koşullarından birisidir.

Medya mülkiyeti sorunsalı ile doğrudan ilişkili olan en önemli konu, mülkiyete sahip olma gücünün nasıl kullanıldığıdır. Genellikle bir medya şirketinin sahibi ile o şirkette çalışan gazeteci ya da muhabirleri hukuki olarak birbirinden

ayırmak mümkün değildir. Genellikle gazeteciler ve muhabirler böyle durumlarda kendi ifade özgürlüğü ve bağımsızlık söylemlerini dillendiremeyen şirket sözcüleri olarak gözükmemektedirler. Mülkiyetin medya üzerindeki etkisi; şirket yapılarının getirmiş olduğu bireysel kontrol mekanizmaları, az sayıdaki büyük medya şirketlerin yönetim kurullarının kuralları ya da sektör dışından yatırımcıların kurallarının olması nedeniyle çok geniş bir alana yayılmıştır. Her ne kadar medya şirketlerinin mülkiyet yapılanması açık bir şekilde deklere edilmiş olsa da, bu şirketlerdeki yöneticilerin medya içeriğine yönelik etkilerini ortaya çıkarmak mümkün gibi gözükmemektedir. Çünkü mülkiyet yapısı, mülkiyet gücünden kaynaklanan içerik üzerindeki etkileri örtbas etmektedir. Ancak bugün geline nokta mülkiyet yapısından kaynaklanan olumsuz etkilerin varlığı kesindir ve bu etkilerin medyanın daha ileri bir demokrasi için çalışmasını engellediği yönünde kaygılar da dillendirilmektedir. Çünkü bu gibi kaygılar artık piyasa liberalizmi için önemsizdir çünkü artık bir medya örgütüne sahip olmak ve onu işletmek tamamen ticari bir amaçtır, bir kamu hizmeti değildir (Gibbons, 1998: 207-208).

Sonuç olarak medya alanında üretimin nasıl gerçekleştiği ve ürünlerin tüketicilere (izleyicilere, okuyuculara, dinleyicilere) nasıl ulaştığı ve izleyicilerin bilinçleri, davranışları ve gündelik pratikleri üzerinde nasıl bir etkide bulunduğu konusu ekonomi politik incelemelerin alanını oluşturur (Bulut, 2009c: 8). Amerikan kitle medyasının ekonomi politik yapısını da, devlet ve ekonomik kuruluşlarla sıkı ilişkileri olan büyük kar amaçlı şirketleri yöneten kanaat önderleri yönetmektedirler. Bu güçlü yapılanma, seçkinlerin beklentilerine uygun haber ve eğlence üretmekte ve farklılıklara izin vermemektedir (Herman, 1995: 92). Bu yapı Türkiye’de de pek farklı değildir. Sektöre hakim olan belli başlı medya grupları, gündemi belirleyebilmekte, medya organlarının içeriklerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmektedirler.

## **1.2. Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de Basının Değişen Sahiplik Yapısı**

Milliyet ve Vatan gazetelerinin değişen sahiplik yapıları incelemeden önce Türkiye’deki basının doğuşu ve gelişimini incelemek gereklidir. Özellikle Türkiye’deki basının sahiplik yapısını eleştirel ekonomi-politik anlayışla incelemek, Türkiye’deki basının bugünkü durumunu açıklayabilmek açısından önemlidir. Bu

anlayışla bu bölümde Türkiye'deki basın tarihçesi, gelişimi ve sahiplik yapısı dönemler halinde 8 başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklardan ilki; Cumhuriyet'e Kadar Basının İlk Örnekleri'dir. Bundan sonraki başlıklarda Cumhuriyet sonrası dönemler konu alınmış, ikinci başlık, 1923-1930 Yılları Arasında Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı; üçüncüsü, 1930-1940 Yılları Arasında Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı; dördüncüsü, 1940-1950 Yılları Arasında Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı; beşincisi, Demokrat Parti Dönemi'nde Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı (1950-1960); altıncısı, 1960-1980 Yılları Arası Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı; yedincisi, 1980-2000 Yılları Arası Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı; sekizinci ve son başlık ise 2000'li Yıllarda Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı olarak belirlenmiştir. Bu bölümlerin belirlenmesinde, dönemlerde yaşanan önemli olaylar, basını etkileyen ciddi gelişmeler önemli rol oynamıştır.

### **1.2.1. Cumhuriyet'e Kadar Basının İlk Örnekleri**

Türkiye'de basının ilk örneklerine geçmeden önce basın, kavram olarak anlatmak, doğuşu hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Basın kavramı genel olarak, gazete, dergi ve benzeri, geniş kitlelerin kullanımına açık bulunan süreli yayınları kapsar. Özellikle gazetelerin geçmişi, yazının ortaya çıktığı çok eski yıllara kadar uzatılabilirse de, modern anlamda basın, çağdaş yaşamdaki yerini ancak basımevlerinin gelişmesinden sonra bulmuştur (Gevgilili, 1983: 202).

Türkiye'de basın ilk olarak hükümetin bir duyuru organı biçiminde başlamıştır. Bunu da ilk olarak II. Mahmut'un kullandığı görülmektedir. II. Mahmut, İzmir'den getirttiği Alexandra Blacque yönetiminde 1830'da Fransızca olarak 'Moniteur Ottoman'ı çıkartmıştır (Besen, 1997: 14). Tarihteki ilk Türk gazetesi olarak bilinen 'Takvim-i Vekayi'nin 1831 yılında yayınlanmasıyla da, Türk toplumu gazete ile tanışmış olmuştur. Teorik olarak gazetecilik mesleğinin de Türkiye açısından bu tarihte başladığını söylemek yanlış olmaz (Altun, 1995: 17). Bu gazete 4608 sayı yayınlandıktan sonra Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından gazetenin adı 'Resmi Ceride' olarak değiştirilmiştir. Gazete bu isimle de 763'üncü sayı çıktıktan sonra 'Resmi Gazete' adını almış oldu (Besen, 1997: 14). Takvim-i Vekayi gazetesini, 1840 yılında yayınlanan Ceride-i Havadis izlemiştir. Gazete ile, Tanzimat

Fermanı'nın yayın aracılığıyla duyurulması hedeflenmiştir. Yarı resmi görünümlü bu gazete ve Takvim-i Vakayi, bir bölümü devlet görevi yapan ilk gazete yazarlarının da yetişmesine katkıda bulunmuştur (Gürkan, 1998: 26). Sahibi Türk olan ilk gazete ise 1860'da Çapanzade Agah Efendi ile İbrahim Şinasi'nin Çıkardığı 'Tercüman-ı Ahval'dır. Bunu Ruzname-i Ceride-i Havadis, 1861'de Tasvir-i Efkar, 1850'de VekayiiTıbbiye, Mecmua-i Fünun, 1863'de Ayne-i Ceride-i Askeriye, 1865'te Takvim-i Ticaret, Muhbir, 1867'de Vatan gibi yayımlar izlemiştir (Besen, 1997: 14). Türkiye'de basının gelişim sürecinin ilk dönemlerinde, burjuvazinin gelişimine benzer biçimde yabancı tüccarların veya yabancı hükümetler tarafından görevlendirilen kişilerin etkili olduğu görülmektedir. Kapitalizmin giderek artarak hakim olduğu Osmanlı'nın son döneminde, başta Fransızlar, Osmanlı İmparatorluğu hakkında sürekli bir bilgi akışını sağlamak, iktisadi ve siyasi faaliyetlerine yön vermek üzere basından yararlanmışlardır (Adaklı, 2006: 95).

Besen (1997: 19), 20'nci yüzyılın ilk yıllarında İstanbul'da basının üçe ayrıldığını ifade etmektedir: 1- Ulusal Kurtuluştan yana olanlar, 2- Mandacılar veya Teslimiyetçiler, ki bunlar sonradan Ulusal Kurtuluştan yana olanlara katıldılar, 3- İşbirlikçiler, ki bunlar da ikiye ayrıldılar: a- İçimizdekiler, b- Azınlıklar.

Tasvir-i Efkar, İkdam, İleri, Vakit, Yeni Gün, Sebülürreşat, Akşam, Ahval, Tan, Memleket, Atı, Alemdar, Takvimli Gazete, Tasrih, Tarık, Aydede, Dersaadet, Efkar-ı Umumiye, Evkat, Peyam-ı Sabah, Ümit, Yeni İstanbul, Türkçe İstanbul, Hikmet, Hizmet-i Umumiye, İdrak, Serbest, İfham, Zaman, Yirminci Asır, Asır (1870'de kurulan gazetenin sahibi Tefik Bey idi. Tam olarak ne zaman kapandığı bilinmemektedir. 1919'da yeniden yayına başladı.) Bunlar Ulusal Kurtuluş'tan yana yayınlarını sürdürmüşlerdir. Mandacılar veya Teslimiyetçi gazetelerin isimleri ise şöyleydi: Serbesti, Alemdar, Peyam-ı Sabah, Türkçe İstanbul, Aydede, Vakit, İfham, İstikbal, Tasvir-i Efkar, Tarık, Yeni Gazete, Ümit, İkdam. Bunlar sonraları ulusal kurtuluştan yana olanlara katıldıkları için ayrıca o bölümde de yer almış bulunuyorlar.1924'te Nisan ayında yayınlanan Resmi Gazete'nin 81'inci sayısında 150'likler yayımlandılar. Bunlara bazı kimseler (Gavurcu) adını taktılar. Bunlar da İşbirlikçiler kısmında anlatılmaktadır. Bu gazeteler Serbest, Türkçe İstanbul, Müsavat, Aydede, Bandırma Adelet, Edirne'de Temin, Selanik'te Hakikat, İzmir'de



Köylü, Alemdar, Adana’da Ferda, Balıkesir’de İrşad, Halep’te de Doğru Yol idi (Besen, 1997: 19).

Anadolu’nun çeşitli kent ve yörelerinde de Ulusal Egemenlik Savaşı’nı destekleyen gazeteler yayınlanmıştır. Bunlar arasında, Adana’da Yüregir ailesinin 1918 Aralık’ında yayınına başladıkları Yeni Adana, Konya’da 1910’dan beri çıkan Babalık, Balıkesir’de Doğru Söz ve İzmir’e Doğru, Erzurum’da Albayrak, Samsun ve Edirne’de Ahali, Giresun’da Işık gibi yerel birçok gazete, Ulusal Savaş’a önemli destekler sağlamışlardır. İstanbul basınına yeni bir muhalif gazete olarak Ahmet Emin Yalman ile Ahmet Şükrü Esmer ve Enis Tahsin Til’in 26 Mart 1923’te çıkardıkları Vatan katılmıştır (Gevgilili, 1983: 213-214). Mütareke ve özellikle Milli Mücadele yıllarında Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde ‘Milli Mücadele basını’ doğmuş ve gelişmiştir. En önemli bölgeleri düşman kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, diğer kısımları bir ‘ölüm-kalım savaşı’ hazırlığıyla çırpınan bir ülkede, en ilkel koşullarla filizlenme çabaları sürdüren basının tam bir hüviyete kavuşamayacağı çok açıktır. Kağıdın, mürekkebin bile bulunmadığı, meslekten yetişmiş mürettip ve matbaacının olmadığı neredeyse Anadolu’nun tamamında, her çeşit yokluğa rağmen 1-2 sayfalık gazeteler çıkarılmış, Anadolu halkının birlik ve beraberliğini sağlama çabaları sürdürmüştür (İnuğur, 2005: 351). Kısacası, haberin ve bilginin ülkede yayılmasına imkan tanıyacak toplumsal örgütlenme ve bunu sağlayacak teknik olanaklar sınırlıdır. Ancak bu olanaklar, imkanlar dahilinde kısa sürede temin edilmiş ve geliştirilmiş, sonucunda da Cumhuriyet’in kurulmasında önemli bir etkiye ulaşacak düzeye ulaştırılmıştır (Alemdar, 2009a: 3). Milli Mücadele yıllarında Türkiye’de, İstanbul, Ankara ve Anadolu basını dışında bir de sol basın bulunmaktadır. Bu dönemdeki sol basın, yayın politikası ve Milli Mücadele’ye bakış açısı bakımından, diğer gazetelerden ayrılmaktaydı (Güz, 1991: 9).

### **1.2.2. 1923-1930 Yılları Arasında Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı**

Adaklı (2006: 132-133), Cumhuriyet’in kuruluşundan 2. Dünya Savaşı’nın bitimine kadar ki dönemde, basın alanında gazeteci patron geleneğinin devam ettiğini, siyasal yaşamda tek parti iktidarının sarsılmaya başladığı 1940’lı yılların

sonlarına kadar bu sürecin sürdüğünü, ancak bu tarihten itibaren basında da bir hareketlenmenin, canlanmanın ve dönüşümün gözlemlendiğini belirtmektedir.

Arık (2010: 285), 1923-1945 arası Türk basınına, genel hatlarıyla –mevcut sosyo-politik ortamın ve çıkartılan pek çok kanunun da etkisiyle- siyasal irade ile uyum içerisinde işleyen bir görünüm sergilediği, çok sesliliğe fazla olanak tanımadığı ve modernleşme yolunda basın ile Tek Parti Yönetimi’nin adeta güç birliği yaptığı dönemler olarak özetlemektedir. Bu güç birliğine tereddütle yaklaşan basın çalışanları içinde hükümet tarafından devreye sokulan yasal zorunluluklar belirleyici olmakta, dolayısıyla muhalefet olanaklarının alabildiğince sönük kaldığı bir iletişim ortamının varlığı her basın çalışanı adına yönlendirici olmaktadır. Çok partili hayata geçinceye kadar basın, sürekli olarak CHP’nin sıkı kontrolü altında tutulmuş, tek sesli olarak partiden gelen yönergeleri ve Atatürk devrimlerini topluma aktarma görevini üstlenmiştir. CHP, basının bu önemli rolü nedeniyle Yunus Nadi, Asım ve Hakkı Tarık Us, Mahmut Soydan gibi dönemin önemli gazete sahip ve yöneticilerini siyasete taşıyarak milletvekili yapmıştır. Ayrıca basının kontrolü, kağıt ve resmi ilan gibi yöntemlerle sağlamlaştırılmıştır. O yıllarda önemli gazetelerin sahiplerinin aynı zamanda CHP mebusu olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yer alması, iktidarın basın üzerindeki denetimini kolaylaştıran bir başka unsur olmuştur (Toruk, 2008: 99-100). R. Kaya (2009a: 237), hem Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen ‘Mütareke’ dönemi ardından Kurtuluş Savaşı boyunca hem de Cumhuriyet’in ilanı sonrasında Türkiye’de oldukça hareketli bir basın yaşamına tanık edildiğini ifade etmektedir. Kaya’ya göre, bu canlılığı asıl yaratan, basının neredeyse sürekli olarak karşıt siyasi ‘çizgileri’ yansıtan iki cepheli bir yapı göstermesidir. Basın, kısıtlı bir özgürlük ortamında ve çok kısıtlı tirajlar çerçevesinde, esas olarak “ideolojik mücadelelerin yürütücüsü” fikir gazeteleri formatında etkinlikte bulunmaktadır.

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi, yeni bir yaşama biçiminin başlangıcı olmuştur. Özellikle 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışıyla birlikte topluma yön veren temel sosyal ve politik ilişkilerde de köklü bazı değişiklikler gerçekleştirmeye başlanmıştır (Gevgilili, 1983: 212). Tek parti dönemi olarak adlandırılan, aynı zamanda Cumhuriyet’in inşa ve kurumsallaşma dönemi olarak da tanımlanabilen bu dönem; çok hassas dengelerin, dünya ve ülke sorunları bağlamında

tartışıldığı bir arayış ve ‘ara dönem’ olarak ifade edilebilir. Cumhuriyet devrimi, siyasal ve toplumsal alanda köklü değişiklikler yapmış; toplumun birçok alanında büyük bir değişim yaratmıştı. Kurtuluş savaşının ve devrimin felsefesini, eylemlerini ve amaçlarını halka ulaştırmak ve gelişmeleri dünya ile paylaşmak için basın alanında kurumsallaşmanın yaratılması ve bu alanın düzenlenmesi bir gereklilik olarak görülmüştür (Fırat, 2010b: 244-245).

Ulus devlet kurma seferberliği olan 1923’le birlikte demokratik rejime geçilmiş, toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel alanda çok etkili, köklü değişim ve dönüşümlerin temelleri atılmıştır. Bu süreçte basının önemini çok iyi bilen Cumhuriyet yönetimi hem basının gücünden yararlanma yoluna gitmiş hem de basının şekillenmesine katkıda bulunmuştur (Eraslan, 2010: 151). Basının toplumsal fonksiyonları ve toplumu harekete geçirme konusundaki gücünden farkında olan Mustafa Kemal Atatürk, Anadolu’ya (Samsun’a) çıktıktan sonra başladığı siyasi ve askeri faaliyetlerinde basın konusunu sürekli gündeminde tutmuştur. Anadolu’yu Mütareke toplumunun ümitsizliğinden ümit dolu bir topluma dönüştürebilmek için günün haberleşme ve bilgilendirme aracı basın ve basın kurumunun diğer unsurları, mevcut durumları dönüştürölüp güçlendirilerek milli mücadelenin kazanılmasında adeta birer ileri askeri karakol vazifesi yapılması sağlanmıştır (Ayhan, 2009: 112).

Mustafa Kemal önderliğindeki siyasal eylem, basına Cumhuriyet’ten evvel, Anadolu’daki ilk örgütlenme çabalarından itibaren ilgi göstermiştir. Siyasal eylem böylece iç ve dış kamuoylarına dönük bir bildirişim kanalını açmak istemekteydi (Fırat, 2010b: 245). Özellikle siyasi faaliyetlerin temelini oluşturan kongrelerde gazetelerle ilgili kararlar alınması ve bunun acil olarak uygulanmaya konulması, siyasi örgütlenme ve basın arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Ayhan, 2009: 114). Öyle ki, Mustafa Kemal’in Sivas’a gelmesinden sonra 14 Eylül 1919’da çıkartılan İrade-i Milliye gazetesi, Sivas Kongresi tutanaklarıyla Mustafa Kemal’in görüşlerini yaymakta etkin olarak kullanılmıştır (Gevgilili, 1980: 213). Devrimi yapan kadro ve özellikle Mustafa Kemal, basının ne derece etkin ve yönlendirici olduğunu Osmanlı’nın son döneminde gözlemleme fırsatı bulmuş ve Kurtuluş Savaşı’nın verildiği yıllarda bunu yaşama geçirme olanağı yaratmıştı. Özellikle 1920 yılında Anadolu Ajansı’nın kurulması, Cumhuriyet’i kuran iradenin basının ve genel

anlamda propagandanın işlev ve özelliklerini ne kadar önemsedğini göstermektedir. Bu doğrultuda da ne derece doğru adımlar atıldığı bu yıllarda ortaya konulmaktadır (Fırat, 2010b: 245).

10 Ocak 1920’de Mustafa Kemal’in, Millet Meclisi’ni toplamak amacıyla Ankara’ya geldiği gün, adını bizzat Mustafa Kemal’in verdiği Hâkimiyet-i Milliye yayınlanmıştır. Önceleri haftada iki gün çıkarılan gazete, Ankara’ya yerleşen güçlerin etkinleşmesinden sonra 1921 Şubat’ında günlük olarak yayınlanmaya başlamıştır. Gazete Kemalistlere katılan yazar ve düşünürlerin yardımlarıyla kısa sürede Cumhuriyet rejimini yaratan eylemin de ana siyasal sözcüsü olmuştur. Hâkimiyet-i Milliye giderek Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet Halk Fırkası’nın (CHF) resmi organına dönüşmüştür. 1934 yılında Ulus adını alan gazete, özellikle Falih Rıfkı Atay’ın başyazarlığında Ankara rejiminin görüşlerini yansıtan bir parti hatta devlet sözcüsü görünümünü almıştır (Gevgilili, 1983: 213). Gazetenin başyazarlığını farklı dönemlerde olmak üzere, Falih Rıfkı Atay, Nihat Erim, Mümtaz Faik Fenik, Hüseyin Cahit Yalçın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yavuz Abadan, Cihat Baban yapmıştır (Emre, 2009b: 34). Emre (2009a: 28), gazetenin, yayın yaşamı boyunca içinde doğduğu ortamın, başta siyasal işleyişinin en önemli koruyucularından ve kollayıcılarından biri olma görevinden asla ödün vermediğini vurgulamaktadır. Öyle ki, gazetenin doğmasına ve yayınına devam etmesine destek verenlerin başlıca beklentisi, Cumhuriyet’in, tüm kurum ve kuruluşlarına sağlam bir şekilde yerleşmesi ve Cumhuriyet’in devamına katkıda bulunmasıdır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında başlıca Ankara gazeteleri Hâkimiyet-i Milliye ile Yeni Gün, başlıca İstanbul gazeteleri ise Vatan, Vakıf, Akşam, İktisat, Tanin, Tevhid-i Efkâr’dı. Çok geçmeden Yunus Nadi Yeni Gün’ü kapayıp İstanbul’da Cumhuriyet’i çıkarmaya başladı. Konu aldığımız bu dönemde Sedat Simavi Resimli Gazete’yi, Yunus Nadi Fransızca La République’i, Siirt Milletvekili Mahmut (Soydan) ise İş Bankası’nın desteğiyle Milliyet’i yayımladılar. Ayrıca ‘halk gazetesi’ niteliğindeki Karagöz ve Köroğlu yine bu dönemde çıkmaya başladı. Hemen hemen tümü 4-6 sayfalık olan bu gazeteler eski makinelerde basılmaktaydı. Tiraj sağlayan etken içerikleri ise, yazar kadroları ve sürükleyici ‘tefrika’larıydı (Kabacalı, 2000: 161).

Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış, ekonomik yönden oldukça güç koşullar altında yaşayan bir ülkenin basınından Batı'daki teknolojik yenilikleri izlemesi beklenemeyeceğini savunan Kabacalı (2000: 163), dönemin gazetelerinin tirajlarının da oldukça düşük olduğunu belirtmektedir. Kabacalı'nın çalışmasında, Kurtuluş Savaşı yıllarında yayınlanan taşra gazetelerinden tirajlarının 90'ının 1/3'ü 250-500, 1/3'ü 500-1000 dolaylarında bir tiraja sahiptir. 1924-1926 yıllarında başlıca İstanbul gazetelerinin tirajları şöyledir: İkdam 6 bin, Vatan 7-8 bin, İstiklal 3 bin, Vakit 17 bin, Son Saat 8 bin. Bu tablonun ortaya koyduğuna göre, 13.5 milyon nüfuslu Türkiye'de, beş büyük İstanbul gazetesinin tirajı yaklaşık 40 bini bulmaktadır.

Bu dönemde gazetelerin yanında önemli birçok dergide yayınlanmıştır. Bu yılların başlıca dergileri, kuruluş tarihleriyle şunlardır: Akbaba (1922, mizah), Resimli Ay (1924, "halk dergisi"), İctihad (1904, fikir), Haftalık Mecmua (1925, magazin), Milli Mecmua (1923, fikir-edebiyat), Hayat (1926, Milli Eğitim Bakanlığı'nca çıkarılan fikir-sanat dergisi). 1923'te Türkiye'de 39, 1924'te 52, 1925'te 54, 1926'da 38, 1927'de 47, 1928'de 28 dergi saptanmaktadır. Dergi tirajları gazetelerin tirajlarıyla (1925-1926) kıyaslandığında daha yüksek görünmektedir. Bu dönemin önemli dergileri arasında yer alan Anadolu 2 bin, Maddiyat 5 bin, Türkiye İktisad Mecmuası 6 bin, Hayat 6 bin, Salon ve İlanat 6 bin, Türkiye İdman Mecmuası 3 bin, Yeni Çiftçilik 5 bintirajına sahiptir. Bilimsel ve mesleki dergiler ise 500 dolayında basılmıştır (Kabacalı, 2000: 162-163).

Toplumda söyleyecek sözü olan herkesin neredeyse gazete çıkartmaya çalıştığı bu dönemin başındaki basın hürriyeti, basın tarihinin basın özgürlüğü açısından en parlak ve özgür dönemlerinden biri olarak sayılabilir. Ancak dönemin ilerleyen yıllarında basında olağanüstü durumlardan dolayı (özellikle savaş nedeni) ülkede sansür uygulamaları görülmüştür (Ayhan, 2009: 114). Yeni rejim, bir yandan 'bağımsız' basının temel bileşenlerinden birisi olduğu Batı modelini benimserken, diğer yandan rejim için tehdit oluşturan basın-yayın organlarını kapatmak, yayınlarını durdurmak, ekonomik gelirlerini kesmek, yazarları nezarete ya da cezaevine göndermek de dahil olmak üzere çok sayıda baskı mekanizmasını devreye sokmuştur (Adaklı, 2006: 103). Bu mekanizmalardan ilki ise Takrir-i Sükun Kanunu'dur. İstanbul basınının, Cumhuriyet'in ilanı, halifelik sorunu gibi konularda

yeni devletin yöneticilerine sık sık eleştiriler yönelmeleri, Ankara’da hoşnutsuzluk yaratıyordu. Şeyh Sait Ayaklanması’nın ardından, basının kontrol altına alınması amacıyla Takrir-i Sükun Kanunu çıkarıldı (Kabacalı, 2000: 161).

4 Mart 1925’te kabul edilen bu kanunun yayımlanmasının ardından, Tanin, Tevhid-i Efkar, Son Telgraf, İstiklal, Sebilürreşat, Aydınlık, Orak Çekiç, Sadayı Hak, İstikbal, Kahkaha, Toksöz, Savha, Resimli Ay ve Vatan da dahil olmak üzere, İstanbul ve Anadolu’nun farklı görüşlerdeki muhalif gazete ve dergileri birer birer kapatılmıştır. Bunların yanı sıra İstanbul’da ‘Presse duSoir’ adlı Fransızca gazetenin yayınına da son verilmiştir (Girgin, 2001: 120). Bununla beraber İstiklal Mahkemeleri, aralarında V. Ebüzziya, A. Emin Eşref Edip, Ahmet Şükrü, Suphi Nuri’nin de bulunduğu çok sayıda gazeteciye ayaklanmayı kışkırtma iddiasıyla yargıladı (Koloğlu, 2006: 117). Birçok yazarın ve gazetecinin yargılamalar sonucunda tutuklanmasının yanı sıra, Hüseyin Cahit ömür boyu Çorum’a sürgün edildi. Diğer yazar ve gazeteciler ise oldukça uzun bir süre için etkin biçimde yazı yazamayacak duruma getirilmiştir (Gevgilili, 1983: 214). 1924 tarihli Anayasanın 77. Maddesinde, “Basın, Kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez, yoklanamaz” hükmüne rağmen, İstiklal Mahkemeleri, Takrir-i Sükun ve Sıkı Yönetim Kanunlarına dayanılarak, Cumhuriyet devrinde de, ülkenin tamamında veya bazı bölgelerinde ara sıra sansür uygulamalarına gitmiştir (Ertuğ, 1970: 206). Tüm bu gelişmeler sonucunda basının üzerinde kurulmak istenen sıkı denetim sağlanmış, muhalif basın etkisiz hale getirilmiştir. Dönemin ünlü gazetecileri de aldıkları cezalar nedeniyle gazeteciliği bırakıp değişik işlerle uğraşmak zorunda kalmışlardır (Koç, 2006: XXIX). Bu yasayla birlikte artık, ülkede hükümete muhalefet eden gazete kalmamıştı (Kabacalı, 2000: 162). Takrir-i Sükun Kanunu ile basın için sürdürülen suskunluk, sansür, engelleme 4 Mart 1929 günü, Meclis’in bu kanunu iptal etmesiyle sona ermiştir (Girgin, 2001: 120).

Ayhan (2009: 156), 1928 yılında basının gelişim çizgisi ve basın faaliyetlerinin bir önceki yıldan çok farklı olmadığına değinmektedir. Bu dönemde yurtdışından gelen yayınlar kontrol edilerek, yasaklanmasına devam edilmektedir. Bu yılların en önemli yasaklamaları arasında, Ermenilerin çıkardığı Fransa’da yayınlanan gazeteler, Mısır’da yayınlanan ve Osmanlı zihniyetinde devam eden gazeteler, Bulgaristan ve

Yunanistan’da muhalif çizgide olan gazeteler başta gelmektedir. Ülke içerisinde yayınlanan gazetelerin de içerikleri kontrol edilerek, politik duruma uygun olmayan yazıların denetlenmesi süreklilik kazanarak sürdürülmüştür.

Cumhuriyet’in 5’inci yılında, Türkiye basınına etkileyen önemli bir olay da, 1928 tarihli Harf Devrimi’dir. Arap Alfabeti yerine Latin Alfabeti’nin kabulü basında çok ciddi sıkıntılar yaratmıştır (Girgin, 2001: 122). Harf İnkılabı aslında Türkiye Cumhuriyeti’nden önce Osmanlı Devleti’nin de zaman zaman üzerinde durduğu ancak inkılap yapacak kadar ileriye götüremediği bir olgudur (Ayhan, 2009: 157). Yapılan, yasaya göre gazete ve dergiler Aralık 1928, kitaplar ise Ocak 1929 başından itibaren eski harflerle yayımlanamayacaktı. Gazeteler, artık kimi sütunlarını yeni harflerle dizip basmışlardır. Yeni harfleri öğretmek üzere köşeler açılmış, kimi yazılar hem eski hem yeni harflerle yayımlanmıştır. Gazete ve dergilerdeki yeni harfli sütunların oranı her geçen gün artmıştır. 1 Aralık 1928’den itibaren de gazeteler baştan aşağı yeni harflerle yayımlanmıştır (Kabacalı, 2000: 172). Arap harflerinin terkedilerek Latin harflerine dönülmesi, yeni nesil için büyük bir öğrenim ve okuma kolaylığı sağlamasına karşın gazeteler, zaten az sayıdaki okuyucularının bu hızlı dönüşüme ayak uyduramamaları nedeniyle önemli ölçüde tiraj kaybetmişlerdir (Özükan, 1983: 229). Bundan dolayı değişim, eski gazetelerinin çoğunu olumsuz etkilemiştir. Ahmet Cevdet’in İkdam’ı okursuzluktan o yıl içerisinde kapanmıştır (Gevgilili, 1983: 214-215). Şimşir’e göre, 1 Aralık 1928’de İstanbul gazetelerinin 46 bin 500 olan tirajı ve 29 bin 600’lük günlük satışı düşmüş, bir hafta içerisinde gazetelerin tirajı 29 bin 500’e, satışı ise 19 bin 700’e inmiştir (Aktaran, Kabacalı, 2000: 173). Basın için bu olumsuzlukların yanı sıra, bu dönemde Siirt Mebusu Mahmut Soydan ile Ali Naci Karacan ‘Milliyet’ gazetesini yayımlamış, Yusuf Ziya Ortaç ‘Akbaba’yı çıkarmaya başlamış, Ali İhsan Tokgöz de ‘Servet-i Fünun’un adını ‘Uyanış’a çevirmiştir (Girgin, 2001: 122).

Gazeteler çıkan yasayla beraber, bir yandan da yazı dizgen ve sayfa bağlayan müretteplerine yeni harfleri hızla öğretmek, ellerindeki bütün dizgi harflerini kiloyla satmak, yeni harflerle dolu hurufat kasaları edinmek zorundaydılar (Kabacalı, 2000: 173). Teknolojik olarak dizgi ve hurufat sisteminin tamamen değiştirilmesinin yanında, dizgi işiyle uğraşanların da bir ay gibi kısa bir süre içerisinde yeni harflerle

dizgi yapabilecek düzeye ulaşmaları gerekmektedir. Bundan dolayı yeni harflerle basılan gazetelerin ilk örneklerine bakıldığında, yapılan dizgi yanlışlarının çokluğu dikkat çekmektedir (Altun, 2009: 100). Harf devriminden sonra hükümet, ekonomik yönden de çok zor durumda kalan gazete ve dergilere Mustafa Kemal'in talimatıyla mali yardım yapmaya karar vermiştir (Bulut, 2010: 280). Hükümet, yeni harflerin okurlar tarafından alışıması, gazeteler ve dergilerin tekrar istikrarların sağlaması amacıyla yaklaşık üç yıl süreyle gazete ve dergilere prim vererek okurun yeni harflere alışmasına katkıda bulunmuştur (Gevgilili, 1983: 215). Bu yıllarda, İnkılap, Halk Dostu, Hür Adam, Hür Gazete, Mahfel, Şule, Muhit, Köroğlu, Uyanış, Yarın ve Diken'e hükümetçe maddi yardımda bulunulmuştur (Besen, 1997: 15). Hatta Mustafa Kemal, Cumhuriyet Gazetesi'ne kendi hesabından kredi bile sağlamıştır (Fırat, 2010b: 246). Atabek (2009: 90), bunca olumsuzluğa rağmen zamanla, Latin harfleriyle Türkçe'ye ilişkin sorunların büyük oranda çözüldüğünü ifade etmektedir. Atabek bu dönüşümle beraber, Türkçe'ye özgü bir karakter setinin oluşturulabilmesinin zamanla, teleks, teleteks ve bilgisayar teknolojilerinde, alfabeden kaynaklanan sorunların ve hataların çok düşük seviyelerde kalmasını sağladığını söylemektedir.

Mustafa Kemal'in maddi destekte bulunduğu Cumhuriyet gazetesi, Milli Mücadeleye aktif bir biçimde destek veren ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sürecinde de önemli rolü bulunan Yunus Nadi ve ekibinin ürünüdür. Gazetenin çıkarılmasındaki amaç da yeni rejimin tanıtılması, benimsetilmesi ve korunmasıdır. Cumhuriyet'in kadrosunda, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, M. Zekeriya Sertel, Hasan Bedreddin, Reşad Ekrem Bey, Ahmet Rasim, Peyami Safa, Muharrem Fevzi, Agah Togay, Ahmet Refik, Ahmet Hidayet, İsmail Habib Sevük, Abidin Daver, Cenap Şahabettin, Vedat Nedim Tör, Halit Ziya Uşaklıgil, Selahattin Enis, Turhan Tan, Cevat Fehmi Başkut, Feridun Osman Menteşoğlu, Ahmet İhsan, Mümtaz Faik Fenik, Fuat Köprülü, M. Mermi, Halit Fahri Ozansoy, Ercüment Ekrem Talu, Agah İzzet, Mümtaz Faik Fenik, Agah, Burhan Felek, Ömer Rıza Doğrul, H. Emir Erkilet, Abidin Daver, Arif Ahıskal, İ. Hami Danişment, İ. Habib Sevük, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Toprak, K. İsmail Gürkan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yavuz Abadan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Salih Sel, Hasan Cemil



Çambel, F. Osman gibi dönemin güçlü yazarları yer almıştır. Gazetenin başyazarı ise bu yıllarda Yunus Nadi olmuştur. Atatürk'ün yönetiminde olduğu yıllarda, gazete iktidarın gayri resmi yayın organı şeklinde yayınlanmıştır. Dönemin belli başlı siyasi olaylarında bu tavrı belirginleşmiş, birçok olayda iktidardan yana tavrını koymuştur. Cumhuriyet gazetesinin CHP'ye olan desteği Atatürk'ün ölümüne kadar sürmüştür. Gazete, Mustafa Kemal'den sonra üretilen politikalardan ise, rahatsızlık duymuş, özellikle de Atatürk karşıtı bazı isimlerin yönetimde yer alması gazetenin yönetimden uzaklaşmasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise, yönetim ile gazetenin arası açılmış ve bir daha eskisi gibi bağ sağlanamamıştır (E. Kaya, 2010: 51-53).

### **1.2.3. 1930-1940 Yılları Arasında Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı**

1930'a kadar basın alanında gerek siyasal gerekse hukuki alanda kapsamlı bir değişimden söz edilemez. Bu dönem, harf devrimi sonrası, yeni harflerin okuyucular tarafından yavaş yavaş kabul görmesiyle, farklı gazete ve dergilerin basın yaşamına kazandırıldığı dönem olarak görülebilir. 1930'lu yıllarda dünyada ve ülkede artan sorunlar, gelişen teknoloji ve mevcut yasaların yetersizliği basın alanında köklü bir değişim zorunlu hale getirmiştir (Fırat, 2010b: 245).

1930 ve 1931 yılları dünyada, global ekonomik buhranının yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Dünyayı saran ekonomik kriz Türkiye dahil neredeyse bütün ülkeleri etkilemiş, uzun süren savaş yıllarının yarattığı yorgunluğu üzerinden atamayan genç Türk Devleti ise, bu kötü durumdan kurtulmak için bir takım ekonomik tedbirler almıştır. Ekonomik buhranın, Türkiye'de oluşturduğu bazı güçlüklerin halka yansıtılmasında adil davranılmadığı konusu basının üzerinde en çok durduğu ve tartıştığı konu olmuştur. Özellikle tasarruf nedeniyle işçi ve memurların işten çıkarılması ve ekonomik buhrandan dolayı meydana gelen intiharların muhalif ve iktidar yanlısı basın arasında sert tartışmalar yaratması, Tek parti yönetiminin basın üzerinde tedbirler almasına, sonucunda da basının yeni bir şekil almasına yol açmıştır (Güz, 1993: 3). Türk basın tarihi birçok kişi tarafından her ne kadar 1831'den başlanarak dönemselleştirilerek incelse de, Türkiye'de basının gerçek anlamda kurumsal bir nitelik kazanma süreci de 1930'lu yıllarla

birlikte başlar. Öncesinde bir takım gelişmeler olsa da asıl olarak 1930’larda başlayan basının kurumsallaşma süreci, Basın Kanunu’nun çıkarılması, Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunu’nda yapılan değişiklikler, Basma Yazı ve Resimler Derleme Kanunu’nun çıkarılması, Birinci Basın Kongresi, Balkan Basın Birliği ve Basın Birliği Kanunu gibi çok önemli kurumsal atılımları içermektedir (Fırat, 2010a: 65). Ayhan’a göre (2009: 178-179), Matbuat Kanunu’nun çıkışı ile basın-iktidar ilişkisi ve basına biçilen görevler yeniden şekillenmeye başlamıştır. CHP yönetimi, devlet parti bütünleşmesini millet olgusuna ekleyerek, parti, devlet ve millet saç ayağı inşa etmeye başlamıştır. Yasal anlamda kanunla lağvedilen Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü 1933 yılında tekrar kurulmuştur. Kanunda, Matbuat Umum Müdürlüğü’nün görevleri olarak; basının denetlenmesini sağlamak, basın çalışanlarının basın kanununa uygun vasıfta kişiler olup olmadıklarını araştırmak, devleti ilgilendiren yayınların ilgili makamlara aktarılmasını temin etmek olarak belirtilmiştir.

Liberal muhalefeti bu yasal dayatmalar arasında yok eden yeni rejim, Cumhuriyet döneminin ilk basın yasasını ise 1931’de çıkarmıştır. Yasa, hilafet, saltanat, anarşizm ve komünizm yanlısı yayınlara ilk kez açık yasaklamalar getirmiş ve yürütme organına da, ‘yurt yararına ters düşen yayınları’ nedeniyle gazete ve dergileri ‘geçici kapatma’ yetkisini tanımıştır. 1933’te İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak Matbuat Umum Müdürlüğü’nün kurulmasıyla, yönetimin basın üzerindeki denetimi daha da kesin bir nitelik kazanmıştır. 1930’larda Türkiye basınına yeni katılışlar olmasına rağmen, bunların özellikle yeni rejimle çelişenleri bir süre sonra yayınlarına son vermek ya da el değiştirmek zorunda kalmışlardır. Ahmet Ağaoğlu’nun 1933’te devletçilere karşı yoğun polemiklere girdiği Akın gazetesi M. Kemal’in bir akşam kendisine gösterdiği sert tepki üstüne kapanan yayınlardan birisi olmuştur. VelitEbüzziya’nın 1934’te çıkardığı Zaman da ancak iki yıl yayınlanabilmiştir. Bunu, Ethem İzzet Benice’nin Açık Söz adıyla çıkarmaya başlayıp 1937’de yeniden Son Telgraf adını verdiği gazete izlemiştir. Vala Nurettin ile Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu’nun 1933’te çıkardıkları Hergün uzun ömürlü olamamış; daha sonra M. Faruk Gürtunca, Hergün’ü 1960’lara kadar yayınlanan bir akşam gazetesi olarak yayınlamıştır (Gevgilili, 1983: 215-216).

1930'lar Türkiye'de basının kurumsallaşmaya başladığı dönem olarak ifade edilebilir. Ülkede, gazete ve her türlü mecmuanın ve de gazetecilerin giderek artan sayıları, iktidarın basın alanında gözlemlediği hareketliliği denetim altında tutmak için bu alanı yasal olarak düzenleyip sınırlandırması ve gazeteciliğin bir meslek haline gelerek kendi örgütsel yapısını oluşturması, bu dönemi önceki yıllardan ayıran büyük farkları içerdiğinin kanıtı olarak gösterilebilir (Fırat, 2010a: 68). Dönemin ilk yıllarında çıkan günlük gazetelerin başlıcaları Cumhuriyet, Milliyet, Vakit (adı 1934'te Kurun olarak değiştirildi, 1939'da yeniden Vakit oldu), İkdam, Son Saat ve Akşam'dı. Ali Naci'nin (Karacan) 1929-1930'da çıkardığı Politika ve 1930-31'de çıkardığı İnkılap gazeteleri uzun ömürlü olamadı. Ahmet Ağaoğlu'nun yönetimindeki Akın (1933) da çok kısa süre varlık gösterebildi. 1934'te Velid Ebüzziya'nın çıkardığı Zaman, iki yıl sonra Ethem İzzet Benice'ye satıldı. Benice, gazetenin adını Açıksöz olarak değiştirdi. Açıksöz, 1937'de –yine E.İ. Benice'nin aynı yıl yayımladığı- Son Telgraf gazetesiyle birleşti. Benice kendi matbaasını da kurmuş ve Son Telgraf'ı 1959 yılına kadar yaşatmıştır. Kurtuluş savaşı sırasında Eskişehir ve Ankara'da gazeteler çıkarmış olan Arif Oruç, 1929 sonunda İstanbul'da Yarın'ı yayımlamıştır. 26 Temmuz 1930'da, Zekeriya (Sertel), Ali Ekrem (Uşaklıgil), Selim Ragıp (Emeç), Halil Lütfü (Dördüncü) tarafından Son Posta gazetesi çıkarılmıştır (Kabacalı, 2000: 186). Gevgilili (1983: 215), Son Posta'nın, liberal bir çizgide kamuoyunun önüne çıktığını ifade etmektedir. İstanbul'da bir süre önce yayına başlayan Arif Oruç'un Yarın gazetesi, Serbest Fırka yanlısı görülen sert eleştirileriyle 50 bini aşan günlük baskılara ulaşmıştır. İzmir'de Hizmet, Serbest Fırka doğrultusunda yoğun eleştiriler yapmaya yönelmiştir. Ne var ki, Serbest Fırka'nın yurttan uyandırdığı geniş ilgi, Ege'de gezide bulunan parti yöneticilerinin İzmir'de kanlı bazı olaylarla karşılaşmasından sonra, Atatürk'ün Fethi Okyar'a yaptığı uyarıyla partinin kendini kapatma kararını alması sonucunu vermiştir. Meclis'te de CHP'liler basına sert eleştiriler yöneltmişler ve Yarın gazetesi kısa süre içerisinde kapatılmıştır. Gazetenin yazarları Arif Oruç'la Şemsi ise Bulgaristan'a kaçmışlardır.

Kurtuluş Savaşı ve yeni bir devletin kurulması ile başlayan bu dönem, 1930'lu yılların ortalarından itibaren basın hayatında da yeni gelişmelerin meydana gelmesini

sağlamıştır. Basının daha önceki mülkiyet yapısından farklı bir yapıya kavuşmasının ilk adımları bu yıllarda atılmıştır. İş Bankası'nın parasal desteği ile 1935 yılında kurulan Tan gazetesi meslek dışı girişim olarak karşımıza çıksa da uzun ömürlü olmaması ve yine gazeteci patronlara satılması açısından önemli bir örnektir (Bulut, 2009a: 66-67). İş Bankası'nın, Siirt Milletvekili Mahmut (Soydan)'a çıkarttırdığı Milliyet, 1935'te Tan adıyla Ali Naci Karacan yönetiminde yayımlanmıştır. Çok geçmeden, Son Posta'dan ayrılmış olan Zekeriya Sertel ile Halil Lütü, gazeteciliğe dönmesine izin verilen Ahmet Emin Yalman 15'er bin lira, Ahmet Emin Yalman'ın kardeşi Mehmet Rifat ile bazı kişiler de komanditer ortak olarak 15 bin lira sermaye koyarak Tan'ı satın almışlardır. Tan gazetesi, 1 Ağustos 1936'da bu ortaklık tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. 1938'de gazete hükümetçe kapatılmıştır. Ardından Ahmet Emin gazetenin ortaklığından ayrılmıştır. Zekeriya Sertel yönetiminde yayımlanan gazete, 4 Aralık 1945'teki 'Tan Olayı'na kadar imkânları el verdiği ölçüde muhalefet yapabilmıştır. Cemalettin Saraçoğlu ile İlhami Safa, 6 Mayıs 1938'de Yeni Sabah gazetesini çıkarmışlardır. 3 Ekim 1938'de Bugün gazetesini yayımlayan Ali Naci Karacan, 11 Ocak 1939'da bu gazeteyi kapayıp, 12 Ocak'ta İkdâm'ı yeniden yayımlamıştır. Bu gazete de pek uzun ömürlü olamamıştır. Aynı tarihlerde Nizamettin Nazif ile Vala Nureddin Hergün'ü yayımladılar. Serbest Fırka'yı destekleyen İzmir gazeteleri (Hizmet, Halkın Sesi, Yeni Asır ve Serbest Cumhuriyet) de bu dönemde adlarını duyurmuşlardır. Dönemin düşünce dergileri arasında Kadro'nun özel bir yeri vardır. Mart 1933 – Ocak 1935 arasında 36 sayı yayınlanan Kadro, 'inkılabın ideolojisini yapmayı' amaçlamıştır. Dergi, tek parti içinden ve dışından yöneltilen eleştiriler nedeniyle kapatılmıştır. Öteki önemli fikir ve sanat dergileri Yaşar Nabi Nayır ile Nahit Sırrı Örik'in kurdukları Varlık, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun yayımladığı Yeni Adam, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fikir Hareketleri'dir (Kabacalı, 2000: 190). Bunların dışında başta Ülkü dergisi olmak üzere halkevleri tarafından yayınlanan yerel araştırma dergileri, hem folklor ve dil araştırmalarını teşvik etmiş, hem de çok sayıda genç yeteneğin yetişmesini sağlayan bir okul görevini üstlenmişlerdir (Koloğlu, 2006: 119).

Adaklı'ya göre (2006: 101-102), kuruluşuyla birlikte ticaret burjuvazisinin hakim olduğu bir kapitalist gelişme sürecine giren Türkiye Cumhuriyeti'nde, basının

gelişimi, genel olarak rejimin ihtiyaç ve tercihleriyle paralel görünmektedir. Örneğin dünyadaki ekonomik bunalımın bütün şiddetiyle yaşandığı 1930'lu yıllarda, devletçiliğin bir iktisat politikası olarak benimsenmesi, devlet-sermaye-basın ilişkilerinin karakterini belirlemiştir. Kemalist devrimin ideolojisini yapmak üzere Kadro Dergisi etrafında kümelenen bazı aydınlar, kapitalist ve sosyalist olmayan bir devletçilik teorisini geliştirmeye yeltendiğinde, bu görüşlere ilk olarak özel girişimci çevreler ve onunla bütünleşmiş bulunan basın-yayın organları itiraz etmiştir.

Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünün kutlandığı 1933 yılı, Türkiye'de basın, düşünce ve sanat ortamını uzun süre etkileyecek bir dizi derginin yayın dünyasına çıktığı bir yıl olmuştur. Bu yıl, Halkevleri Ülkü adlı dergiyi kamuoyu önüne sunarken; Hüseyin Cahit Yalçın Fikir Hareketleri, Yaşar Nabi Nayır ve Nahit Sırrı Örik Varlık, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Yeni Adam ve Sedat Simavi de Yedi Gün dergilerini yayınlamaya Cumhuriyet'in onuncu yılında başlamışlardır. Bunları 1935'te sanat dergisi Yücel, Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan S. Orhon'un edebiyat dergisi Ayda Bir, Burhan Cahit Morkaya'nın köye dönük haftalık halk gazetesi Koroğlu izlemiştir (Gevgilili, 1983: 216). Kabacalı (2000: 191), 15 Mart 1933'te Sedat Simavi tarafından 'Halk ve aile mecmuası' olarak yayımlanan Yedigün'ün, Türkiye'nin en çok satan dergilerinden biri olduğunu savunmaktadır. Bir ara 54 bin tiraja ulaşan Yedigün'e benzeyen başka dergiler de çıkmıştır. Bunlar; Yeni Mecmua, Modern Türkiye, vb. Dizgi ve baskı yönlerinden en özenli dergi, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün 1935'te yayımlamaya başladığı, Türkiye'yi tanıtmaya güden La Turquie Kemaliste'ti.

1945 yılı sonuna, yani çok partili düzene geçinceye kadar, basın sürekli olarak CHP'nin denetimi altında tutulmuş, dini yazılara izin verilmemiş, sol eğilimlere de, 'Kemalist çizgi' aşılmamak kaydıyla göz yumulmuştur. Bu çizgiyi aşan sosyalist ve komünist yayınlar, sık sık kapatılmış, yazarları da tutuklanarak bir daha yazı yazmaması için engellenmiştir. Bunun yanı sıra ülke basınının temel haber kaynakları sayılan Anadolu Ajansı ile radyo yayınları da tek yanlı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Ayrıca gazete sahiplerinin büyük bölümünün milletvekili olmaları, (1920-1938 yılları arasında, değişik dönemlerde TBMM'de görev yapan gazetecilerin sayısı 40'tır.) yönetimin matbaa araç ve gereçlerinin ithali

yetkisine sahip olması, hem kağıt, hem de resmi ilan kaynaklarını elinde bulundurması, taşradaki devlet matbaalarının yerel gazetelere açılması yetkisini kullanması, gazetelerin hükümet yanlısı yayınlarının devam etmesinin en önemli nedenleridir (Girgin, 2001: 121-122). Vakit'in sahibi ve başyazarı Asım Us, Cumhuriyet'in sahibi Yunus Nadi, Son Posta'nın sahibi Selim Ragıp Emeç, Akşam'ın sahibi Necmettin Sadak, Son Telgraf'ın sahibi Ethem İzzet Benice, Tanin'in sahibi Hüseyin Cahit Yalçın gibi isimler Tek Parti döneminde mebusluk yapmış gazetecilerden bazılarıdır (Bulut, 2009a: 67).

Cumhuriyet tarihinin Türk basının sorunlarının belirlenip, tartışıldığı, çözülmesine yönelik kararların alındığı ilk etkinlik 'Birinci Basın Kongresi'dir. Kongre, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından, 25-28 Mayıs 1935 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Üç gün süren Kongre'de, gazeteciliğin kamusal boyutu, etik ve eğitim gibi günümüzde hala tartışılmaya devam eden konular ele alınmış ve çağdaş düzenlemelere gidilmesi için önemli kararlar alınmıştır (Eraslan, 2010: 151). Basının çeşitli sorunlarını görüşüldüğü bu kongrede teknik sorunlar üzerinde fazla durulmamıştır. Sadece İstanbul'da salgın olarak görülen sayfa yarışının önüne geçilmesi konusu ele alınmıştır (Kabacalı, 2000: 191). 1935 yılında ilk Türkiye Basın Kongresi devlet öncülüğünde toplandığında, ülke çapında 38 günlük gazete, 78 süreli gazete ve 127 derginin çıktığı görülmektedir. CHP'nin Ulus'u, Yunus Nadi'nin Cumhuriyet'i, Necmettin Sadak ve K. Şinasi Dersan'ın Akşam'ı, Hakkı Tarık ve Rasim Us kardeşlerin dil devrimi sırasında Kurun (1934'te) adını alan Vakit'i, Selim Ragıp Emeç'in Son Posta'sı, aralarında belli yaklaşım farklılıkları bulunsa da yeni rejimle oldukça uyumlu organlar görünümünde olmuşlardır (Gevgilili, 1983: 216). Eraslan (2010: 157), söz konusu Basın Kongresi'ne ilişkin olarak bazı çevrelerde farklı tartışmalar yapılsa da Kongre'de, devlet yetkilileri ile gazetecilerin resmi platformda bir araya gelerek basının sorunlarının tartışılması açısından önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta, bu Kongre ile basın Cumhuriyet'in önemli bir kurumu olarak görülmüş ve sağlıklı bir kurumsal yapıya kavuşturulması yönündeki çalışmalar başlatılmasıdır. Yine bu Kongre ile basın ve halk, yani gazete ile okur arasında da bir ilişki kurulmaya çalışılmış, halkın,

gazeteleri daha çok sahiplenmesi, izlemesi yönünde önemli görüş ve öneriler ortaya konulmuştur.

Basın Kongresi ile 1-5 Mayıs 1939 tarihli Neşriyat Kongresi türü organizasyonlar; gerek sermaye ve altyapı bakımından gerekse siyasal duruş açısından farklı özelliklere sahip olan basın-yayın organlarını merkezi bir düzlemde buluşturmuştur. Bu iki kongre ayrıca, hem bu sektördeki altyapı sorunlarını gidermek, hem de basılacak içeriklerin kontrolünü kolaylaştırmak açısından önemli görevler üstlenmiştir (Adaklı, 2006: 98).

1938 Haziranı'nda, Matbuat Kanunu köklü bir değişiklikten geçmiştir. Yasa, yeni gazete ve dergi çıkarılmasını, bir bankadan 1000 ila 5000 lira arasında garanti mektubu alınması ön koşulunu getirmiştir. Ayrıca, gazete ve dergi çıkarılması 1931 Yasası'nda olduğu gibi sadece bildirimde bulunmakla olmayacak, hükümetten ruhsatname alınması zorunluluğunu da bu yasayla eklenmiştir (Gevgilili, 1983: 217). Bulut (2009a: 67), bu rakamın o dönem için önemli bir para olup, yeni bir yayın çıkarmanın ne denli zorlaştırıldığının somut bir göstergesi olarak değerlendirmektedir. Alemdar ise (2009b: 15), gazete yayınlamak için istenen bu güvence parasının, hükümetin gazetecileri korumak amacıyla istediğini söylemeyip, gazeteler kapandığında işsiz kalan gazetecilerin alacaklarının, bu güvence parasından ödeneceğini belirtmektedir.

Uluslararası denge, Türkiye'nin iç politik yaşamı kadar basınına da yansımıştır. İstanbul basınına Velit Ebüzziyaile Zeyyat Ebüzziya'nın kurdukları Tasvir-i Efkar 1940 Mayısı'nda katılmıştır. Bunu, yine 1940 Ağustosunda Yalman'ın yeniden çıkarmaya başladığı Vatan izlemiştir. Hüseyin Cahit ise Tanin'i bir daha yayınlamaya başlamıştır. Avrupa'nın faşizm ile demokrasiler arasında ikiye ayrılması, Türkiye basınında da benzer cepheleşmeleri doğurmuştur. Tan, Vatan, Akşam ve Tanin, genellikle demokrasiler cephesini desteklerken, Tasvir-i Efkar'la öteki bazı gazeteler ve bir dizi yazar Almanya'yla yakın ilişkiler kurulmasını savunmuştur. Kampanya, basında tanınmış Alman sanayi kuruluşlarının verdikleri ilanlarla parasal açıdan da desteklenmiştir. Kısa sürede, Atsız, Ötüken ve benzeri Turancı yayınlar artmıştır. Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu adlı sanat ve düşünce

dergisini yayınlamıştır. Ankara Üniversitesi öğretim üyeleri Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev N. Boratav ve arkadaşları Yurt ve Dünya aylık dergisini çıkarırken bir dizi sol edebiyat yayını da belirmiştir (Gevgilili, 1983: 218).

#### **1.2.4. 1940-1950 Yılları Arasında Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı**

Dünyada gelişme gösteren kapitalizm sürecinde, ekonomik, siyasal ve yasal müdahalelerin durumu, dönemin ihtiyaçlarına göre azalan ya da artan oranda değişmiştir. Ancak Türk basını, kitlesel gazeteciliğin ortaya çıkmaya başladığı 1950'li yıllara kadar birbiriyle ilişkili bazı özellikler elde etmiştir. Tek parti döneminde, yoğunluğu ve biçimi değişse bile, gerek içerik gerekse ekonomik yapı bakımından basın üzerinde baskılayıcı bir kontrol rejimi, Türk basınına biçimlendiren ön önemli unsurlardan biri olmuştur. Gazete sahipleri, genellikle burjuvaziye mensup, entelektüel formasyonu güçlü fikir adamları olarak gazetenin içeriğinde de söz sahibi olmuştur. Ayrıca bu kişiler çoğu zaman, gazetelerde başyazarlık görevini de yürütmüşlerdir. Bazı yayın organlarındaki sahiplik yapısı, birkaç ortağın koyduğu sermayelere dayanmış ve bu ilişki genellikle fikri düzlemdeki ortaklıkla paralel yürütülmüştür. Bu tür ortaklıklarda fikri düzeydeki ayrışma, sermaye ortaklığını zedelemiş ve zaman zaman ortaklığın sonunu getirmiştir (Adaklı, 2006: 106-107).

1940'ın ilk aylarında başlıca İstanbul gazeteleri arasında Cumhuriyet, Vakit, Yeni Sabah, Tan, Akşam ve Son Posta yer almaktaydı. Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanılarak kapatılan Tasvir-i Efkar, 2 Mayıs 1940'ta Velid Ebüzziya tarafından tekrar çıkarılmaya başlanmıştır. Gazete, bu yeni dönemde de 4 kez hükümet, 4 kez de sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır. Velid Ebüzziya'nın ölümünden sonra gazeteyi yeğeni Ziyad Ebüzziya -1945'ten başlayarak Tasvir adıyla- yayımlamıştır. Ahmet Emin Yalman da, Takrir-i Sükun Kanunu'na dayandırılarak kapatılan Vatan'ı 19 Ağustos 1940'ta yeniden çıkarmıştır (Kabacalı, 2000: 197). Tezcan (2009: 79), Vatan'ın, 1945 yılında kurulan Demokrat Parti'nin yayını gibi çalıştığını iddia etmekte, parti programının yazılmasında görev alan gazetede ayrıca parti kurucularının yazılarının da yayınlandığını söylemektedir.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan kısa süre sonra 22 Kasım 1940'da, bazı illerde geçerli olmak üzere, bir ay süreli sıkıyönetim ilan edilmiştir. Üçer aylık dönemler



için uzatılarak, 1947 Kasım ayına kadar süren sıkıyönetim de, basına yeni sınırlamalar getirmiştir. Bu dönemde gazeteler hem hükümet, hem de sıkıyönetim kararlarıyla kapatılmışlardır (Girgin, 2001: 127). Ankara’da çıkan ‘Ulus’ dışındaki diğer bütün büyük gazetelerin İstanbul’da çıktığı düşünüldüğünde savaş yılları sırasında İstanbul’da çıkan gazetelerin üzerinde, sıkıyönetim idaresince uygulanan sansür ve baskının önemi ve ciddiyeti kolaylıkla anlaşılabilmektedir (Akandere, 1998: 213). Yılmaz ve Doğaner (2007: 19), 1939-1944 yılları arasında sansüre ve yasaklamaya neden olan konuların başında dini propaganda ile 2. Dünya Savaşı sebebiyle komşu ülkelerle olan ilişkilere duyulan hassasiyete bağlı olarak ülke aleyhine ve kamuoyunu olumsuz etkileyen konuların olduğunu söylemektedirler. Dış politika aleyhine yapılan yayınlar ile bölücü yayınlar ve komünist propaganda yapan yayınlar da önemli oranda sansüre uğramıştır.

1941’de Türkiye’de günlük toplam tirajları 60 bini bulan 113 gazete bulunmaktaydı. En yüksek tiraja sahip gazetenin tirajı 20 binin üstündedir. Ayrıca 227 dergi bu dönemde yayım hayatındadır. 1946’da ise günlük tirajları 100 bine yaklaşan 202 gazete ile 302 dergi yayımlanmaktaydı (Girgin, 2001: 127). Bu rakamlar Avrupa’yla karşılaştığında oldukça düşük kalmaktadır. Tabi bu durumun ortaya çıkmasında, Türkiye’nin içinde bulunduğu savaş ve ekonomik durumunun yanında, halkın okuma bilme oranının oldukça düşük olmasının da önemli bir etkisi vardır.

Savaşın sona ermesiyle birlikte, kimi gazeteler dünyadaki genel eğilim doğrultusunda çok partili demokrasiye geçmek gereğinden söz etmeye, iktidarı eleştirmeye başladılar. Bunların en ön safında Tan gazetesi vardı. Tan’ın başta olmak üzere, tek parti iktidarını destekleyen gazetelerle Tan arasında süregelen polemik, iktidar partisinin üniversiteli gençleri kışkırtıp yönlendirmesi sonucunda ‘Tan Olayı’nın patlak vermesiyle son bulmuştur (4 Aralık 1945). Olay sırasında Tan gazetesi yerle bir edilmiştir. Saldırganlar La Turquie ve Yeni Dünya gazetelerini basan matbaalarla ABC ve Berrak Kitabevlerini de kırıp dökmüşlerdir. Bu olayların daha da büyümemesi ve karışıklıkların son bulması amacıyla, çok partili rejime geçilmesi gündeme gelmiştir (Kabacalı, 2000: 199). 2. Dünya Savaşı’nın sona ermesine kısa bir süre kala, 1945 Mayıs’ında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, siyasal

sistemin liberalleştirileceğini açıkladıktan kısa bir süre sonra 1946 yılında Türkiye, çok partili demokratik rejime geçmiştir (Koloğlu, 2009: 57). Aynı yıl ülkede Demokrat Parti ile iki sol parti kurulmuştur. Bazı sol ve sağ dergiler yayın alanına girmeye başlamıştır. Hile karıştırıldığı yolunda yaygın söylentiler çıkan olaylı 21 Temmuz 1946 seçimlerinden kısa bir süre sonra sol partiler, solcu dergiler kapatılmıştır. Bu sıralarda (25 Kasım 1946'da) yayımlanan Marko Paşa adlı haftalık mizah dergisi, dönemin dergilerinin ulaşamadıkları bir tiraj sağlayarak 50 binin üzerinde satmıştır. Hükümetçe sık sık kapatılan dergi, bu yıllarda değişik adlarla yayınıni sürdürmeye çalışmıştır (Kabacalı, 2000: 199).

1946 yılında DP'nin kurulması ve çok partili sisteme adım atılmasıyla, basın Türkiye'de özgürlük ve demokrasi adına umut ışıkları da artmıştır. DP'nin bu dönemdeki demokrasi mücadelesi, basına da güç vermiştir. 1946'da İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin kurulması da bu dönemde basın adına önemli bir gelişme olmuştur (Tutar, 1993: 11). Sedat Simavi'nin öncülüğü ve ilk başkanlığını yaptığı Gazeteciler Cemiyeti'nin kurucuları arasında Sadun Galip Savcı, Cihad Baban, Hayri Alpar ve Said Kesler vardır. Aynı dönemde, CHP yanlısı Hüseyin Cahit Yalçın da Cemiyet'i destekleyenler arasında yer almıştır. Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluş amacı her şeyden önce mesleği siyasetçilerin güdümünden çıkarmak ve gazetecilerin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Daha sonraki basın yasası değişimlerinde Gazeteciler Cemiyeti daima danışman olarak katkıda bulunmuştur. Cemiyet, 1977'den beri Sedat Simavi Ödülleri'ni vererek basının çeşitli alanlardaki başarılı gazetecilerini değerlendirmektedir. 4 bin kadar üyesi olan Gazeteciler Cemiyeti, emekli gazetecilere sosyal yardım da sağlamaktadır. 1988'de Türkiye Gazeteciler Cemiyeti adını alan kurum, yerel basın seminerlerini düzenleyerek ve yerel basındaki başarılı meslektaşlara da ödüller vererek mesleğin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmaktadır (Koloğlu, 2006: 122-123). Cemiyet, günümüzde de mesleki anlamda yaptığı çalışmalar ve etkinliklerle mesleğin önde gelen kurumları arasında yer almaktadır.

Kamu güvenliği açısından büyük kuşkulara yol açan 1946 seçimlerinde baskılara rağmen DP'nin gösterdiği beklenmedik gelişim, Türkiye'de liberal kesimi yeniden canlandırırken, basın da bu dönemde cesaretini artırarak, eleştirilerini daha özgürce

yapmaya başlamıştır. Bu önemli gelişmelerin sonucunda CHP Hükümeti, Meclis'ten 1 Haziran 1946'da geçen bir değişiklikle, basın yasasındaki gazete ve dergileri geçici kapatma yetkisini kaldırmıştır. Sovyetler Birliği'nin Türk/Sovyet Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı yenileyip Boğazlar'ın ortaklaşa yönetilmesi isteğinde bulundukları 1945 yılı, aynı zamanda Türkiye'nin Batı ve ABD ile bütünleşmesinin de başlangıç aşaması olmuştur. Truman Doktrini'nin eşliğinde Birleşik Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkileri tümüyle işbirliğine doğru yönelten bu ortamda, basın da liberal, orta ve sağ eğilimlerin egemenliğine girmeye başlamıştır. Buna rağmen, tek partinin baskı ve yetersizliklerinden bunalmış bulunan Türkiye'de demokratikleşmeyi ve sivil toplum arayışlarını birdenbire yepyeni boyutlara ulaştıran muhalefet, basının nitelik ve nicelikle hızla gelişmesini sağlamıştır. Savaş sonrasında rotatif makineleri yenilenmiş, modern baskı ve gazetecilik yöntemleri günlük basına girmeye başlamıştır. Siyasal ve sosyal olayların hızlanması, muhalefetin olağanüstü büyümesi ise, eleştiri ve haber verme haklarının gittikçe özgürleşmesine imkan vermiş, gazetelerin günlük baskı sayıları ilk kez 70-80 binleri çıkarılmıştır (Gevgilili, 1983: 219-220).

1946 yılından itibaren çok partili hayata geçilmesi ile Türkiye yeni bir döneme girdi. Bu yeni dönemle birlikte, partiler iktidarı eleştirmek ve halka seslenebilmek için gazetelerle yakın ilişkiler kurmaya başladılar. 1948 yılı, Türk basınında 'partizan' basının doğum yılı oldu. Bu yıl kurulan 9 yeni partiye karşılık çoğu bu partilerin yayın organı olan 14 yeni gazete ve dergi yayımlandı (Bulut, 2009a: 68). 1946 seçimleri sonrasında Cihad Baban tarafından Son Saat, Mehmet Faruk Gürtunca tarafından (12 Kasım 1947'de) Hergün adlı akşam gazeteleri çıkarılmıştır. Ali Naci Karacan ve Halil Lütfü Dördüncü Tan'ı 1948'de yeniden yayımlamışlardır. Güneş Matbaacılık T.A.O. adına, Demokrat Parti'yi destekleyen Zafer gazetesi yine bu dönemde çıkarılmıştır (Kabacalı, 2000: 199).

## GAZETE VE DERGİLERİN ŞEHİRLERE DAĞILIMI (1941-1946)

|                | 1941 |      | 1942 |      | 1943 |      | 1944 |      | 1945 |      | 1946 |      |
|----------------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
|                | Gaz. | Der. | Gaz. | Der. | Gaz. | Der. | Gaz. | Der. | Gaz. | Der. | Gaz. | Der. |
| Ankara         | 5    | 55   | 8    | 53   | 6    | 48   | 7    | 60   | 4    | 62   | 7    | 85   |
| İstanbul       | 37   | 114  | 37   | 97   | 43   | 92   | 38   | 110  | 36   | 109  | 55   | 159  |
| İzmir          | 3    | 7    | 3    | 8    | 5    | 7    | 5    | 8    | 5    | 9    | 10   | 18   |
| Adana          | 3    | 3    | 2    | 3    | 3    | 2    | 3    | 1    | 3    | 1    | 6    | 4    |
| Öteki Şehirler | 65   | 48   | 71   | 27   | 74   | 23   | 77   | 27   | 78   | 32   | 124  | 36   |
| Toplam         | 113  | 227  | 121  | 188  | 131  | 172  | 130  | 206  | 126  | 214  | 292  | 302  |
| Genel Toplam   | 340  |      | 309  |      | 303  |      | 336  |      | 339  |      | 504  |      |

Kaynak: Kabacalı, 2000: 204.

Tek Parti dönemi Türk basınında çoğulculuktan pek söz edilemezken, çok partili yaşama geçişle birlikte medyada çoğulculuk başladı denilebilir. Medyada asıl gelişme İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik gelişmenin başlaması, yeni teknolojilerin ülkeye getirilişiyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu ortamda İstanbul'da Hürriyet ve Milliyet gibi yeni bir anlayışla çıkan gazetelerin yayına girdiğini, hala da etkili gazeteler olarak Türk basınına damgalarını vurduğunu görmekteyiz (Tokgöz, 2003: 39). Nitekim birçok gazeteci, Türk basın tarihinin ilk büyük atılımın 1 Mayıs 1948 yılında çıkmaya başlayan Sedat Simavi'nin Hürriyet gazetesi olduğu konusunda fikir birliği halindedirler. Bu görüşlere göre, Sedat Simavi, Türk gazeteciliğine gerek haber anlayışı açısından, gerek biçim açısından ve gerekse içerik açısından birçok yenilikler getirmiştir (Ceyhun, 1985: 24). Genellikle ünlü başyazarlar ve yazarlar çevresinde etkinliklerini kazanan öteki gazetelere göre, Hürriyet'in en önemli özellikleri bir yığın gazetesi niteliğini taşıması, geniş halk gruplarına dönük ilginç haberler, kısa yazı ve yorumlar vermesi, böylece siyasal ve toplumsal sürece daha yeni katılmış bulunan kesimlere de kendisini okutturabilmesidir. Bu yıllarda partilerle, partilere destek veren gazetelerin gündeme geldiği birçok gelişme yaşanmıştır. İstanbul basınında özellikle Vatan ve Cumhuriyet'in önemli çapta desteğini sağlayan Demokrat Parti, Ankara'da kısa bir süre Kudret gazetesini yayın organı olarak kullanmaya çalışmıştır. Ancak Mareşal Çakmak ile Osman Bölükbaşı ve çevresinin Bayar önderliğindeki DP'yi CHP güdümündeki bir muhalefet eylemi diye nitelemeleri sonucunda, Millet Partisi adıyla

yeni bir parti doğmuştur. MP'ye yönelen Kudret'e karşın, Demokrat Parti de Ankara'da 30 Nisan 1949'da Mümtaz Faik Fenik'in başyazarlığını üstlendiği Zafer'i parti organı olarak yayınlanmaya başlamıştır. Demokratik ortama geçiş çabalarının son gazetesi ise, Ali Naci Karacan'ın 3 Mayıs 1950'de İstanbul'da kurduğu Milliyet'tir. DP'yi destekleyen Milliyet de bir yığın gazetesi olmaya özen göstermiştir (Gevgilili, 1983: 220). Siyasi iktidarla her zaman uyum içerisinde olan Hürriyet ve Milliyet, bu yakın ilişkilerin sağladığı avantajlarla tirajlarını önemli oranda artırmışlardır. Ayrıca bu gazeteler, organizasyon yapıları ve profesyonelleşme bakımından da Türk basınında öncü bir rol üstlenmişlerdir. Meslekten gazeteci ailelerin yönettiği bu gazetelerin serüveninde teknisizmin de yaygın bir dünya algısı olarak şekillenmeye başladığı görülmektedir. Gazete sahiplerinden, veliahlara ve oradan profesyonel yöneticilere kadar karar alma merciini işgal eden herkes, teknik altyapının geliştirilmesinin önemi üzerinde birleşmişlerdir (Adaklı, 2006: 114-115).

1948'e kadar Türkiye'de gazete sahipleri genellikle gazetecilikten yetişmiş kişiler olup, aynı zamanda gazetenin başyazarlarıdır. Ancak bu yapı, 1948'den itibaren değişmeye başlamıştır (Bulut, 2009a: 67). Türk basınında dönemin önemli gazeteleri arasında yer alan Yeni Sabah ise, 1948'de Safa Kılıçoğlu tarafından satın alınmıştır. Gazete kısa süre içerisinde, Prof. Şükrü Baban'ın imzasız başyazarlığıyla gittikçe ön plana çıkmaya başlamıştır (Gevgilili, 1983: 220). Hıfzı Topuz, Safa Kılıçoğlu adlı işadınının Yeni Sabah'ı satın almasına kadar Türk basınında gazeteci olmayan gazete patronuna rastlanmadığını iddia etmektedir. Kılıçoğlu gibi gazeteciliğe mesleğin dışından gelen bir diğer gazete patronu, 1949 yılında Yeni İstanbul'u kuran Habib Edip Törehan'dır. Safa Kılıçoğlu, 30 Haziran 1964'te gazetecilikten sıkılarak Yeni Sabah'ı kapatmıştır. Törehan ise, 1950'li yılların sonunda Yeni İstanbul'u müteahhit Kemal Uzan'a satmış, ancak gazete yeni patronuna satıldıktan kısa bir süre sonra kapanmaktan kurtulamamıştır (Aktaran, Adaklı, 2006: 133). Dönemin zengin bir ailesinden gelen Malik Yolaç ise, meslek dışından basına giriş yapan üçüncü kişi olmuştur. Meslek dışından basın alanına bu ilk yönelimler o dönemde çok uzun ömürlü ve başarılı olmamalarına karşın, basın alanında yeni bir devrin ilk adımları olarak görülebilmektedir. Bu açıdan bu girişimler önemli bir başlangıçtır (Bulut, 2009a: 67). Bu örneklerde de görüldüğü

gibi, Türkiye’de gazetecilik, 1940’ların sonlarından itibaren sektör dışındaki kapitalistlerin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Teknolojik yenilikler, etkili kalemlerin transferi, reklam ve lotarya gibi satış artırıcı çabalarla Türk basınında yeni bir kurumsallaşmanın ilk adımları bu dönemde atılmıştır (Adaklı, 2006: 135). Öyle ki Adaklı’ya göre (2006: 110), Türkiye’deki basın atmosferinin, 1940’lı yılların sonlarından itibaren başlayarak, ticaret siyaset-ekonomi ilişkilerinin belirlediği bir dönüşüm sürecine girdiğini, yayın organları, devletle/hükümetle ilişkilerin farklılaşmasına paralel olarak içerik, finansman ve teknoloji bakımından dönüşüm geçirdiğini ifade etmektedir.

### **1.2.5. Demokrat Parti Dönemi’nde Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı (1950-1960)**

DP’nin 14 Mayıs 1950’de genel oyla CHP’yi devirmesi, Türkiye’de bir başka devrin başlangıcı olmuştur. Resmi ideolojiye oranla daha liberal ve merkez dışı eğilimlere yaslanan DP, üstünde yoğun bir otokratik baskı duyan toplumda bir süre demokratikleşmeyi hızlandırırken, basın alanında da alışılan davranışları kırmıştır (Gevgilili, 1983: 221). DP, basının büyük ümitler bağladığı bir parti durumuna gelmiştir. Parti işbaşına geldikten kısa süre sonra gazetecilerde, bütün basın sorunlarının çözüleceği kanısı oluşmuştur. CHP’yi tutan gazetelerde çalışanlar arasında bile DP’yi gönülden destekleyenlere rastlanmıştır. Tarafsız sayılan gazeteler yavaş yavaş DP safına katılmışlardır (Topuz, 2003: 192).

1950 yılları Türkiye’de önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çok partili dönemde iktidar partisi olan DP’nin dışa açılma kararı, karayolu yapımının hızlandırılması ve ‘kitle toplumu yaratma’ çabaları Türk basınında önemli bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Bu nedenle Türkiye basınına, 1950 öncesi ve sonrası diye incelemek mümkündür (Özükan, 1983: 229). 1950’nin ilk aylarında İstanbul’da yayımlanan başlıca gazeteler, Cumhuriyet, Hürriyet, Son Posta, Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Vatan, Vakit, Hergün ve Akşam’dı. 3 Mayıs 1950’de Ali Naci Karacan’ın yayımlamaya başladığı Milliyet, Demokrat Parti’yi destekleyen önemli gazeteler arasındaydı. Milliyet, hemen her kesimden okura seslenmeyi başarmış ve kısa sürede tirajını önemli ölçüde artırmıştır. Ali Naci Karacan’ın 1955’te ölümü üzerine

gazeteyi oğlu Ercüment Karacan ve Abdi İpekçi yönetmiştir (Kabacalı, 2000: 215). Bir bakıma Sabah Gazetesi'nin çıkmaya başladığı 1985 yılına kadar Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin konseptlerine uyan ve benzer bir başarıyı yakalayan başka bir gazetenin çıkmadığı söylenebilir. Dolayısıyla Türk basın tarihine yön veren, politik ve ideolojik zeminlerde yankılar yaratan ve gerek bir basın kuruluşunun içeriğe yönelik olarak girişebileceği haber ajansları, ekler, uzmanlık sayfaları, bol fotoğraf, röportajlar gibi yeni alanların açılmasında, gerekse bir işletme olarak gazetenin yatırım alanlarının genişletilmesi, kar payının yükseltilmesi gibi pek çok konuda öncü girişimlere imza atmış olmaları açısından bu iki gazetenin Türk basın tarihi açısından ayrı bir yeri ve önemi vardır (Adaklı, 2006: 118-119).

1950'ler basında genç kuşak yazarların da kendilerini gösterdikleri yıllardır. Çetin Altan, İlhan Selçuk, Oktay Akbal, Burhan Arpad, Sadun Tanju, Mehmet Kemal, Emil Galip Sandalcı birçok yazar, ilk kez, 1950'ler sonlarında birer köşe başını tutmuşlardır. Bu yıllar dergi sayısı ve çeşidi bakımından da oldukça zengin bir dönem olmuştur. Varlık dergisinin yanında, Yeditepe, Yeni Ufuklar, Seçilmiş Hikayeler, Ataç, Pazar Postası, Hisar dergileri, sanat ve edebiyat ortamına canlılık getirmiştir. Akbaba'nın yanında, Tef, Kırkbirbuçuk gibi güldürü dergileri belirmiş, ayrıca, sinema, tiyatro gibi sanatları ele alan süreli yayınlar ilk kez yine bu yıllarda gelişmeye başlamıştır (Gevgilili, 1983: 223).

DP muhalefet yaparken, iktidara geldiğinde basın özgürlüğünü sağlayacağı vaat ederek, tek parti döneminde baskılar altında tutulan basının büyük desteğini almıştır. Bu nedenle iktidara gelir gelmez, daha önceki çalışmalardan da yararlanılarak hızlı bir biçimde basın kanunu tasarısı hazırlanmıştır (Girgin, 2001: 129). Hazırlanan kanun tasarısı çok kısa bir süre sonra, yeni Basın ve Matbaalar Kanunu olarak kabul edilmiştir. Basın Kanunu, 1931 Matbuat Kanunu'nun hükümete tanıdığı yetkileri kaldırmıştır (Kabacalı, 2000: 213). Gevgilili'ye göre (1983: 221), Türkiye'de basından sansürün kaldırılışının yıldönümü olan 21 Temmuz 1950'de, basın liberal yanı ağır basan bir yasayı onaylayan DP, gazete ve dergi çıkarılmasını kolaylaştıran birçok yenilik getirmiştir. Yasa, yeni yayınlar için ön izin ve ruhsat zorunluluklarını kaldırmış; adı kötüye çıkan kişilerin basına girmesini yasaklayan maddeyi geçersiz kılmıştır. Ayrıca, gazete sahiplerinin ceza sorumluluğuna son verilmiş, basınla ilgili

yargılamalara bakmak üzere uzmanlaşmış Basın Mahkemeleri kurulmuştur. R. Kaya (2009a: 238-239), Demokrat Parti iktidarı ile birlikte gelen yeni basın yasasını, gazetecilerin örgütlenmelerine de olanak tanıyan yasal düzenlemeler, basının özgürlüğü konusunda yeterli bir ortamdan hala oldukça hala uzak olursa da önemli ileri adımlar olarak görmektedir. Basın dışından gelen gazeteci olmayan patronların artık ciddi bir ticari etkinliğe dönüşmekte olan basın sektörüne yerleşmeleri ve siyasal iktidar ile ilişkileri koyulaştırmaları da bu dönemde kurumsallaşmaya başlamıştır.

DP iktidarının ilk yılları basının mutlu bir dönemidir. Tutuklanan gazeteci yoktur. Hükümetle gazeteciler arasında genellikle yakın ilişkiler kurulmuştur. Gazete sahipleriyle Başbakan Adnan Menderes arasında bir balayı dönemi başlamıştır o yıllarda (Topuz, 2003: 193). Büyük bir halk desteği ile iktidara gelen DP, siyasetin çehresini değiştirdiği bu yıllarda, sermaye basın alanındaki ağırlığını hissettirmeye başlamıştır (E. Kaya, 2010: 55). 20 Mayıs 1950’de özel girişimin devlet eliyle destekleneceğinin açıklanması rekabeti, rekabet de reklamı başlatınca basının geometrik olarak gelişebilmesi için yeterli şartlar yaratılmış olmuştur. Karayolları ulaşımı, ulaşım da gazete dağıtımını yaygınlaştırmıştır. Bu dönemde Türkiye’de ilk kez ‘kitle basını’ndan söz edilmeye başlanmıştır (Özükan, 1983: 230). Güngör (2009: 207), örgütlü dağıtım aşamasına geçilmeden önce gazete dağıtımında uçağında kullanıldığını belirtmektedir. 1960’lı yıllara dek İstanbul’da basılan gazetelerin, havaalanı bulunan illere ulaştırılmasında uçağın kullanılması, sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Havayolu taşımacılığı oldukça pahalı bir ulaşım aracı olduğu için, uçağı maddi yönden güçlü olan gazeteler kullanabilmiştir.

Basınla DP, iktidarın ilk yıllarında uzun sürmeyecek bir balayına çıkmıştır. Bu balayı sırasında basın mesleğinde çalışanlarla, çalıştıranlar arasındaki münasebetleri düzenleyen kanun da yürürlüğe girmiştir (13 Haziran 1952). 1954 yılından sonra ise rüzgar tersten esmeye başlamış ve basınla hükümet arası yavaş yavaş açılmıştır. Hatta, artık hiç düzelmeyecek şekilde bozulmuştur. İktidarı destekleyen gazete ve dergilerin sayısı ise günden güne azalmıştır (Tutar, 1993: 21). DP dönemi özellikle muhalif ve CHP yanlısı basına çok güç koşullar getirmiştir. DP’nin çıkardığı bir yasayla, devletten haksız iktisap niteliğini taşıdığı gerekçesiyle CHP’ye ait mal



varlıklarına el konulunca, basımevinden yoksun kalan Ulus gazetesinin yayını Aralık 1953'te sona ermiştir (Gevgilili, 1983: 222). Ankara'da yayımlanan CHP organı Ulus kapanınca, yerine Nihat Erim 'Halkçı' gazetesini çıkarmıştır. O da kapatılınca 'Yeni Halkçı' çıkmaya başlamıştır (Kabacalı, 2000: 216).

Türkiye'de yazılı medya, ilk olarak 1950 sonrası yaygınlaşan ofset baskı tekniği ile endüstrileşme sürecinin ilk dönemini yaşamıştır (Sönmez, 2010: 36). Öyle ki, 1946'da 202 gazete toplam 100 bin tiraja sahipken, 10 yıl sonra bu rakam büyük bir patlamayla birlikte 1 milyonu aşmıştır. Bu tiraj patlamasının ana sebebi, gazetelerin teknik ve içerik anlamda önemli değişikliklere gitmesinden kaynaklanmaktadır. Başyazıya dayanan gazetecilik anlayışından, haber ve resme dayalı gazeteciliğe geçilmiştir. Bu dönüşümdeki en büyük pay 1948'de kurulan Hürriyet'in olmuştur. Bu dönüşüm ve yenilik akımına uymayan birçok gazete ise bu yıllarda yayın hayatlarına son vermek zorunda kalmışlardır (Toruk, 2008: 105-106). 1950'lerin ikinci yarısında, Hürriyet, Yeni Sabah ve Milliyet, kurdukları bu modern baskı teknikleri ve yeni gazetecilik anlayışlarıyla günlük baskıları 100 binin üstüne çıkan gazeteler olmuşlardır. Basın, bu gazeteler sayesinde toplumun en alt kesimlerine kadar inmiş ve eski seçkin basının yerini, daha standart da olsa yığınsal nitelikte bir biçime dönmüştür (Gevgilili, 1983: 222). Bu yıllarda halk tek yönlü yayın yapan radyonun aksine, farklı görüşlere sahip gazetelere daha çok ilgi göstermiştir. Bunun sonucu olarak gazete okuma oranlarında kısa sürede bir patlama yaşanmıştır. 1946'da bin kişiden 5,2'si gazete okurken, 1955'den nüfusun artmasına rağmen bu oran binde 28'e çıkmıştır (Koloğlu, 2006: 125).

İstanbul'da 1955'te Tercüman yayın dünyasına girerken, Malik Yolaç tarafından alınıp Sabah gazetesine döndürülen Akşam da gittikçe büyüyerek, Anadolu'da taşra baskıları yaparak erken saatlerde okurun eline geçebilen ilk gazete olmuştur. Bu yıllarda giderek gazetelerde teknolojik düzey yükselmiş, halka dönük yeni anlatım biçimleri gelişmiş ve sermaye birikimi hızlanmıştır. Basın kendi inançları ölçüsünde topluma yön verme savaşına girişmiştir. Basında sanayileşme ve kapitalistleşme eğilimini geliştiren ortam, Türkiye'de izlenen ekonomik ve politik programın doğal bir yansıması olmuştur (Gevgilili, 1983: 222). Malik Yolaç'ın Akşam gazetesi ayrıca, gazeteci olmayan gazete sahiplerinin ilk örneklerinden birisi olmuştur.

1960'lı yıllarda Türkiye'de siyasal tartışmanın önemli bir parçası haline gelen Akşam gazetesini, 1957 Mart ayında satın alan Yolaç, İstanbul'dan bağımsız milletvekili olarak 10. İnönü Hükümeti'nde Gençlik ve Spor Bakanlığı yapmış bir işadamıdır (Adaklı, 2006: 133).

Demokrat Parti'nin on yıl süren iktidar döneminde basından söz edildiğinde akla önce 'olumlu' yanlar gelir. 1950'de kabul edilen Basın Yasası ve 1952'de basında çalışanların mesleki haklarını güvence altına alan yasa bunlar arasındadır. DP iktidara geldikten kısa bir süre sonra ise 'özgür' basın yerine iktidarın denetimi altında basın yaratmak için Parti, devletin bütün imkanlarını kullanmaya başlamıştır (Alemdar, 2001: 201).

Bundan sonra demokratik bir toplumda basının işleyişini zorlaştıracı önlemler dönemi başlamıştır. Kuşkusuz bu 'olumsuz' gelişmeler DP'nin izlediği ekonomik ve siyasal politika ile çok yakından ilgilidir. ABD'ye bağımlı bir dış politika, ülke kaynaklarının kullanımındaki plansızlık, savurganlık çok kısa sürede ekonomik ve siyasal bunalımları beraberinde getirmiştir. Basın bu gelişmeleri izleyip kamuoyuna aktardıkça halkın oy desteğine sahip DP, basına olan tepkisini yasal ve idari önlemleri arttırmakla göstermiştir (Alemdar, 2001: 202-203). Özellikle ekonomide yoğunlaşmakta olan bunalımların basında açıklanması DP'yi basına karşı 1954'ten itibaren hoşgörüsüz ve sert bir tavra itmiştir. Siyasal iktidar, haber verme ve eleştiri haklarını kısıtlamak, denetim altına almak için bir dizi yasa çıkarmıştır (Gevgilili, 1983: 221). Bu yıllarda başlayan basın ile hükümet arasındaki gerginlik, 27 Mayıs 1960 İhtilalı'na kadar sürekli artarak devam etmiştir.

DP'nin basınla ilgili girişimlerinden biri 1954'te 'neşir yoluyla veya radyoyla işlenecek cürümler' hakkındaki yasanın onaylanması olmuştur. Bu sırada, hükümete, bakan ve başbakana dönük eleştirilerde, yazılanları ispat hakkı da işlemez duruma getirilmiştir. 1956'da 'kötü niyet veya özel maksada matuf yayında bulunmak' ceza kapsamına alınmıştır. Basın yasası da kısıtlayıcı yeni hükümlerle donatılmıştı. Gizli nitelikte hükümet ya da parti meclis grubu toplantılarının basında yayını tümüyle yasaklanmıştı. Kıbrıs'taki Batı siyasetlerini protesto etmek amacıyla 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da büyük kundaklama ve yağma olaylarıyla sonuçlanması,

hükümetin sıkıyönetim ilanına yol açmıştır. Yayın yasaklamaları ve gazete kapatmalar da böylece geri dönmüştür. Basın davaları birbirini kovalarken, yayınlandığı bir protesto bildirisi nedeniyle İstanbul Gazeteciler Sendikası da 1957’de bir süre kapatılmıştır (Gevgilili, 1983: 221-222).

DP’nin basına karşı başlattığı yasaklamalar bunlarla sınırlı kalmamıştır. 1956 yılında, 1954’te kabul edilen basın yasasının bazı maddeleri değiştirilmiştir. Yasaya göre, 6 aydan fazla hapis cezasına çarptırılanlar sorumlu müdür olamayacak, imzasız yazıların sahibi, sorulduğunda 24 saat içinde savcıya bildirilecek, ‘memleket ahlakını, aile nizamını’ bozmak bir liradan 10 bin liraya kadar cezaya çarptırılabilir. Gazeteler 1955 yılıyla beraber yayın yasağının ne olduğunu tekrar hatırlamış, uyarılara uymama gerekçesiyle kapatılma cezasıyla karşı karşıya kalmışlardır (Alemdar, 2001: 205). 1957’den sonra basına dönük ekonomik kısıtlamalara da gidilmiştir. 1957’de gazete ve dergi kâğıtlarının yurtdışından ancak devlet tekeline alınması kararlaştırılmıştır (Gevgilili, 1983: 221). Kağıt darlığı ve alımının zorlaştırılması nedeniyle gazeteler sık sık darboğaza girmiştir. Öte yandan, Kasım 1957’de sayfa ve tiraj sınırlamasına gidilmiştir. Ocak 1958’de ilan ve reklamların tek elden dağıtılması uygulaması başlamıştır. Dağıtımlarda ise, iktidar partisini destekleyen yayınlara ağırlık verildiği görülmüştür (Kabacalı, 2000: 216). Aynı yıl, gazetecilere karşı yeni birçok dava da açılmıştır. Zaman, Ulus, Yeni Gün, Milliyet, Cumhuriyet, Dünya, Vatan, Tercüman gazetelerinin sorumluları haftada birkaç gün mahkemelere ifade vermeye çağırılmışlardır (Topuz, 2003: 204). DP’nin 1950 ile 1960 yılları arasındaki iktidardayken özellikle 1955’ten sonraki tutumu, çok eleştirdiği CHP’nin 1945-1950 davranışından farklı olmamıştır. 1955-1960 arasında 867 gazetecinin mahkumiyetiyle sonuçlanan 2300 basın davası açılmıştır. Özellikle CHP’nin yayın organı Ulus ve yöneticilerinin üzerinde uygulanan mali baskı dikkat çekicidir. 70 yaşını aşmış Hüseyin Cahit ve Ahmet Emin gibi usta gazetecilerin hapse atılması bütün dünyada büyük tepki doğurmuştur (Koloğlu, 2006: 123-124). Demokratik yöntemlerle iktidara gelen bir partinin, iktidarını sürdürebilmek için basına karşı giriştiği bu baskı ve sindirme yöntemleri, özel hayatı, kişilerin şeref ve haysiyetini koruma ya da devletin siyasi ve mali itibarını sarsıcı yalan haberleri engelleme gerekçeleriyle kamuoyuna sunulmuştur (Alemdar, 2001: 206-207).

DP iktidarının son yılında Türk basını dünyada eşine az rastlanan bir durumdaydı. Basın ve ceza kanunlarında yapılan değişiklikler ve ayrıca çıkartılan özel kanunlar yanında, hükümet yeni baskı yolları aramaktaydı. Bir yandan da hükümet, tutuklamalar, ‘tekzip’, ‘neşir’ yasakları ve kapatma karalarıyla bu kanunların en sert biçimlerde uygulanmasını sağlamaya çalışmaktaydı. Gazetelerin çalışma koşulları gittikçe güçleşmiştir. Bu yıllarda gazeteciler sık sık saldırılara uğramaktaydı. 1 Mayıs 1959’da gazeteciler (polis de katkısıyla) Uşak’ta bazı kimselerin saldırısına uğramışlardır. Saldırıda, 13 gazetecinin fotoğraf makineleri, ellerinden alınıp parçalanmıştır. Gazeteciler Federasyonu, Cemiyet ve Sendika bu olayı protesto etmelerine rağmen, hiçbir sonuç alamamışlardır (Topuz, 2003: 207-208). Uzun çabalar sonrası demokratik yöntemlerle iktidara gelen bir parti olan DP, iktidarının devam ettirebilmek için basına karşı uyguladığı baskı ve sindirme yöntemlerini, devletin siyasi ve ekonomik itibarına zarar verecek gerçek dışı haberleri engellemenin yanı sıra özel hayatı, kişilerin şeref ve haysiyetini koruma gerekçesiyle yapmıştır (Alemdar, 2009c: 160). Bu olaylar karşısında CHP’nin gittikçe şiddetlenen muhalefeti, DP’de ters davranışlar yaratmıştır. Yargı yetkilerini bile kullanabilen bir Meclis Tahkikat Komisyonu’nu 27 Nisan 1960’da kuran DP, yasaklamalar, tutuklamalar ve büyük kentlerde başlayan üniversite gençliğinin protestoları karşısında sıkıyönetim ilan ederek durumu kurtarmaya çalışmıştır, ancak bunda da başarılı olamamıştır. DP dönemi Türkiye’de 1960 yılının 27 Mayıs günü silahlı kuvvetlerin iktidara el koymasıyla kapanmıştır (Gevgilili, 1983: 222).

#### **1.2.6. 1960-1980 Yılları Arası Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı**

27 Mayıs 1960 ile başlayıp 12 Eylül 1980 ile noktalanan bu dönem, Türk toplumunun düzensiz de olsa hızlı bir ekonomik gelişme gösterdiği ve sanayileşmenin içine girdiği yıllardır. Bu dönem ayrıca, çözümlenemeyen sorunların yarattığı siyasal krizlerin sonucu olarak üçü sonuca ulaşan, en az ikisi sonuçsuz kalan askeri darbelerle dondurulmaya çalışıldığı dönemdir. Aynı yıllarda, ikisi yarım kalmış, birisi başarıya ulaştırılmış Kıbrıs askeri harekatı ve basına da yönelen iç terörizm yaşanmıştır (Koloğlu, 2006: 132-133). 27 Mayıs 1960 günü Milli Birlik Komitesi’nin Silahlı Kuvvetler adına yönetime el koymasıyla Türkiye’de yeni bir dönem açılmış oldu. Demokrat Parti’nin getirdiği basın yasakları darbenin hemen

ardından kaldırılmıştır. Oluşturulan Kurucu Meclis tarafından hazırlanan yeni bir anayasa, 9 Temmuz 1961 günü halkoylamasıyla kabul edilmiş, bu anayasa temel hak ve özgürlükleri genişletmiştir (Kabacalı, 2000: 229). Gevgilili (1983: 224), bu yeni anayasayı da ima ederek, 27 Mayıs ve sonrasında, Türkiye basınında hak ve özgürlüklerin kullanımının yaygınlaştığı bir liberal ortamının yaratıldığını iddia etmektedir. 1950'ler sonlarında basına konulan kısıtlamalar, kısa bir süre sonra, 1960 sonbaharında kaldırılmıştır. Bağımsız statüye sahip bir Basın İlan Kurumu yasa yoluyla kurulurken, aynı dönemde resmi ilan ve reklamların siyasal amaçlarla tek yanlı kullanımına da önemli ölçüde son verilmiştir. Demokrat Parti'nin basına karşı tuttuğu yolun kötü sonuçlarından ders almış olan Adalet Partisi yöneticileri, havayı gerginleştirecek olayları önlemeye çalışmaktaydı. Ülkenin bu dönemki koşulları da baskıcı yönetime hiç uygun gözükmemekteydi. DP döneminde yasaklanmış neredeyse her söz bu dönemin başında konuşulabilmekte ve yazılabilmekteydi. Bu özgürlük ortamında özellikle sol basında büyük gelişmeler oldu. Yön'cüler ve Ant'çılar basına yeni bir hava getirmişlerdir. Bunun yanında Türkiye İşçi Partisi (TİP) politik havanın değişmesinde büyük rol oynamış TİP'çi yazarlar, çeşitli gazete ve dergilerde yeni görüş ve fikirleri savunmaya başlamışlardır. Sol basın, Türkiye'nin tarihinde eşi görülmemiş bir zenginliğe kavuşmuştur (Topuz: 2003: 238).

Topuz (2003: 237), bu dönemi özgürlüklerin yanında, bir takım kısıtlamalar ve tutuklamalardan ötürü çelişkilerle dolu bir dönem olarak görmektedir. Hıfzı Topuz bu dönemde, gazetecilerin, ispat hakkı, yayın yoluyla işlenecek suçlar kanunun kaldırılması, Basın İlan Kurumu'nun kurulması gibi basın özgürlüğünü sağlayacak ve gazetecileri bir takım haklar sağlayacak değişikliklerin yanı sıra, Öncü gazetesinin kapatılması, Tanin gazetesinin çalışanlarından Aziz Nesin ve İhsan Ada'nın tutuklanmasına ek olarak Tedbirler Kanunu'nun çıkarılmasının bu dönemin çelişkilerle dolu bir dönem olduğunu gösteren örneklerini vermektedir.

Bu dönemin dikkat çeken bir olayı da 10 Ocak 1961'de Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Tercüman, Vatan, Yeni Sabah, Dünya, Akşam ve Yeni İstanbul gazetelerinin sahiplerinin, Milli Birlik Komitesi'nin çıkardığı Basın İlan Kuruluşu'yla ilgili olan 195 sayılı yasayı ve Türkiye'de gazete sahibi ve gazeteci

ilişkinin düzenleyen 5953 sayılı yasada değişiklik yapan 212 sayılı yasayı protesto etmek yayınlarını üç gün boyunca durdurma kararı almalarıdır. Bu olaya tepki gösteren gazeteciler ise sessiz bir yürüyüş yaparak, ‘Basın’ adlı bir gazete çıkarmışlardır. ‘Babıali’de Dokuz Patron Olayı’ olarak hatırlanacak bu olay, Türkiye’de gazete sahipleri ile gazeteciler arasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay sonucunda, gazeteciler siyasal iktidarı, gazete patronlarına karşı harekete geçirmiş, ardından da patronların çıkarlarını olumsuz bir şekilde etkileyecek yasal düzenlemeleri yaptırmayı başarmışlardır (Üstün, 2009: 194). Üstün (2009: 204), üç gün süren olayların etkisinin yıllarca sürdüğünü iddia etmektedir. İstanbul Gazeteciler Sendikası, gazeteciler için büyük bir başarı olan bu önemli tarihe sahip çıkmak ve üyelerine moral vermek için 1962 yılında, 10 Ocak’ı Çalışan Gazeteciler Bayramı olarak kutlama kararı almıştır. Bu tarihten sonra bir gelenek haline gelen 10 Ocak, toplu sözleşme metinlerine de girmiş, sözleşmede, bu bayram gününde çalışacak gazetecilere fazla mesai ödenmesi de öngörülmüştür.

1960’ların belki de en önemli olaylarından biri de gazetecilerin kültür ve eğitim düzeylerindeki yükselme olmuştur. Eski dönemlerde ortaokuldan, liseden ayrılanların basında iş bulabilmelerine karşılık, gazetecilik gittikçe önemli bir meslek olma yoluna girdi ve yükseköğrenim görmüş olanlar gazetelerde çoğunluğu sağlamaya başlamışlardır. Bu sayede gazetecilik eğitimi de ayrı bir önem kazanmış, Ankara’da Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne bağlı olarak 1965’te Basın Yayın Yüksek Okulu kurulmuştur. Gazeteciliğin önemli bir meslek olmaya başladığı bu yıllarda, İstanbul Gazetecilik Enstitüsü’ne ve gazeteci yetiştiren özel okullara her yıl yüzlerce öğrenci yazılmıştır. Yine bu dönemde kurulan ve ilerideki dönemlerde büyük etkileri olacak bir olay da televizyon olmuştur. Televizyonun gelişmesi gazeteleri hem içerik, hem sayfa düzeni, hem de ilan gelirleri bakımından sonraki yıllarda geniş ölçüde etkilemiştir (Topuz, 2003: 239)

1960’lı yıllarda gazeteler ofset baskıya geçmeye başlamış, resimlerin ve renklerin çekiciliği geniş kitleleri etkilemiş, yeni cihazlar ve farklı tekniklerle basılan gazeteler çok büyük tirajlara ulaşmışlardır (Bulut, 2009a: 69). Özellikle, düşünceye ve yoruma yer veren gazeteler geniş okuyucu kitlelerine seslenmeye başlamıştır. Atatürk Devrimleri’ni destekleyen gazeteler dönemin neredeyse bütün konularına ışık

tutarak, politik ve ekonomik konularda yeni çözüm yolları öne sürmüşlerdir. Cumhuriyet'in tirajı kısa sürede 160 bine, Akşam'ınki 150 bine, Milliyet'inki de 200 bine ulaşmıştır. Genel olarak muhafazakar çevrelerce okunan Tercüman gazetesi de 300 binin üstünde baskı yapmıştır. Yoruma yer veren gazetelerin elde ettiği bu tirajlar, daha önceki dönemlerde rastlanan, görülen rakamlar değildir. Dönemin en büyük tiraj artışını ise heyecanlı haber anlayışına sahip gazetelerinin sağladığı görülmüştür. Hürriyet ortalama 600 bin baskı yapmaktayken, Haldun Simavi'nin Kasım 1968'de kurduğu Günaydın'ın tirajı o dönemde 350 bine yükselmiştir (Topuz, 2003: 238). Ama fikir gazeteciliğin bu görülmemiş tiraj rakamları uzun sürmemiştir. 1960'lı yılların ikinci yarısı ile başlayan, 'görülmemiş kalkınma hamlesi' sloganlarıyla yola koyulan politikalar çerçevesinde, bir yandan halkın tüketim kapıları genişleyip dönüşürken diğer yandan da farklı doğrultuda siyasal hareketlilikler ivme kazanmıştır. Türkiye'de fikir gazeteleri ile popüler-kitle basını ayrışmasının son ve kesin adımları bu ortamda atılmış ve süreç fikir gazeteciliğinin basın sahnesinden büyük ölçüde tasfiyesi ile sonuçlanmıştır (R. Kaya, 2009a: 240).

1960'lı yılların sonlarına doğru basın, artık hükümetten çok özel sermaye ile yakınlaşmaya başlamış, basının mülkiyet yapısında da yeni bir döneme girilmiştir. Sermaye-basın arasındaki bu yeni ilişki, basının sermaye gruplarının reklam, ilan, yardım gibi maddi desteğine bağımlılığı ve basın sektörünün direk olarak büyük sermaye denetimine girmesi olarak açıklanabilir. Basın alanındaki teknolojik gelişmeler daha fazla yatırım gerektirirken, üretim sektörü için reklamcılığın öneminin artması basın-sermayenin yakınlaşmasında önemli bir etken olmuştur. Kapitalist sistem içinde üretim artışı ve üretilen ürünlerin çeşitliliğinin ortaya çıkardığı rekabet, tüketiciyi etkilemek ve tüketicinin dikkatini çekmek için reklamın önemini ortaya koymaktadır. Basının ise reklamlarla halka ulaşmada önemli bir araç olması bu ilişkiyi daha da yakınlaştırmaktadır. Özel sektörün, reklam ve ilan geliri konusunda devletin yerini alması, basının mülkiyet yapısının değişmesinde de önemli etkisi olmuştur. Sermaye, reklam ve ilan nedeniyle artık doğrudan basın üzerinde baskı kurmaya başlamıştır. Bu durumun belki de en iyi örneği olarak 1971 yılında bazı işadamlarının yaptıkları girişim verilebilir. Bir araya gelen ve bir dernek kuran bazı iş çevreleri, hoşlanmadıkları ve çıkarlarıyla ters düşen gazetelere ilan

vermeyeceklerini ilan etmişlerdir. Bunun etkisi de kısa sürede görülmüştür. Bu durumdan etkilenen gazeteler, yayınlarını değiştirmiş ve bazı çalışanlarını işten çıkarmışlardır (Bulut, 2009a: 70-71). Bulut (2009a: 72), 1970'lerdeki başlıca İstanbul gazetelerinin; Hürriyet, Milliyet, Günaydın, Tercüman ve Cumhuriyet olduğunu söylerken, Son Havadis, Dünya, Yeni İstanbul, Milli Gazete, Güneş, Yeni Asya, Hergün, Orta Doğu, Bayrak, Yeni Ortam, Politika, Vatan, Aydınlık ve Demokrat'ın da dönemin yayınları arasında yer aldığını ifade etmektedir. '12 Mart Dönemi' olarak bilinen ve kuvvet komutanlarının muhtırası üzerine hükümetin çekilmesiyle başlayan, temel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı 12 Mart 1971'de başlayan Ekim 1973 seçimlerine kadar süren 'ara rejim' sırasında haftalık haber dergilerin de önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Bu dergilerin başlıcaları ise Yankı, 7 Gün ve Toplum'dur (Kabacalı, 2000: 240). Hıfzı Topuz, 12 Mart 1971 muhtırasına sebep olan olayları, ülkenin bulunduğu durumu şu sözlerle özetlemektedir:

"12 Mart 1971'den önceki günlerde ve aylarda Türkiye bunalımlı bir hava içindeydi. Ülkede sosyal ve ekonomik bir düzensizlik vardı, Anayasanın öngördüğü devrimler yapılamıyordu. Fiyatlar yükseliyor, eşitsizlik artıyordu. İşyerlerinde sık sık grevler oluyor, işyerleri işgal ediliyor, işçiler işten çıkartılıyor, polisle işçiler arasında çarpışmalar oluyordu. Gençler boykot kararları alarak derslere girmiyor, fakülteleri işgal ediyorlar, üniversiteler kapatılıyor, polisle öğrenciler arasında kanlı çarpışmalar oluyor, yüzlerce öğrenci tutuklanıyor ve hükümet gençlik olaylarına çözüm getiremiyordu. Hükümet bu karışıklıkları önleyecek güçte değildi. İş çevreleri güvensizlik içinde oldukları için hükümete karşı bir tutum almışlardı. Orduda da huzursuzluklar artmış ve çeşitli gruplar darbe hazırlıklarına girmişti. Bu gruplardan biri, bazı devrimci üniversite profesörleri ve gazete yazarlarıyla da işbirliği yapıyordu. Bu gurpta yer alan yazarlar arasında şu adlara rastlanıyordu: İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Doğan Avcıoğlu, Cemal Reşit Eyüboğlu. Ama orduda ağırlığı olanlar, profesör ve yazarlarla işbirliği yapan bu grubu son dakikada dışladılar ve 12 Mart darbesi onların yönetiminde yapıldı. Bu muhtıranın duyurulması üzerine Başbakan Süleyman Demirel, derhal görevinden istifa etti. Ve bu olay coşkuyla karşılandı. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), Devrimci Avukatlar Derneği, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Üniversite Asistanlar Derneği, Türk-İş ve DİSK gibi örgütler Ordu'nun işe karışmasını destekleyen bildiriler yayınladılar. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü süratle yeni seçimlere gidilmesini istedi. Parti Genel Sekreteri Bülent Ecevit ise görevinden istifa ederek Muhtıra'ya karşı olduğunu belirtti. TİP de Muhtıra'ya karşı olduğunu açıkladı. Yeni hükümeti kurmakla



görevlendirilen Nihat Erim, 76 kişinin katılmadığı Meclis'te, Ecevit grubunun karşı oylarına rağmen güvenoyu aldı (8 Nisan 1971). Aradan üç hafta bile geçmeden 11 ilde Sıkıyönetim ilan edildi (27 Nisan 1971). Artık sıra basına gelmişti. Önce Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri 10 gün süreyle kapatıldı (28 Nisan 1971). Ardından da Ant dergisi ile Bugün ve Yeni Sabah gazetelerinin süresiz olarak kapatıldığı ilan edildi.” (Topuz: 2003: 248-250).

Gevgilili ise (1983: 225), 1971 ara rejimi sırasında Nadir Nadi'nin, Cumhuriyet'in başyazarlığını bırakmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Bu dönemde Kemal Bisalman'ın yayınladığı Yeni Ortam ise Oya Baydar, Mustafa Ekmekçi, Uğur Mumcu, Ali Sirmen gibi yazarlarıyla ilgi toplamıştır.

Ofset tekniğinden yararlanan renkli baskısı ve günün tüm önemli siyasal olayları yerine ancak merak uyandıran bazı konuları işlemekle yetinmesi, Günaydın'ı kısa sürede yüzbinlerle ifade edilen bir kitle gazetesine dönüştürmüştür. Bu yıllar basında, boyalı basın adıyla tanınan bir tür bulvar gazeteciliğinin öne çıkmaya başladığı bir dönem olmuştur (Gevgilili: 1983: 225). Yeni gelişmelerle tirajların bu denli artması İstanbul'daki matbaaların yetersiz kalmasına neden olmuş, İstanbul merkezden hazırlanan kalıpların basım işlemleri İzmir, Ankara, Adana, Antalya ve Trabzon gibi merkezlere taşınmış, oralarda matbaalar kurularak zamana karşı yarışta da avantaj elde edilmiştir (Sönmez, 2010: 36). Gevgilili (1983: 224), bu tür gelişmelerin toplumun okuma alışkanlıklarını arttırdığını belirtirken, ulaştırma olanakları her geçen gün artan toplumda, günlük gazeteler yurdun her köşesine neredeyse aynı anda ulaştığını ve gazetelerin tümüyle yığinsal nitelik aldığını iddia etmektedir.

Yeni teknolojinin aynı zamanda farklı yayınları basabilecek gücünden nasıl ve ne şekilde yararlanılabileceği de gündeme ilk kez bu dönemde gelmiştir. Bu durumdan ilk kez yararlanmaya yönelenler ise Erol ve Haldun Simavi kardeşler olurken, Hürriyet ve Günaydın olarak iki ayrı gazetecilik grubu oluşturmuşlardır. Bunun sonucu olarak da Simavi kardeşler, önemli parasal birikimler sağlamaya yönelmişlerdir. 1970'te gazetecilik alanında ise, farklı yayınları yeni teknoloji kullanarak hızlı bir şekilde çıkarma olgusu, ulusal düzeyde yayın yapabilen diğer gazetelere de yayılmıştır. Simavi kardeşlerden sonra, Milliyet gazetesinin sahibi Ercüment Karacan, Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak, Cumhuriyet

gazetesinin kurucusu ve sahibi Yunus Nadi gibi babadan gazeteci aileler, gazetelerini bu akıma uydurmaktan geri kalmamışlardır (Tokgöz, 2003: 40).

Ancak her ne kadar tirajlarda artış, farklı yayınlara ilgi gösterilmeye başlamış olsa da teknolojik gelişmeler maliyetlerin artmasına ve basının ekonomik anlamda zor durumda kalmasına neden olmuştur. Bu ekonomik sıkıntılar, basın yapısının değişmesinde önemli rol oynamıştır. Maliyetleri karşılamak isteyen gazete ve dergi sahiplerinin, özel ilanlara olan gereksinimi daha da ön plana çıkmıştır. Bunun dışında gazetelerin içeriğinde de değişimler gerçekleşmiştir. Reklamlardan arta kalan sayfaların içerikleri çok maliyetli olmayan, ancak satışları arttıracak, ilgi çekecek nitelikte hazırlanmaya başlamıştır. Basında niteliğin göz ardı edilmesi bir yana maliyetlerin giderek artması sonucu özel sermaye ile yaklaşma da bu dönemde bir zorunluluk haline gelmeye başlamıştır (Bulut, 2009a: 69-70). Tercüman, Yeni Asır, Son Havadis özel sermaye tarafından satın ya da kontrol altına alınmıştır. Hürriyet-Günaydın grubu yeni şartlara, mali bağımsızlık ve gücünü devam ettirmesini sağlayacak ticari yatırımları içeren holdingleşme ile uyum sağlamıştır ki, 1978’de Türkiye’de üç sektörün varlığından bahsedilmekteydi ki bunlar; kamu, özel ve Hürriyet olarak belirtilmekteydi (Koloğlu, 2006: 135). Cumhuriyet gazetesi dışta kalmak üzere, pek çok gazetecilik kuruluşu yatay ve dikey tekelleşmelere, giderek holdingleşmeye yöneldi (Tokgöz, 2003: 40). Sermayeleşmeyi beceremeyen Vatan kapanırken, 27 Mayıs’ın basın çalışanlarına en büyük katkısı olan 212 sayılı kanunun sağladığı güvenceler çerçevesinde emekçileriyle eşit sayılmayı reddeden Yeni Sabah gazetesinin patronu gazetesini kapatmak zorunda kalmıştır. Tercüman gazetesi, aralarında kunduracı ve madenciler de bulunan patronların birinden diğerine satılmıştır. Sol görüşlülük iddiasıyla ortaya çıkan Yeni Ortam’ın yaşamı ise, patronunun gazeteyi satıp deniz motoru ticaretine atılmasıyla noktalanmıştır. Bu örneklerde de görüldüğü üzere sermayenin etkisi basında ister istemez tekelleşme sürecini başlatmış olmuştur (Koloğlu, 2006: 135). Bu durum tabi ki dönemin özellikleriyle de alakalıdır. Nitekim gazeteci sahipleri olan Hürriyet ve Milliyet’in 1970’lerden itibaren sahiplik yapılarının değişmesi, yine dönemin özellikleriyle ilgilidir. Bunun yanında artık gazeteci babalarının izinden gitmek istemeyen,

gazetecilik aşkıyla yanıp tutuşmayan 2. ve 3. kuşak sahipler için mesleğin cazibesi ortadan kalkmıştır (Adaklı, 2006: 135).

Gazetelerin, basın dışı sektörlerde faaliyet gösteren sermaye guruplarına satılmasının en çarpıcı örneği, hiç kuşkusuz 1979 yılında Milliyet'in Karacan Ailesi'nden Aydın Doğan'a devredilmesi olmuştur. 1980 öncesinde yaşanan bu önemli hareketlenme sonraki gelişmelerin habercisi olacaktır (Bulut, 2009a: 73). 1970'lerin sonlarında artık basın sektörüne Aydın Doğan gibi, sektör dışından sanayiciler, girişimciler girmeye başlamıştır. Böylece basın ile basın dışı işletmelerin aynı holding çatısı altında sinerji arayışında oldukları bir döneme geçilmiştir. Bu eğilim, politik ve ideolojik eğilimlerle beslenerek 1980'li yıllarda da hızlanarak sürdü. Basın dışından gelen bu girişimciler, yeni basın yatırımlarına eğilim göstermişlerdir (Sönmez, 2010: 20). Basın sektörüne basın dışından gelen büyük sermaye sahipleri, ekonomik çıkarlarından ötürü dönemin hükümetine uyguladıkları baskıyı ve ülkenin içine düştüğü durumu Orhan Koloğlu şu cümlelerle özetlemektedir:

“Kışkırtıcılıkla olayların daha da yaygınlaşmasına katkıda bulunan sağın vurucu ekipleri, liberal politikaların çıkmaza sürüklediği ekonominin sorunlarının arka plana düşmesine sebep oldu. Ve böylece büyük sermaye çevreleri, halk sektörünü geliştirme ağırlıklı bir ekonomi planı öneren CHP'ye karşı, siyasi tarihimizde ilk kez olarak gazetelerde ilanlar yayımlatarak kampanya başlattı. İş çevreleriyle bağları koparmamakla birlikte, sosyal demokrat bir görüşe sahip olduğunu saklamayan ve resmi yayın organı bulunmayan CHP'nin en büyük destekçisi durumunda olan Milliyet'in genel yayın müdürü Abdi İpekçi'nin öldürülmesi Demokratik Sol hareketi savunmasız bırakmıştı. Bu boşlukta bir ay boyunca 2.1 milyon dolar karşılığı bütün büyük gazetelerde yayımlanan ilanlarla iş çevrelerinin CHP'nin politikasını reddettiği tekrarlandı. Bunun etkisi ve hem kamuoyu hem de CHP içindeki hizipler üzerinde yaptığı etkinin sonucunda 1979 ara seçiminde CHP büyük kayıplara uğradı ve Ecevit istifa etti.” (Koloğlu, 2009: 63).

1980'den itibaren ise belirleyicilikte önceliği ekonomik öğeler almıştır. Basının içeriği ve toplumsal rolü üzerinde ekonomik etkenler belirleyici rol oynamıştır. Ekonomik etkenlerin basın üzerindeki bu denli önemi nedeniyle, 1980'de basın için dönüşüm tarihi, sanılabileceği gibi 12 Eylül askeri müdahalesi değil, Türkiye ekonomisini önemli oranda yeniden şekillenmesinin kesin tarihi olan 24 Ocak'tır. O gün, Milli Cephe Hükümeti tarafından Başbakan Demirel ve Başbakanlık müsteşarı

ve Devlet Planlama Teşkilatı müsteşar vekili Turgut Özal'ın yönlendirmesiyle hazırlanan 'İstikrar Kararları' açıklandı. Bu alınan kararlar birlikte Türkiye ekonomisi, devlet kontrollü yapıdan tam liberal yapıya yönelmiştir. Türk toplumunun ve basınının bu değişikliği kuşkusuz bir günün sonucu değildi. Büyük sermayenin basın üzerindeki kesin egemenliği bir süreç içinde yavaş yavaş gelişmiş ve 24 Ocak 1980'de tamamlayıcı nokta konmuştur (Koloğlu, 2006: 141-142). Basın sanayinin temel hammaddesi olan gazete kâğıdına devlet tarafından yapılan sübvansiyonlar da 25 Ocak 1980'de kaldırılmış ve gazete kâğıdına %300 zam yapılmıştır. Kömüre %100, demir çelik ürünlerine %50, tüpgaza %45, akaryakıtta %50 zam yapılırken gazete kâğıdına yapılan %300 zam rekor düzeyde olmuştur. O güne kadar kilo maliyeti 30-35 TL arasında değişen ve basın sektöründe faaliyet gösteren gazetelere 9 TL'ye verilen kâğıt, bir anda sübvansiyonun konusu olmaktan çıkarılmış ve fiyatı 41 TL olarak belirlenmiştir. 1980'li yıllar boyunca gazete kâğıdının en fazla zam yapılan temel mallardan birisi haline gelmesi, basının ekonomik yapısının bir anda bozulmasındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur (Adaklı, 2006: 140-141). Bunun sonucunda birçok gazete ve dergi ekonomik olarak çok zor durumda kalmıştır. Ancak arkasında büyük sermayeyi ve oradan gelen bol reklamın desteğini alabilenler ayakta kalabilmişlerdir. Cumhuriyet, kapanmak tehlikesi karşısında Haziran 1980'de bir bildiri ile liberal ekonomiyi savunacağını açıklayarak zorluğu aşabilmiştir. Gazete verdiği ödünün karşılığını, köşe yazarlarına dokunulmamasıyla almıştır. Aydınlık'ın okuyucu bağışlarıyla ayakta kalma çabaları ise duygusal bir davranıştan ileri gidememiştir (Koloğlu, 2006: 142).

Topuz (2003: 256-257), 1978-1980 yıllarında Türkiye'nin içinde bulunduğu mali ve siyasi huzursuzluk ortamının, ordunun girişeceği yeni bir darbe için elverişli bir ortam yarattığını, demokrasiye olan güveni azalttığını ve hükümetin tüm gücünü yitirmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu olayların sonucu olarak, 12 Eylül 1980 sabahı radyolar Kuvvet Komutanları'nın yönetime el koyduklarını bildiren bir mesaj yayımlayarak bu döneme son noktayı koymuşlardır.

### 1.2.7. 1980-2000 Yılları Arası Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı

R. Kaya (2009b: 233), medyaya çağdaş toplumda merkezi bir konum kazandıran oluşumların başında, 1980’li yılların iletişim alanında yaşanan hızlı teknolojik ve bilimsel gelişmelerin geldiğini söylemektedir. 1980’li yıllarda ‘Yeni Sağ’ düşüncenin Türkiye’de hakim olması ile başlayan ve bugüne kadar ulaşan ‘küreselleşme’ olarak adlandırılan sürecin sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeleri de medya alanındaki gelişmelerle bütünleşmiştir. Bu yıllardan itibaren ‘basın dönemi’ olarak adlandırılan bir dönemden ‘medya’ diye nitelendirilen yeni bir döneme geçilmiştir.

1980, Ocak ayında alınan iktisadi tedbirlerin yanında Eylül ayında gerçekleşen askeri müdahale sebebiyle, Türkiye tarihinin belki de en önemli yılı olarak hatırlanmaktadır. Askeri yönetim, 1982 Anayasası ile hak ve özgürlükleri kısıtlayan birçok yasayla birlikte idareyi 3 yıl sonra, kısıtlamalarla dolu bir genel seçimle göreve gelen sivil otoriteye bırakmıştır. Bu kısıtlı hak ve özgürlükler, yasal anlamda küçük değişiklikler yapılmasına karşın toplumu günümüze kadar etkilemiştir (Kejanlıoğlu, 2004: 28). 12 Eylül 1980 askeri darbesi, toplumun neredeyse bütün kesimlerini etkilemiştir. Ancak en çok etkilenen kesimlerin başında basın yer almaktaydı (Kabacalı, 2000: 247). Gazeteler Sıkıyönetim tarafından yoğun bir denetiminden geçmiş, Konsey Başkanı Kenan Evren ve Konsey üyeleri de basını yakından denetlemişlerdir. Sıkıyönetim ilk icraat olarak Demokrat, Aydınlık ve Hergün gazetelerini süresiz kapatılmıştır. Ardından Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) Ankara Şubesi Genel Sekreteri Mehmet Genç iki gün boyunca gözaltına alınmış ve TGS Ankara Şubesi 9 Aralık 1980’e kadar kapatılmıştır. Bu olayı, 25 Eylül’de Bursa’nın Sesi gazetesinin kapatılması izlemiş, gazetenin yazı işleri müdürü ve sayfa sorumlusu tutuklanmıştır. Hürriyet gazetesinden Oktay Ekşi ve Bedii Faik, Tercüman’dan Rauf Tamer ve gazetelerin sorumlu yazı işleri müdürleri hakkında soruşturma açılmıştır (Topuz, 2003: 257). 12 Eylül döneminde en küçük imalar dahi gazete kapatma, yayın durdurma gibi ağır cezalar için gerekçe olarak gösterilmiştir. Basın üzerinde doğrudan sansür uygulamaları Sıkıyönetim Mahkemeleri’nin rutin operasyonları haline gelmiştir. Öyle ki Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak-18 Şubat 1983 tarihleri arasında Nadir Nadi’nin ‘Tuhaf Bir Tasarı’ başlıklı yazısı nedeniyle kapatılmış, Hürriyet Gazetesi’nin ise 30 Kasım 1983 tarihinde TKP Genel Sekreteri

İsmail Bülen'in ölüm ilanını basmasından dolayı yayını durdurulmuştur. Sıkı kontrol ve baskı yüzünden gazeteler, politik ve ekonomik konular gibi önemli olaylardan giderek uzaklaşmak durumunda kalmış, gazeteler içeriklerinde daha çok, polis-adliye ya da magazin konularına yer verebilmiştir (Adaklı, 2006: 146-147). 12 Eylül 1980-12 Mart 1984 tarihleri arasında başlıca 8 İstanbul gazetesine toplam 17 kez kapatma kararı alınmıştır. Gazetelerin kapalı kalma süresi ise 195 günü bulmuştur. Bu dönemde çok sayıda gazeteci ve yazar da tutuklanmış ve mahkûm edilmiştir. Ayrıca bazı matbaacılar, bastıkları yayınlardan sorumlu tutulmuştur (Kabacalı, 2000: 247).

R. Kaya'ya göre (2009a: 233), basın sektörü bu baskı dönemini kısa sayılabilecek bir zamanda ama önemli olaylarla atlatabilmiştir. 1980 yılından itibaren Türkiye'de, her şeyden önce, oldukça yoksul olan bir medya ortamından nicel olarak çok zengin bir konuma geçilmiştir. Radyo-televizyon alanında kamu tekeli kaldırılmış, medya sektöründeki sermayenin mülkiyet ilişkileri değişmiştir. Büyük sermayenin sektöre girişi ile medyanın 'füzyonu' tamamlanmıştır. Bu süreçte devlet medya ilişkilerinin hem hukuksal çerçevesi hem de bağlantısal konumu yeniden ve farklı biçimde kurulmuştur.

1980'lerde önce faks teknolojisinin, daha sonra da giderek bilgisayar teknolojisinin yazılı basında kullanmaya başlanması ile sektör, hem nicelik hem de nitelik bakımından önemli bir sıçrama yaşamıştır. Ülkedeki ekonomik ve demografik etkenler de bu sıçramaya katkı vermiştir. Ülkeye gelen yeni matbaa teknolojileri, kurulu kapasiteleri genişletmiş, bu da kapasitenin uygun kullanımı ile yeni 'ürün' ihtiyacı yaratmıştır. Ekonomi, spor, moda gibi farklı alanlarda uzmanlaşmış gazete ve dergiler yaratma ve onlara pazar bulma ihtiyacı bu zemini ortaya çıkarmıştır. Dış kaynak girişleriyle finanse edilen büyüme modelleri, ekonomik gelişmeyi hızlandırmış, yıllık büyüme hızları kısa sürede ortalama yüzde 5-6 düzeyine, kişi başına milli gelir rakamları da her yıl bir üst düzeye çıkmaya başlamıştır. Bu, hem yazılı medya tüketen kitlenin artması hem de yazılı medyaya reklam verecek tüketim mallarını üreten sanayicileri, ithalatçıları için uygun bir iklim yaratmıştır. Sonuç olarak artan reklam harcamaları, yazılı medyanın nicelik ve niteliksel bir sıçrama yapmasına uygun zemin hazırlamıştır (Sönmez, 2010: 37). Bunun yanında artan kağıt fiyatları, resmi ilan ve reklamı gazetelerin birincil geliri durumuna

getirmiştir. Basın İlan Kurumu aracılığıyla dağıtılan resmi ilan ve reklam gelirleri düzenli bir artış göstermiştir. Ancak resmi ilan ve reklamların artışı kağıt sübvansiyonundan kaybedileni karşılayabilecek oranda olmamıştır. Bundan dolayı gazeteler özel reklamlara büyük umut bağlamıştır. 1980’den itibaren bir yandan tüketimdeki artış, diğer yandan her yıl yüzde 40-70 arasında değişen enflasyonun etkisiyle reklama harcanan miktarlar da giderek arttı. Basın, 1985-1989 arasında toplam 102 milyar lirayı reklama harcarken, 5.7 katından fazlasını gelir olarak sağlamıştır. Bu rakamın yaklaşık dörtte biri Hürriyet’e gitmiştir. Hürriyet’in ardından Sabah yüzde 12.5, Yeni Asır 10, Günaydın 9, Milliyet 8.7, Cumhuriyet 5.5, Türkiye 3.6, Tercüman 1.4 oranında pay almışlardır (Koloğlu, 1994: 87). Reklamlar, özellikle özel reklamlar, işlevleri sayesinde bu dönemden itibaren gazetelerin veya medyanın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu işlevlerin ilki, özel reklamlar sayesinde medya, siyasal iktidarların yıllardan beri resmi ilan tehdidiyle uyguladığı baskılardan kurtularak ayakta kalma şansı bulmuşlardır (Eyüboğlu, 1999: 54). Bu avantajının yanında özel reklamlar nedeniyle medya, reklam verenlerle ters düşmemek adına özgürlüğünden, bağımsız habercilik anlayışından ödün vermek durumunda kalmıştır.

Türkiye’deki bu ekonomik değişimin belki de ana sebebi bu yılların en önemli siyasi ismi Turgut Özal olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından siyasal partilerin kapatılması, birçok siyaset adamının siyasi yasaklı ilan edilmesiyle medyanın konumunda önemli değişiklikler gerçekleşmiştir (Tokgöz, 2003: 41). Anayasa referandumuyla, darbe lideri Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilirken, 1983 yılında askerlerin denetiminde yapılan seçimi Turgut Özal’ın liderliğinde Anavatan Partisi kazanmıştır (Önderoğlu, 2003: 76). Bu sayede, ekonominin başına tekrar ama bu sefer Başbakan olarak geçen Turgut Özal, baştan beri savunduğu 24 Ocak Kararları’nı hiçbir engel olmadan ve kendi kadrosuyla uygulama imkanı bulmuştur (Boral, 2009: 329). 1983’te önce Başbakan, 1989’da da Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal’ın medyayı olabildiğince kullanma çabası, Türkiye’nin medya alanını kurtlar savaşı sahnesine çevirmiştir. Türkiye’de basında tekelleşme için dönüm noktası da yine 1980’li yıllar oldu denilebilir. Bir yandan birikimlerini yapan medya kuruluşları, diğer yandan medyayı silah olarak kullanma gücüne göz koyan holdingler medya sektörüne girerek pazar savaşını kızıştırmıştır (Tokgöz, 2003: 41). Bu yıllardan

itibaren Türkiye, kapitalizminin yeni stratejik tercihleriyle paralel biçimde basın endüstrisi; radyo, televizyon, internet gibi farklı alanlarla ve basın dışı sektörlerle bütünleşerek yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşümün en önemli sonuçlarından biri, basın sektöründeki küçük ölçekli girişimlerin kısa zamanda yok olmaları ya da büyük yapılara katılmalarıyla birlikte yerlerini büyük sermaye gruplarının egemenliğine bırakmaları olmuştur. Bundan dolayı da basın, geleneksel işlevlerini neredeyse tamamen yitirmiş, devlet ve sermayeden özerkliğini kaybetmiştir. Bugün piyasaya hakim birkaç medya grubu, bağlı bulundukları sermaye gruplarının kısa ve uzun vadeli çıkarları doğrultusunda ‘içerik’ üreten, yatay ve dikey olarak bütünleşmiş kuruluşlar olarak dikkat çekmektedir (Adaklı, 2006: 137).

1980 sonrasında medya sektöründe yaşanan bu yapısal dönüşüm ve değişimle medyanın ideolojik işlevi yanında ekonomik gücünün de etkin hale geldiği bir süreç girilmiştir. Bunu mümkün kılan gelişmelerin başında hiç kuşkusuz neo-liberal politikalarla ekonomik ve siyasal alanda görülen dönüşümün sonucunda farklı sektörlerdeki sermayenin medyaya yönelmesi gösterilebilir. Bu gelişim, medya girişimcisinin, medya dışı alanlara yatırım yapmasına, medya dışındakilerin de medya sektörüne yatırım yaparak bütünleşik bir yapı kurmasıyla sonuçlanmıştır. Genel tabloya bakıldığında bir medya grubunun bünyesine gazete ve dergi gibi yazılı basın araçlarının yanı sıra kitap, müzik, sinema gibi sektörler de eklenmeye başlamıştır. Fakat bu durum bununla da sınırlı kalmamış, medyayı geleneksel yapısından koparan başka bir özellik daha ortaya çıkmıştır. Medya dışı-sanayi, finans, ticaret, inşaat vs.-sermaye medya sektörüne yatırım yaparken mevcut medya sahipleri de bu alanlara açılmaya başlamıştır. Böylece bir medya sahibinin farklı sektörlerde yatırımları veya ortaklıkları olabilmektedir (Bulut, 2009b: 75-76). Türkiye’de holdingleşen ve farklı sermaye işlerinde uzmanlaşan Doğan, Çukurova, Koç, Sabancı gibi gruplar, 1970’lerdeki ekonomik durgunluk ve bunalımın üstesinden gelebilmek için 1980’li yıllardan itibaren yeni iş kollarına yönelmeyi hedeflemişlerdir. Serbest piyasa ekonomisi sayesinde bu durgunluk dönemini medya sektörü ile aşan Doğan, Doğuş, Çukurova, Uzan gibi gruplar, bu yıllardan itibaren medya alanına yatırımlarına hız vermiştir (Pala, 2003: 146). Artık medya diye tabir



edilmeye başlanan sektörün patronluğu, gazeteci ailelerin elinden daha çok Türk ekonomisinin büyük devlerinin eline geçmeye başlamıştır. 1982’de Libya’da inşaat işlerinden önemli kazançlar sağlayan, aynı zamanda Hisarbank ve Odibank’ın sahibi bulunan Kozanoğlu-Çavuşoğlu grubu, Güneş gazetesiyle medya sektörüne girmesi de dönemin en önemli örnekleri arasındadır. Güneş gazetesinin yayına başlaması Babıali’de ücret ve tanıtım kampanyalarıyla dengeleri altüst etmiştir (Tokgöz, 2003: 40-41). Çalışanların maaşları bin dolarlarla ödeniyor, yatlar ve villalarla ‘medya starları’ gazeteye adım atıyordu (Aykol, 2008: 7). Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak, kayınbiraderi olan Ömer Çavuşoğlu’nun sahibi olduğu gazete ve kendisi için “Güneş’in doğuşunu gördüğümüz gibi, batışını da göreceğiz” demekten kendini alamamıştır. Kozanoğlu-Çavuşoğlu grubu, Libya’da işlerinin bozulup, ülke çapında yaşanan Banker Kastelli olayının arkasından, Güneş gazetesini, yine başka bir işadamı olan Mehmet Ali Yılmaz’a devretmekten zorunda kalmışlardır (Tokgöz, 2003: 41).

Bu yıllarda basın sektörünün en büyükleri, İstanbul’un en köklü medya yatırımcıları olan Erol Simavi’nin Hürriyet Grubu ile Haldun Simavi’nin Günaydın Grubu’dur. 1980’lerin başlarında İzmir’de Yeni Asır ile başarılı bir bölgesel gazetecilik deneyimi yaşadktan sonra İstanbul’da Sabah Grubu’nu kuran Dinç Bilgin Grubu da, İstanbul’un ve Türkiye’nin en büyük medya yatırımcıları arasına girmiştir (Sönmez, 2010: 37-38). İzmir’de, bölgesel gazeteciliğin en önemli örneklerinden birini gerçekleştiren Bilgin ailesi, Babıali’deki büyük grupların engellemelerine rağmen magazin ağırlıklı Sabah gazetesini çıkararak sektörde kendine önemli bir yer açmıştır (Sönmez, 2003a: 112). Türk basınında 1980’li yılların sonuna doğru, artık tekelleşmenin adı ilk kez duyulmaya başlanmıştır. Medyada yabancı sermayenin rolü ve öneminden söz edilmesi de aynı yıllarda gerçekleşmiştir. Uluslararası alanda iş yapan Kıbrıslı İşadamı Asil Nadir, İstanbul’a gelerek Mehmet Ali Yılmaz’dan Güneş, Haldun Simavi’den Günaydın, Ercan Arıklı’dan Gelişim yayın grubunu satın alarak biranda sektörün en büyüğü olmuştur (Tokgöz, 2003: 42). Nadir’in, Ercan Arıklı’dan 24 ansiklopedi, 14 adet haftalık ve aylık dergiyi yayımlayan Gelişim grubunu 43 milyar liraya, 20 Ocak 1989’da da Mehmet Ali Yılmaz’dan Güneş’i 80 milyon dolara satın almasıyla birlikte mevcut

dengeleri altüst etmiştir. Gelişim yayınlarını satın alarak, Nokta, Ekonomik Panorama, Gelişim Spor, Bando, Evkadını, Kadınca, Erkekçe, Marie-Claire, Mimarlık, Turist-Pasaport, Beyaz Dizi ve Hıbrır'ın sahibi olan Asil Nadir, tekstilden beyaz eşyaya, elektronikten gıdaya, otomotive, hava taşımacılığına kadar uzanan birçok alanda iş yapmaktaydı. Ayrıca Asil Nadir'in yatırımları Türkiye, Kıbrıs'la da sınırlı değildi. Asil Nadir'in, İngiltere, Portekiz, Hollanda, İsviçre, ABD, Panama, İspanya, Almanya gibi daha birçok ülkede şirketleri ve ortaklıkları bulunmaktaydı. Asil Nadir, basın sektörüne girmesinden sonra, 1989 yılında, Türkiye'deki gazetelerin toplam tirajının %29.27'sine sahip olmuştu (Bulut, 2009b: 98-99).

Dönemin Başbakanı ve ardından Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın diğer medya patronlarını yola getirmek üzere Asil Nadir'e önemli destekler vermiştir. Ancak kurulmak istenen bu hakimiyete, diğer medya patronları olan Aydın Doğan ile Dinç Bilgin ortak cephede buluşarak karşı koymayı denemişlerdir (Sönmez, 2010: 38). Bu karşı koymanın ana sebebi ise, Asil Nadir'in sahip olduğu yayın organlarıyla ucuz gazetecilik yapması olarak gösterilmiştir. O günlerde söylentiler Asil Nadir'in medyanın gücünden uluslararası ekonomik faaliyetlerinde olduğu kadar, Kıbrıs davasının çözümünde de yararlanmayı planladığı üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Nadir kısa süre içinde, sahibi olduğu Polly Peck'in içine girdiği krizle adli soruşturmaya uğraması sonucu satın almış olduğu yayın kuruluşlarının satışa çıkarmasına neden olmuştur (Tokgöz, 2003: 42). Tokgöz, Asil Nadir'in medyaya giriş amacına paralel olarak büyük sermaye sahiplerinin sektöre giriş amaçlarını şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Gerçekten de, 1980’li yıllar Türkiye’inde büyük sermayenin medyaya girişiyle “dördüncü gücü paylaşma” yönünden adımlar atılmış oldu. Medyayı silah olarak kullanma prestij sağlarken, diğer sektörlerden ihale, kredi olanaklarından yararlanma, devlet teşviklerinden olduğu kadar diğer rantlardan da öncelik kapma, medyayı banka ve diğer şirketlerinin reklamında kullanma, pazarlama faaliyetlerini artırma gibi nedenlerle medyanın merkezi İstanbul ile siyasetin merkezi Ankara arasındaki ilişkiler karmaşık hale gelmişti. Etkileme/etkilenme mücadelesi ise artışa geçmişti.” (Tokgöz, 2003: 42-43).

Ekonomideki liberalleşme ile birlikte basın sektöründeki önemli gelişmelerin yaşandığı bu yıllarda Atabek ve Dağtaş (1998: 137), dünyaca ünlü medya gruplarının

da Türkiye'ye ilk kez adım attığını ifade etmektedirler. Robert Maxwell'in 'Hürriyet' gazetesini ve Rupert Murdoch'un ise 'TRT-3' kanalını satın alma girişimleri, uluslararası şirketlerin Türk medya sektöründeki ilk çabaları olmuştur.

Sönmez'e göre (2010: 15), Türkiye'de medya endüstrisi bağlamında söylenecek ilk sözlerden birinin de, endüstrinin geçmişi ve bugünün de İstanbul'un her zaman merkez olmasıdır. Geleneksel üretimden modern üretime geçişte tüm değişimlerin İstanbul merkezli yaşanması, İstanbul dışındaki yapılanmaların da genelde İstanbul merkezinden organize edilmesi, bölgeler arasındaki iş bölümünün de ağırlıklı İstanbul tarafından belirlenmesi, İstanbul'un medya endüstrisinin neden merkezi olduğunun açık göstergeleridir. Burada İstanbul, sadece bir mekan yada bölge olarak algılanmamalı, tüm yapı üzerinde söz sahibi olan 'sermaye'nin sembolü olarak okunmalıdır.

Aynı yıllarda medya sektörüne girip sektörde tutunamayan örnekler arasında bulunan, tekstil, turizm ve inşaat sektörlerinde isim yapıp banka sahibi bile olan, sonra da medya sektörüne el atan Kamuran Çörtük'ün Bayındır, Cavit Çağlar'ın Nergis Holding'in sahiplerinin Süleyman Demirel'in 'aile fotoğrafı'nda yer bulmasıyla hatırlanmaktadır. Bir başka örnek de, önce televizyon kanalları, sonrada Milliyet gazetesini kısa bir süre için olsa da satın alan Korkmaz Yiğit'tir (R. Kaya, 2009a: 247).

Baskı rejiminin çeşitli uygulamalarıyla yüz yüze kalan Türk basınının hakim kişileri, 1980'lerin sonlarından itibaren Özal'la yeni bir ilişki kalıbını harekete geçirmişlerdir. Basınla bir türlü yıldızı barışmayan Turgut Özal ile başta Hürriyet Gazetesi arasındaki sıkıntılar Milliyet Gazetesi'nin sahibi Aydın Doğan'ın çabalarıyla, Özal'la, Simavi'nin şahsında bütün basınla barıştırılmasıyla sonuçlanması, sektörün yeniden yapılanmasının önemli bir olay olarak tarihe geçmiştir. Bu sembolik barış, basının, 'medya' denilen siyasi, ideolojik bir komplekse dönüşmesi sürecinde küçük bir adım olmuştur (Adaklı, 2006: 151).

1980'lerin ekonomi politik ikliminde, geleneksel medya sahipleri, medya dışı alanlardaki yatırımlarını genişletmiş, medya dışında bulunan büyük sermaye grupları ise medya sektörüne yatırımlarını hızlandırmışlardır. Bu durumun önemli bir örneği,

geleneksel medya sahipliğinin tipik örneği olan Hürriyet Grubu'dur (Adaklı, 2006: 341). Sektörün, Aydın Doğan ve Dinç Bilgin'den sonra diğer bir büyüğü olarak gösterilen Erol Simavi, Hürriyet Grubu'nu önce bankacı Erol Aksoy'a satmış, ancak bankacı Aksoy da sektörde uzun süre kalamamış ve Hürriyet'i, 1970 sonlarında Milliyet'i satın alarak medyaya girmiş olan Aydın Doğan'a satmak durumunda kalmıştır. Böylece bir milat olan 1990 elektronik yayıncılığa geçiş öncesi yazılı basında Doğan Grubu ve Sabah Grubu olarak iki büyük grup kalmıştı (Sönmez, 2010: 38).

Bu yıllarda başlayan tekelleşme olgusu, medyanın gerçek işlevini yerine getirememesine de neden olmuştur. Basın mensupları, fikirlerini özgürce açıklayamadığı gibi, tekel patronların emrine girme tehlikesiyle yüzleşmişlerdir. Büyük sermayenin basın alanına girmesiyle kaçınılmaz bir hal alan bu durumum daha vahim olanı, çok büyük sermaye isteyen özel televizyon alanına, holding ve bankaların desteğiyle giren iki-üç büyük grubun medyaya hakim olmasıyla gerçekleşmiştir. Bu büyük gruplar medyayı, ticari amaçları için kullanmış, siyasi iktidarlara da zaman zaman ellerindeki bu gücü hissettirmişlerdir (Demir, 2006: 186). Gazete, televizyon kanalı ve radyo gibi farklı iletişim olanaklarına sahip olan bu grupların bünyesinde, artık bankalar, sigorta şirketleri ve enerji şirketleri gibi birçok kuruluş da bulunmuştur. Bu gruplar devlet ihalelerine de girerek, özelleştirmelerle satışa çıkarılan kamu mallarına da sahip olmuşlardır (Bulut, 2009b: 85). Medya sahipleri, diğer alanlardaki şirketleriyle medya gücünü kullanarak, kamu ihalelerine ve özelleştirmelere katılmışlardır. Özellikle 1990'lı yıllardaki kamu ihalelerinde medya holdingleri büyük başarıyla imza atmıştır. Medya holdinglerinin başarısında, bünyelerinde bulunana gazete ve televizyonlar aracılığıyla siyaseti ve kamuoyunu etkileme gücünün önemli bir payı vardır (Demir, 2006: 190-191). Özellikle enerji alanındaki özelleştirme ihalelerini kazanmak için büyük seferberlik içine giren eski işadamlarının yeni medya sahiplerinin bu sürecini Adaklı şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Medya holdingleri, bu süreçte önce RTÜK yasasının hisse oranlarını düzenleyen ve medya şirketlerini devlet ihalelerine girmekten men eden 29. maddesi dolayısıyla Danıştan engeline takılmışlardır. Ancak 2002 tarihinde

değişen yasayla birlikte bu engel kalkmış, enerji dağıtım ihaleleri için yeni bir hukuki süreç başlatılmıştır. Enerji ihaleleri RP-DYP koalisyon hükümeti döneminde 1996 Nisan ayında açılmış, sonuçların açıklanmasına kadar geçen sürede değişen iki hükümet döneminde ise medya şirketleri, ihaleleri kazanmak için sahip oldukları yayın organları kanalıyla yoğun bir mücadeleye girişmişlerdir. Doğan, Bilgin ve Uzan gibi büyük medya kuruluşları 28 Şubat 1997 tarihinde açıklanan MGK kararlarıyla uyum içerisinde olmuşlardır. Petrol Ofisi (POAŞ), Doğan Grubu'nun bünyesine kattığı en büyük kamu şirketlerinden biri olmuştur. Medya gruplarının özelleştirme ihalelerine olan ilgisi 2000'lerde de sürmektedir. 18 Mayıs 2003 tarihinde SEKA'ya ait Akdeniz İşletmesi, 109,9 milyon dolar bedelle, en yüksek teklifi veren Park Holding AŞ-La Veggia S.P.A. O.G.G.'ye; Balıkesir İşletmesi ise 1,1 milyon dolara, Albayrak Turizm Seyahat İnşaat AŞ'ye satılmıştır. Birincisi, Sabah Grubu'nun kontrol eden Turgay Ciner'e, ikincisi ise Yeni Şafak Gazetesi'nin sahibi olan Albayrak Grubu'na aittir. Bir diğer medya grubu olan Uzanlar da 6 Haziran 2003 tarihinde yapılan Petkim ihalesinde en yüksek teklifi vermiştir. Grubun, Standart Kimya adına katıldığı blok satış ihalesinde verdiği 605 milyon dolarlık teklif, Petkim'in 'değerinin' çok altındadır." (Adaklı, 2006: 218-223).

1980'li yıllarda başlayan bu hızlı dönüşüm süreci Türkiye'de medya alanını 1990'lı yıllarda tümüyle farklı bir görünüme taşımıştır. 1990'lı yılların sonunda Türkiye'de 16'sı ulusal günlük gazete olmak üzere 3500 kadar gazete ve dergi bulunmaktaydı. 1980'li yıllarda başlayan 1990'lı yıllarda hızlanarak devam eden yeni medya patronları, ya bankacı ya müteahhit, ya da her iki işi de aynı anda yapan gruplardır. Türkiye'de bu tür grupların en önemli rakipleri İslamcı sermaye tarafından da desteklenen İslamcı medyadır (R. Kaya, 2009a: 243, 245). Çakır (2003: 282), İslamcı gazete ve dergilerin, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Cumhuriyet süresince yayınlanmasına rağmen, Türkiye'de etkin bir hal almasının ve yaygınlaşmasının 1980'li yılların ortalarından sonra gerçekleştiğini savunmaktadır.

Koloğlu (2006: 147-148), 1990'ların başında şu gruplaşmaların belirttiğini söylemektedir:

**HÜRRİYET GRUBU:** 14 şirkete dayanıyor. 15 yan yayını oldu, bazıları kapandı. Kendi haber ajansı ve dağıtım şirketi var. İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) 1990 bilanço sonuçlarına göre 357 milyar ile sanayi kuruluşları arasında 61., özel

sektörde 44., basın sektöründe 1. durumda. Net kar bakımından basın sektöründe 19,7 ile 2. durumda.

**MEDYA HOLDİNG:** Sabah, Yeni Asır, Bugün, Fotomaç adlı günlük gazetelerin yanı sıra, başta Aktüel olmak üzere 8 kadar yan yayını var. Genelde 260 milyarla 97., özel sektörde 75., basında 2., basında karlılıkta 16.8 milyarla 3. durumda. 1990 yazında, Mehmet Emin Karamehmet'in başında bulunduğu Çukurova Grubu yüzde 10 hisse alarak Medya Holding'e ortak oldu.

**İHLAS GAZETECİLİK HOLDİNG:** Başlıca yayını Türkiye gazetesidir. Yan yayınları ise sınırlıdır. Hastane ve arsa ticareti gibi girişimleri var. Genelde 128 milyarla 209., özel sektörde 169., basın sektöründe 3., basında karlılıkta 20 milyar ile birinci.

**DOĞAN GRUBU:** Milliyet'i, Meydan'ı günlük olarak yayınlıyor. Ayrıca 6 yan yayını var. Arkasında sahibinin, Koç Grubu ile bağlantısı olduğu ileri sürülen ticari işletmeler var.

**ASİL NAİR GRUBU:** Günaydın, Güneş, Tan, Fotospor'dan başka 5 de yerel gazeteyi kontrol ediyordu. Gelişim yayınlarını satın alarak, başta Nokta olmak üzere 4 haftalık, 9 aylık dergi ve 24 ansiklopediyi de satın almıştı.

**TERCÜMAN GRUBU:** Tercüman, Bulvar gibi gündelik gazetelerle bazı haftalık ve kitap yayınları vardı. Sahibinin giriştiği büyük kapsamlı ticari ve mali yatırımlar sebebiyle ve ANAP iktidarından kredi alamadığı için gazete finansman sıkıntısından krize girdi.

Türkiye'de böyle büyük gelişmelerin olduğu dönemde, medyanın büyük holdinglerin kontrolüne geçmesi de Türk basın dünyasına bir istikrar getirmedi. 1980'lerde Hürriyet, Medya Holding, İhlas, Asil Nadir, Tercüman'ın da bulunduğu 6 gruptan 5'inin finans dünyası ile bağlantılı iflaslarla yok olmuş ama yerlerini yeni gruplara bıraktığını görmekteyiz. Bu 6 gruptan tek ayakta kalan grup olan Hürriyet Grubu'nu da Aydın Doğan Grubu bünyesine katmıştır. Grup, günümüzde birçok gazete ve derginin yanı sıra, televizyon kanalları ve radyoları, haber ajansı ile ülkenin en büyük ve etkili birkaç yayın grubu arasındadır (Koloğlu, 2006: 163).

Özellikle 1980’li yıllardan itibaren basın dışından sektöre girenlerle, basın dışında da yatırımları olan büyük basın grupları mücadeleye devam etmiş, ancak 1990’lı yılların ortalarında artık meslekten gazeteci patronların sektördeki hâkimiyetleri kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu sürecin en önemli aşamalarından biri, radyo ve televizyon yayıncılığı alanındaki kamu tekelinin fiili olarak yıkılmasıdır. 1989 yılında Uzan Grubu’nun, Başbakan Turgut Özal’ın oğlu Ahmet Özal’la birlikte Star 1 adı ile Almanya üzerinden televizyon yayınlarına başlaması, basın piyasasının yerini medya piyasasının almasının resmi tarihi olmuştur. Basın alanında güçlü olan sermaye grupları, 1990’lı yıllarda birer birer radyo-televizyon yayıncılığı alanına da girmiş ve artık ‘medya’ sektörü olarak anılmaya başlanan bu alana, bankacılık ve finanstan pazarlamacılığa, enerji dağıtımından inşaatı kadar pek çok farklı dev holdingler hakim olmuştur (Adaklı, 2006: 136). Uzan Grubu, televizyon sektörüne girmesinin ardından çok geçmeden, çimento, elektrik şirketleriyle büyürken, televizyon sahibi olmasıyla gücünü diğer gruplara ve devlete iyice hissettirmiştir (Tokgöz, 2003: 44). 1992 yılında Cem Uzan, bu sefer Ahmet Özal’ı ortak etmeden, daha çok yerli yapımlara ağırlık veren Teleon’u yayın hayatına sokmuştur (Dursun ve Alemdar, 2009: 126). Televizyon yayıncılığı ile medyaya giriş yapan Türkiye’nin en eski girişimci-sanayici gruplarından Mehmet Emin Karamehmet’in Çukurova, Erol Aksoy’dan satın aldığı Show TV’ye yeni kanallar ve Digitürk isimli platformu eklemiş, yazılı basın eksikliğini de Akşam gazetesi ile tamamlamıştır (Sönmez, 2010: 39). Digitürk ile şifreli kanal alanına da giren Karamehmet, futbol ligi maçlarının ihalelerini de alarak sektörde önemli bir noktaya gelmiştir. 2002 yılında Skytürk adlı bir haber kanalı da kuran Karamehmet, ilerleyişini sürdürecektir (Sönmez, 2003a: 114). İlk girişimlerden sonra televizyon yayıncılığının ardı arkası kesilmemiş, birçok grup bünyelerine televizyon yayını eklemişlerdir. 1992 yılında Star 1 ortaklığından dışlanan Ahmet Özal, yakın arkadaşlarını ortak göstererek, Kanal 6 şirketler grubunu kurmuş, aynı yılın sonuna doğru Kanal 6 yayın hayatına başlamıştır. Has Holding Grubu, Has Bilgi Birikim Tv’yi herkesin bildiği ismiyle HBB’yi yine 1992 yılında yayın hayatına sokmuştur. Aynı yıl Bursa’da faaliyet gösteren Göktuğ Şirketler Grubu, önce bölgesel daha sonra ulusal olarak yayın yapan Flash TV’yi kurmuşlardır. 1993 yılında şifreli televizyon kanalı olarak yalnızca film yayını yapmak üzere, Cine 5 televizyonu yayına başlamıştır. 1993 yılında SATEL şirketler

grubu bünyesinde kurulan Atv'nin dışında aynı yıl Aydın Doğan'ın Kanal D'si sektöre adım atmıştır. Bu ticari ve büyük televizyonlar dışında, yerel televizyonlar, belediye televizyonları ve iletişim fakültelerinin uygulama birimi olarak kurdukları televizyonları, sınırlı bütçe ve imkanlarıyla televizyon yayıncılığına başlamışlardır (Dursun ve Alemdar, 1999: 126-127).

1997 yılı içinde Türkiye'deki medya grubu sahipliği bazı değişikliklere sahne olmuştur. Dinç Bilgin ile ortaklığı bulunan Çukurova Grubu, Mehmet Ali Ilıcak'tan Akşam ve Güneş gazetelerini satın alarak, medya alanında genişlemesini sürdürmüş, Çukurova Grubu'nun başında bulunan Mehmet Emin Karamehmet, Show TV ve Cine 5'e yüzde 50 hisseyle ortak olmuştur. Çukurova Holding, halen Yapı Kredi Bankası, Türkiye'de internet kuruluşlarından biri olan Superonline'nin sahibi ve cep telefonu Turkcell'in ortağıdır. 1998 yılı içinde Cavit Çağlar, sahibi olduğu NTV televizyon kanalını Doğu Holding'e satarken, dönemin iş adamlarından Korkmaz Yiğit medya dünyasına hızlı bir giriş yapmıştır. Kısa süre içinde Kanal 6 ve Kanal E televizyon kanallarıyla birlikte, Bilgin grubuna ait Yeni Yüzyıl gazetesini ve Aydın Doğan'dan da Milliyet gazetesinin bir kısım hisselerini satın almıştır. Korkmaz Yiğit'in adının, Türk Ticaret Bankası'nın satışıyla ilgili çeşitli yolsuzluklara karıştığı ortaya çıkmasıyla Aydın Doğan, Milliyet'in hisselerine tekrar bünyesine kazandırmıştır (Tokgöz, 2003: 46). Tılıç (2001: 188), Milliyet'in satılmasında Aydın Doğan'ın o dönemde, tekelleşme eğilimleri olduğu yönündeki söylemlerden etkilenmesinin önemli bir sebep olduğunu belirtirken, Doğan'ın bu söylemleri yanlış bulmasına rağmen, basının toplum gözündeki imajının olumsuz etkilenmesi gerekçesiyle Aydın Doğan'ın böyle bir karar aldığını söylemektedir.

Türkiye'de de 1990'lardan itibaren medya sermayesinin telekomünikasyon alanının girişimleri, Çukurova Grubu'nun Turkcell'i ile sınırlı kalmamıştır. Uzan Grubu, Telsim'le 1993 yılından itibaren GSM pazarının hakim iki grubundan biri olmuş, Doğan Grubu ile stratejik ittifak içerisinde olan İş Bankası'nın içinde yer aldığı İş-Tim de Aria ile piyasaya girmiştir (Adaklı, 2006: 225-226).

Bu yılların genel özelliğini, yazılı basına sahip olanın televizyon yayıncılığını bünyesine eklemesi veya televizyon yayıncılığı yapanların bünyelerine gazete ve



dergi yayını gibi yazılı basını eklemesi olarak özetlenebilir (Sönmez, 2010: 39). Asıl olarak 1990'lı yıllarla beraber başlayan bu süreçte medya patronları, artık işletmelerini endüstri kompleksi haline dönüştürmeye başlamışlardır. Bu işletmeler kısa zamanda, gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon gibi farklı medya işletmeleri ve bankalarla birlikte farklı endüstri ve hizmet şirketlerini çalıştıran holdinglere dönüşmüştür. Bu yıllarda medya sektörüne çok daha yeni ve modern teknoloji girişi olmuş, yatay, dikey birleşmelerin sonucu olarak ürün çeşitlenmesine gidilmiştir. Pazarlama ve dağıtım örgütleri yeniden yapılandırılmış, reklam pastasından en büyük dilimi kapma mücadelesi kızışmıştır (Tokgöz, 2003: 43). Reklam mücadelesinde en büyük payı alabilmek için tabiri caizse bir savaşa giren gazeteler, tiraj artırmak amacıyla çok masraflı, hatta yıkıcı promosyon kampanyalarına yönelmişlerdir. Böylece 'Lotarya ya da Kupon gazeteciliği' adı verilen bir gazetecilik doğmuştur. Okuyucunun belli süre gazeteden kestiği kuponlarla katıldığı kura çekimleri tek kuponlu çekilişlere kadar inmiştir. Gazetede yayınlanan kuponları toplayanlara eşya dağıtarak ya da kura ile hediye dağıtarak tiraj artırma kampanyaları genelde kardan çok, mevcudu korumanın aracı olmuşlardır. Promosyon kampanyaları sonucu, Milliyet, Sabah, Türkiye gibi bazı gazetelerin tirajı milyonun üzerine çıkmış, promosyon sonlarında ise tiraj yine eski rakamlara inmiştir (Koloğlu, 2006: 144). Büyük medya kuruluşlarının çıkardığı, çok okunmayan ama çok satan gazetelerinin dışında, tirajları popüler günlük gazetelerin çok altında olmasına rağmen, çeşitlilik yaratabilen çok sayıda gazete de vardır. Ancak bu gazetelerin çoğu yine bu büyük medya kuruluşlarına aittir (Dursun ve Alemdar, 1999: 135). Bu durum 1990'lı yılların tekelleşmeyle anılmasının önemli bir göstergesidir. Ekzen (1999: 86), 1980'li yılların ikinci yarısında Turgut Özal'ın "önümüzdeki dönemde Türkiye'de ikibuçuk gazete kalacak" kehanetinin, uygulanan iktisat politikasının kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu uygulamaların sonucu olarak 1995 yılında Türkiye'de ikibuçuk gazete kalmamış, ancak 1995 yılı sonunda 5,1 milyon olan günlük gazete satışının yüzde 70'inin iki basın grubunun hâkimiyeti olduğunu görmekteyiz. Bu durum bu yıllarda, ikibuçuk gazete değil ama ikibuçuk basın grubunun ortaya çıktığını göstermektedir.

Bu yılların en önemli olayı ise, medya sektörü Babıali'den Bağcılar, İkitelli veya Güneşli'de yaptıkları 'medya plaza' veya 'medya center'lara taşınması olmuştur (Tokgöz, 2003: 43; Atlas, 1999: 241). Basına yaklaşık 150 yıl ev sahipliği yapan Babıali'den kopuş 1980'li yıllardan önce de görülse de, bu kopmalar sınırlı ve geçici olmuştur. Babıali'den asıl kopuş ise teknoloji ve ekonomik anlamda büyük devrimlerin yaşandığı 1980'li yıllarla beraber gerçekleşmiştir (Koloğlu, 2003: 31). Basının, Türkiye'de yazılı basının merkezi sayılan Babıali'yi terk ederek İkitelli ve Güneşli'ye yerleşmesi, basının eski yapıdan kopmasını kolaylaştırdı. Bir mesleğin mensupları olarak yan yana yaşayan ve kolaylıkla birbirleriyle ilişki kurma fırsatı bulabilen gazeteciler, özellikle muhabirler, habere doğrudan ulaşma olanağını kaybetmeye başlayarak, telefona bağımlılık artmıştır (Koloğlu, 2006: 160). Yeni yerlerine yerleşen medya sahipleri, eski yapılardan kurtulmakla kalmamış, yeni yapılar sayesinde kendilerine birçok avantaj da sağlamışlardır. Birden çok yayın çıkaran gazete sahipleri, ayrı ayrı yerlerde çalıştırdıkları kişileri bir araya getirerek, birçok yerin kirasından kurtulmakla beraber, aynı zamanda, farklı işleri en az kişiyle yapma şansı elde etmişlerdir. Sahip oldukları her gazete için farklı muhabir ve eleman yerine, ortak haber havuzundan elde edilen haberler, gazetelere uygun bir şekilde dağılmıştır (Aykol, 2008: 8). Başka bir deyişle, sektöre hakim olan birkaç grup, sahip oldukları ekonomik güç ve alt yapı imkanlarıyla haber havuzunu kullanarak, düşük maliyetle, fazla kar getiren, istedikleri sayıda ve anlayışta, kolay bir şekilde gazete üretebilme imkanına sahip olmuşlardır (Seçkin, 1999b: 172-173).

Dağıtım konusunda 1996 yılında, Doğan ve Bilgin grupları BİR-YAY'ı kurarak piyasada tam egemenlik sağlama yolunda da önemli adımlar atarken, BİMAŞ'ı kurarak reklam fiyatlarını belirleme ve bu havuzdan daha büyük pay kapma yarışına girmişlerdir. BİR-YAY'ın kurulması, Sabah ve Hürriyet gazetelerini dağıtan Birleşik Basın Dağıtım ile Cumhuriyet, Türkiye ile Milliyet gazetelerini dağıtan YAYSAT'ın birleştirilmesiyle gerçekleşmiştir (Tokgöz, 2003: 47). Türkiye'de 1990'lı yılların ortalarında medya etkinlikleriyle damgasını vurmuş olan grupları R. Kaya (2009a: 248) şöyle sıralamaktadır: Doğan Grubu, Çukurova Grubu, Doğu Grubu, Turgay Ciner Grubu, Dinç Bilgin Grubu, Uzanlar Grubu, Erol Aksoy Grubu, İhlas Holding-Enver Ören Grubu.

1990’lı yıllarla medya holdinglerinin bu denli büyümesi, medya patronlarının ülkedeki politikaya da müdahale etmesine kadar gitmiş, öyle ki ülkeyi yönetenleri belirlenmesinde medya patronlarının etkisi önemli oranda olmuştur. Demir, bu etkinin ne oranda olduğunu şu cümlelerle belirtmektedir:

“Medya elinde bulunan büyük güçle partilerin genel başkanlarını seçme hakkını ve kuvvetini kendinde görecektik kadar ileri noktalara varmıştır. İlk yıldızı parladığı dönemlerde, DYP Genel Başkanlığı’na seçilen Tansu Çiller, basında ‘Medya Başbakanı’ ve ‘Medya Kızı’ olarak nitelendirilmiştir. Medya, çıkarları gerektiğinde politikaya kazandırdığı insanları bir süre sonra yine çıkarları gereği sahneden silme konusunda tereddüt etmemektedir. Medyada bıyiksız ve gözlüklü görünümüyle Türkiye’nin aradığı çağdaş bir lider olarak lanse edilen ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, DYP’nin iktidara gelmesi ve ardından Tansu Çiller’in medyanın yıldızı olmasıyla statükocu ve çağın gerisinde kalmış bir kişi olarak takdim edilmekten kurtulamamıştır. Siyasi konjonktür ve şartlar değiştiğinde Yılmaz ve Çiller’in ‘iyi ve kötü adam’ rolleri de buna bağlı olarak değişebilmiştir. Aynı yazarlar, aynı liderler hakkında iktidar veya muhalefette bulundukları konuma göre aleyhine veya lehine yazılar yazabilmiştir. Hatta belli övgü şablonları sadece isimler değiştirilerek birbirinin halef ve selefi olan liderler hakkında yazılabilmektedir. 90’lı yıllarda medya-iktidar ilişkileri Türkiye’de o kadar açıktır ki, bazı gazetelerin başyazarları parti liderlerini koalisyonlara zorlamak için şantajlar yapabilmekte veya bazı parti liderleri beğenmedikleri yazar ve gazetecileri patronlarına şikayet ederek, çalıştığı yayın organından kovdurabilmektedir. Bu durumda bir yazar veya gazeteci için iki yol kalmaktadır. Ya patronunun emrine tabi olacak ve onun çıkarları doğrultusunda yazacak veya gazetecilik onurunu korumaya çalışarak işsiz kalmayı göze alacak. Bu, iletişim özgürlüğünün yasalarla veya siyasi iktidarların uygulamalarıyla sınırlandırılmasından çok daha tehlikeli bir durumdur” (Demir, 2006: 198-201).

Medya savaşlarının da yaşandığı bu dönemde, kavgaların sebebinin çoğu, görüş ve düşünce farklılıklarından değil, ekonomik sebeplerden dolayı çıkmaktadır. Bu nedenle basın kavgaları denildiğinde, medya kurumları arasındaki ticari rekabetin, pazar kavgasının ve hükümetle olan maddi ilişkilerin oluşturduğu, medya kurumlarının da bütün gazete ve televizyonlarıyla katıldığı bir ‘savaş’ aklı gelmekteydi (Seçkin, 1999a: 139). Demir (2006: 204), Türkiye’de siyasi görünen pek çok olayın arkasında da ekonomik çıkar kavgaları ve sermayenin çıkar mücadelesinin yattığını görmektedir. Türkiye’de 1990’lı yılların sonlarına doğru ülkede yıllardır etkin olan büyük sermayenin karşısına Anadolu’dan yükselmekte olan sermayenin rakip olmaya başlaması ülkede gizli bir ekonomik savaş da başlatmıştır. 1997’de Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi’nin koalisyon hükümetinde

Türkiye’de rejim krizine kadar giden ’28 Şubat Süreci’ diye adlandırılan dönemin önemli bir etkeni olarak Demir, büyük sermaye gruplarının medya dahil birçok alanda giriştiği egemenlik mücadelesinin bir sonucu olduğunu ortaya koymuştur. Aksoy ise (2009b: 603), gazetecilerin ekonomik ve politik güç sahipleriyle kurdukları ilişkiye örnek olarak yine 28 Şubat sürecini göstermiş, o dönemin askeri kanatın önemli isimleri arasında yer alan Çevir Bir ve Erol Özkasnak ile Bülent Ecevit ve büyük holdinglerin yöneticileriyle gazetecilerin kurdukları ilişkiyi mesleki etik açıdan da irdelemiştir.

1997 yılı sonları ve 1998 başlarında medya sektöründe yaşanan diğer önemli bir olay ise, medya sermayesinin ulusaşırı hale ulaşmasıdır. Doğan Medya Grubu önce İtalyan, daha sonra Alman dergi gruplarıyla anlaşarak kendi hisselerinin bir bölümünü bu gruplara satmıştır. Yabancı ortaklarıyla Kafkasya ve Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetleri’nde dergi satışı ve dağıtımı yapacak olan Doğan Medya Grubu, Türk medya baronları arasında ilk kez uluslararası medya pazarına açılmıştır. Doğan Medya Grubu ikinci uluslararası hamlesini ise, Haziran 1999’da Time-Warner Grubu’na bağlı olan dünyaca ünlü haber kanalı olan CNN ile anlaşarak yapmıştır. CNN ile televizyon alanında haber ve program üretimi amacıyla CNN-Türk adıyla ortak yatırımda anlaşılan Doğan Holding, dergicilikten sonra televizyon alanında da bir ilke daha imza atmış olmuştur. Yayıncılık dünyası içinde önemli bir adım olarak nitelenen bu anlaşmayla CNN, dünyadaki ikinci büyük dış yatırımını Türkiye’de Doğan Medya Grubu’yla yapmıştır. Çeşitli dergileri yayımlamak için Bilgin Grubu’nun Amerikan Hearst Grubu ve Doğu Grubu’nun MSNBC-e ile olan ilişkisi, Türk medyasının ulusaşırı yönündeki diğer girişimler olarak gerçekleşmiştir (Tokgöz, 2003: 48-49).

1997’den 2000 yılına kadar basın sektörünün yüzde 70’ini, televizyon sektörünün ise yüzde 33’ünü elinde bulunduran, Doğan ve Bilgin gruplarının ürün, fiyat ve piyasa farklılaşması yaparak oligopolcü bir yapı sergilemek bakımından gündemde olduklarını söylemek yanlış olmaz (Tokgöz, 2003: 49). Siyasete müdahalenin çok yaygın olduğu ve gazetecilik yapma konusunda şüphelerin olduğu bu dönemde, piyasaya hakim bu iki grubun ortak hareket ettiği birçok olay da olmuştur. Etibank’a devletin el konulmasından sonra bu olayı, Aydın Doğan ve Dinç Bilgin sahip

oldukları gazetelerinde ‘ortak manşet’le vermişlerdir (Aksoy, 2009a: 596). Bu olay ilk olmadığı gibi son da değildir. 2000’li yıllardan sonra da medyanın siyasete müdahalesi hızlanarak devam etmiş, medya sahipleriyle siyaset adamlarının ilişkileri Türkiye’nin gündeminden hiç düşmemiştir.

#### **1.2.8. 2000’li Yıllarda Türk Basını ve Basında Sahiplik Yapısı**

2000’li yıllar Türkiye, çok önemli ekonomik ve siyasi gelişmelere sahne olmuş, bu gelişmeler birçok sektörde olduğu gibi medya sektöründe de birçok değişime ve gelişime sebep olmuştur. 2000’li yılların başında Türkiye’de Doğan ve Bilgin grupları basın sektörünün büyük bölümüne hakim iken, İhlas, Çukurova ve Uzan grupları da piyasanın önde gelen grupları arasında yer almaktadır. 2000 yılında Türkiye’de yayımlanan 34 ulusal gazetenin, ortalama günlük satışları toplam 4 milyon 900 binken, bu satış rakamının yüzde 98’i bu 5 büyük grubun çatısı altında gerçekleşmiştir. Doğan grubu ise elinde bulundurduğu 9 gazete ve yüzde 60’lık satış payıyla sektörün en büyüğü konumunda iken, Bilgin grubu çatısı altında çıkan 6 gazetenin yüzde 22’lik satış payıyla, Doğan grubunun arkasından sektörün en büyük grubu durumundadır (Ekzen, 2009: 298-299).

Türkiye’de 2000’li yılların en önemli olayı, 2002 genel seçiminde Ak Parti’nin aldığı yaklaşık yüzde 35 oyla tek başına iktidara gelmesi ve sonrasında yaşananlardır. Bu seçimden sonra girdiği bütün seçimlerden ilk parti ve tek başına iktidar olarak çıkan Ak Parti, Türkiye’nin siyasi, ekonomi ve tabi ki de medya alanında önemli gelişmelere ve değişimlere neden olmuştur. Ak Parti iktidarı ile medya sektöründe dengeler değişmiş, iktidara yakın gruplar sektörde büyük gelişmeler gösterip büyürken, muhalif kesimin birçoğu başta ekonomik olmak üzere birçok konuda çok zor durumda kalarak sektörde büyük güç kaybetmiş, bazıları ise sektörden tamamen kopmak zorunda kalmıştır.

Ak Parti iktidarı öncesi Türkiye’de yaşanan büyük ekonomik kriz, birçok sektörde olduğu gibi medya sektörünü de oldukça derinden etkilemiştir. Öyle ki 2000’li yıllar Türkiye’de, özellikle 1980’lerde başlayan 1990’lı yıllarda hızlanarak devam eden medya holdingleri döneminin sona ermeye başladığı yıllar olmuştur. 2001 krizinden sonra ardı ardına gelen bankalara el koyma uygulamaları, bu

bankalara bağı holdinglerin ve medya şirketlerinin de devlet tarafından el konulmasına neden olmuştur. Yıllardır süregelen siyaset, ticaret ve medya ilişkisinin sonucu olarak, devletten alınan büyük miktarda krediler, teşvikler ve ihalelerle holdingler haline gelen medya kuruluşlarının saltanatı sarsılmaya başlamıştır (Demir, 2006: 214). 2000 sonunda hızlanan ekonomik kriz 20 bankanın Fon'a aktarılmasına neden olurken, bu bankalar, bir yıl içinde satışlarla, birleştirmelerle ve tasfiyelerle eriyip yok olmuşlardır. 2002 Eylül ayı sonunda TMSF bünyesine alınan 20 bankadan sadece Pamukbank ve Bayındırbank kalabilmiştir (Sönmez, 2003b: 63).

Ekonomideki küçülmenin yüzde 10'a yaklaştığı ve Türk tarihinin belki de en derin, en önemli krizinin yaşandığı 2001'de, medyada da bir yeniden yapılanma yaşanmıştır. Finans ayağı da olan medya patronlarından, bankası krizde yara alanlar ve dolayısıyla Tasarruf Mevduatı Koruma Fonu'na devrolanların birçoğu medya etkinlikleri yok olurken, kalanının da medyadaki etkinliği önemli ölçüde zayıfladı. Öte yandan krizde daralan iç piyasa ile birlikte birçok sektörün mali dengeleri bozulmuş, bu nedenle reklam harcamalarında büyük bir düşüş yaşanmıştır (Sönmez, 2003a: 116). Şubat 2001'de gelen ekonomik krizin ardından basın sektöründe yer alan birçok gazetenin bölge sayfaları, çeşitli gazetelerin ekleri kapatılırken, pek çok medya çalışanı da işten çıkarılmıştır. Mart 2001 itibarıyla medya sektöründe yaklaşık 3 bin kişi işini kaybederken, medya piyasasında büyük bir karmaşa yaşanmıştır. 2000-2002 yılları arasında medya sektöründe Bilgin Grubu'nun elinde bulunan Etibank, Erol Aksoy'un İktisat Bankası, İhlas Holding'in İhlas Finans'ı, Bayındır Holding'in Bayındırbank'ı, Ceylan Holding'in Bankkapital'i Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Çukurova Grubu'nun Pamukbank'ı, dolaylı olarak da Yapı ve Kredi Bankası da aynı kaderi yaşayınca, medya sektöründe önemli değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır (Tokgöz, 2003: 49-50). Dinç Bilgin'in Etibank'ına el koyulmasıyla Sabah Gazetesi, ATV ve dergi grubu bitkisel hayata girerken. Erol Aksoy'un İktisat Bankası Fon'a geçince, Cine 5, Kamuran Çörtük ve Süzer'in bankalarına el konunca da BRT ve Kent TV, Ceylanlar'ın Bank Kapital'ine el konulunca da CTV sektör dışı kalmıştır. İhlas Finans'a el konulması da Türkiye Grubu'nda da sarsıntılar yaşanmıştır (Sönmez, 2003a: 116). 2002 yılının sonuna

doğru Aydın Doğan, Sabah gazetesini çıkaran kadroya mali destek vererek Vatan adında bir gazetenin çıkmasına vesile olmuştur. Yazar kadrosundaki büyük kayıptan sonra zor durumda kalan Sabah'a yeni bir yönetim gelmiş, daha sonra ise gazetenin Aydın Doğan'a ATV'nin ise Park Holding sahibi Turgay Ciner'e satılacağı medyada bu dönemde en çok konuşulan konuların başında gelmiştir. Ancak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Aydın Doğan'ın Sabah için verdiği teklifi reddetmiş, Sabah gazetesi ve ATV Turgay Ciner hakimiyetine girmiştir (Tokgöz, 2003: 50-51). 2003 yılında Türk medya sektöründeki hakim grupları olan, Doğan, Çukurova, Uzan, Sabah, İhlas grupları, geçen zaman zarfında tamamında yapısal dönüşümler gerçekleşmiş, bazılarının adları bile değişmiştir, bazıları da medya sektöründen tamamen çekilmek zorunda kalmışlardır (Adaklı, 2006: 358). Önce Sabah Grubu ve birçok medya patronlu sahneden çekilmek zorunda kalmış, Uzan Grubu medya gücüyle siyaseti yönlendirme yerine, elinde bulundurduğu güce siyaset gücünü de ekleme yoluna gitmiş, ancak bu olay Uzan Grubu'nun sonunu getirmiştir (Demir, 2006: 214). Çukurova Grubu da bu dönemde önemli oranda gücünü kaybetmiş, sahneden çekilme tehdidi yaşamış ama daha sonra yaptığı atılımlarla tekrar ayağa kalkabilmiştir.

Türkiye'de 2003-2005 yılları arasında siyasetin AKP iktidarıyla birlikte girdiği 'yeni' dönem, yayın politikalarında belirgin bir değişiklik yaratırken, medya endüstrisindeki sermaye yapısında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Uzan Grubu tasfiye edilmiş, Türk Telekom özelleştirilmiş, sektörde genel olarak sahiplik yapısı değişmiş, kilit noktalardaki pek çok yönetici ve köşe yazarı da yer değiştirmiştir. Bu yer değiştirmelerin, Türkiye siyasetinin kaygan zemini ile olduğu ölçüde holding yapılarındaki iç çatışmalarla da derin bağlantıları vardır (Adaklı, 2006: 346-347). Uzan'ların ekonomik ve siyasi mücadelelerini kaybedip piyasa dışında kalmalarıyla sektöre liderlik eden şirketlerin sayısı daha da azalmıştır. Dinç Bilgin sahneyi terk etmek zorunda kalmasıyla, yerini alan Turgay Ciner'le de görüntü fazla değişmemiştir. Ancak Ciner Grubu'nun medya varlıklarına TMSF aracılığıyla devlet tarafından el konulmasıyla sektörde dengeler yine alt üst olmuştur. Öyle ki, ülkenin en yüksek tirajlı günlük gazetelerinden biri ile geniş izleyici kitlesine sahip bir

televizyon kanalının da dahil olduğu, medyanın önemli bir kesiminin devletin mülkiyet ve kontrolü altına girmiştir (R. Kaya, 2009a: 257).

Türkiye, özellikle 2000’li yıllardan sonra dünyadaki birçok gelişmiş ülkedeki ulaşılan tiraj rakamına karşın bir türlü istenilen düzeye ulaşamamıştır. Türkiye’nin nüfusu en hızlı artan ülkelerden biri olmasına rağmen gazete müşterisinin artmaması karşısında, holdingler arasında çekişme, dağıtım konusuna da yansımış, dağıtım şirketine egemen olanın, rakip firmaların ürünlerini sattırmaması tehdidine karşı, ayrı ayrı şirketler kurulması yoluna gidilmiştir. Hatta gazete fiyatlarında yapılan yüksek indirimlerle rakiplerini sektörün dışına itmek isteyenler bile çıkmıştır. Bu çekişme, gazete fiyatlarının maliyetin çok altına düşürülmesi şekline kadar gitmiştir. 2004 yılının ortasında az sayfalı bulvar gazeteleri 100-150 bin liradan satılırken, piyasanın önde gelen büyük gazeteleri 250-300 bin liraya piyasaya sürülmekteydi. Bu rakamların içinde, dağıtıma verilen yüzde 20’nin de bulunduğu düşünülürse, piyasaya sürülen en ucuz ürünün gazete olduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla basın sahipleri, gazete başına düşen mali açığı, başka kanallarla kapatmanın yolunu aramışlardır. İlk yol olarak ise reklam kazancının artırılması amaçlanmış, ya da sermayedarın diğer ticari girişimlerinin kazancının artırılması yolu aranmıştır. Bu noktada, medyadaki maliyetin artması rağmen sermaye gruplarının bu sektöre yatırım yapmaya devam etmesi de doğal karşılanmıştır (Koloğlu, 2006: 164). Ürün çeşitlerini hızla arttırarak cirolar büyüyen ve yazılı-elektronik pazarda etkinlik kurarak daha ileri teknoloji ve işletmecilik uygulayan gruplar, hem satışlardan hem reklam harcamalarından giderek büyük paylar almaya ve sektörde hakimiyet kurmaya başlamışlardır. Bu hegemonyanın sağlanmasında, medya dışından edinilen ekonomik kaynakların ve hükümetler üzerindeki etkinliklerin ya da hükümetlerle girişilen pazarlıklar sonucu edinilen kaynakların da katkısı büyük olmuştur (Sönmez, 2010: 150).

2001 ekonomik krizinden sonra düşen reklam gelirleri, özellikle 2005 yılından sonra sağlanan ekonomik istikrar sayesinde tekrar yükselişe geçmiştir. 2006 yılında 900 milyon dolar seviyesinde gerçekleşen, 2007 yılında da yaklaşık 1 milyar 250 milyon dolara ulaşan reklam pastası, medya alanındaki sermaye sahipleri için önemli bir cazibe olmuştur. Medyaya olan ilginin bir başka etmeni de medya sahipliğinin



sağlayacağı düşünülen prestij ve etkileme gücüdür. Türkiye’de, tekrar eski cazibesine kavuşmaya başlayan medya, artan maliyet ve sunduğu büyük imkanlarla artık ‘büyük sermayenin’ işi haline gelmiştir. Sektöre yeni girişler ve alanda hayatta kalmaya devam edebilmek için çok büyük sermaye veya yabancı büyük sermaye ile ortaklıkları gerektirmektedir (R. Kaya, 2009a: 258-259). Bundan böyle küçük girişimlerin medya sektörüne girmesi neredeyse imkansız hale gelmiş, sektörde kalan küçük gruplarında hayatta kalabilmesi güçleşmiştir.

Artan maliyet yüzünden ve yeni teknolojiye ayak uyduramaması sebebiyle zor durumda kalan diğer medya kolu da yerel gazeteler ve televizyonlardır. Özellikle birçok yerel gazete, yeni medya teknolojisini takip edememekte, bunun yanında nitelikli personel problemi de gazetelerin içeriklerine olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Yerel gazetelerin bu zor durumda belediyelerle kurdukları ilişkiler, gazetelerin haber içeriğine de yansımakta, belediyelerin hazırladıkları basın bültenleri, neredeyse değişmeden yerel gazetelerde yerini almaktadır. Bu noktada, araştırma haberlerine fazla yer veremeyen yerel gazeteler, bir anlamda bülten gazeteciliği yapmaktadır (Alver, 2011: 365).

1 Nisan 2007 tarihinde, Turgay Ciner’in kontrolündeki Sabah gazetesi ile ATV kanalına TMSF tarafından el konulması ve ardından gelen satış, Türk medyasına yeni büyük bir medya patronuna girmesine yol açmıştır. 5 Aralık 2007’de gerçekleştirilebilen ihaleyi kazanan Ahmet Çalık, 31 Ocak 2008’de medya sektörüne Turkuvaz şirketi ile girmiştir. Çalık Grubu’nun bugün medyanın yanı sıra, tekstil, enerji, telekomünikasyon, inşaat, pazarlama alanlarında özellikle Türkmenistan ve Türkiye olmak üzere birçok ülkede yatırımları bulunmaktadır (Özdemir, 2011: 39). Ciner Grubu ise, 2007 yılında medyada kaybettiği büyük gücün hemen ardından Habertürk televizyonu ve Habertürk radyoyla sektörde tekrar iddialı duruma gelmiş, grup 2009 yılında Gazete Habertürk ile yazılı basında da söz sahibi olmuştur. Kısa sürede en çok satan gazeteler arasına giren Gazete Habertürk, grubun önemli bir medya organı haline gelmiştir.

Türkiye’de medya sektöründe yaşanan en önemli son gelişmelerden biri 2011 yılında Doğan Yayın Holding’in elinde bulunan Milliyet ve Vatan gazetelerinin,

Demirören-Karacan ortaklığına satılmasıdır. Milliyet gazetesi için yaklaşık 48 milyon dolar ödeyen Demirören-Karacan ortaklığı, Vatan gazetesi için de 26 milyon dolar karşılığında Doğan Yayın Holding’le anlaşmıştır. Böylece Milliyet gazetesinin ilk sahibi olan Ali Naci Karacan’ın torunları olan Ali ve Ömer Karacan, Erdoğan Demirören ile birlikte dedelerinin gazetesini Aydın Doğan’dan geri almış oldu. Doğan Grubu, 2009 yılında aldığı büyük vergi cezası nedeniyle satmak zorunda kaldığı Milliyet ve Vatan da grubun mali dengesini düzeltmek için yeterli olmamış, grup elinde bulunan başka medya araçlarını da satışa çıkarmak zorunda kalmıştır. 2011 yılına medya sektöründe yaşanan diğer bir önemli gelişme de, yine Doğan Yayın Holding’in sahibi olduğu Star TV’nin 327 milyon dolar karşılığında Doğuş Yayın Grubu’na devredilmesi olmuştur. Bu satışlarla sektörde önemli güç kaybeden Doğan Grubu, yine de günümüzün en önemli medya holdingleri arasındaki yerini korurken, Doğuş Yayın Grubu Star TV ile gücüne güç katmıştır.

## İKİNCİ BÖLÜM

### MİLLİYET VE VATAN GAZETELERİ VE SAHİPLİK YAPILARINDAKİ DEĞİŞİM

#### 2.1. Milliyet Gazetesi

Türkiye basın tarihi açısından günümüze ulaşan önemli birkaç gazeteden biri olan Milliyet'in hem tarihi hem yazarları hem de yıllar içerisinde değişen sahipleri bu çalışmaya konu olmasının ana etkeni olmuştur.

Milliyet adındaki ilk gazetenin 1926 yılında Mahmut Soydan tarafından çıkarılmış olsa da, gazetenin bugünkü Milliyet gazetesiyle tek bağı 1935 yılında bugünkü Milliyet gazetesinin kurucusu olan Ali Naci Karacan'ın o dönemki gazetede yönetimde yer almasıdır.

Tezimize konu olan ve bugün de yayın hayatına devam eden Milliyet gazetesi, kuruluşundan bugüne kadar hem içerik bakımından hem Türkiye'ye getirdiği teknolojik yeniliklerle hem de süreç içerisinde birkaç kez değişen sahiplik yapısıyla Türk basın tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Gazeteci kökenli biri olarak 3 Mayıs 1950 tarihinde Ali Naci Karacan tarafından Demokrat Parti'yi destekleme vaadiyle ve bu parti tarafından büyük mali destek verilerek ülke basınına kazandırılan Milliyet, kısa süre içerisinde önemli atılımlarla Türkiye'nin en önemli gazeteleri arasındaki yerini almıştır. Özellikle 1954 yılında Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürü olmasıyla ülkenin en önemli siyasi gazetelerinden biri olan Milliyet, Ali Naci Karacan'ın 1955 yılında ölümüyle el değiştirmiş, gazetenin patronluğuna Ali Naci Karacan'ın oğlu Ercüment Karacan gelmiştir. Gazete, Abdi İpekçi'nin 1979 yılında öldürülmesine kadar Türk basını açısından yaptığı atılımlarla önemini korumuş, Abdi İpekçi'nin ölümüyle Ercüment Karacan gazeteyi 1979 yılında İşadamı Aydın Doğan'a satmıştır. Doğan 1979 yılında önce gazetenin büyük hissedarı, bir yıl sonra da sahibi olmuştur. Yaklaşık 32 sene gazeteye patronluk eden Aydın Doğan, 2009 yılında vergi borcundan dolayı girdiği mali darboğazın sonucunda Milliyet gazetesini 2011 yılında Erdoğan Demirören'le birlikte gazetenin ilk sahibi olan Ali Naci Karacan'ın torunları olan Ali ve Ömer Karacan'a satmak durumunda kalmıştır.

Bu bölümde Milliyet gazetesinin doğuşundan, bugüne kadar gelen gelişim süreci içerisinde değişen sahiplik yapıları, Ali Naci-Ercüment Karacan Dönemi, Aydın Doğan Dönemi ve Erdoğan Demirören-Ali ve Ömer Karacan Dönemi başlıkları altında incelenmektedir.

### **2.1.1. Ali Naci-Ercüment Karacan Dönemi**

Milliyet'in kurucusu ve sahibi Ali Naci Karacan, 1896 yılında tüccar olan Hasan Bey'in oğlu olarak İstanbul'da doğmuştur. Karacan, 19 yaşında Ebüzziya Velid Bey'in Tasvir-i Efkar'ında muhabirlik yaparak gazetecilik kariyerine adım atmıştır (Adaklı, 2006: 128). Fransız Ererler Okulu'nu ve Galatasaray Lisesi'ni bitiren Ali Naci Karacan, Tasvir-i Efkar gazetesinde 3 yıl çalışmış, daha sonra İkdâm gazetesine geçmiştir. Oradan da Vakit gazetesinde yazı işleri müdürü olan Ali Naci, Vakit'ten sonra iki arkadaşıyla beraber Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen Akşam gazetesini yayınlamıştır. Lozan Antlaşması dolayısıyla İsviçre'ye giden gazeteci, İkdâm'ı yeniden çıkarmış, gazete kapanınca Viyana'ya gitmiştir. 1931 yılında Türkiye'ye dönen Karacan, Politika ve İnkılap gazetelerini çıkarmıştır. Daha sonra 1935 yılında Tan gazetesini kuran Ali Naci Karacan, bir yıl sonra gazeteden ayrılıp Anadolu Ajansı temsilcisi olmuştur. Uzun süre yurtdışında kaldıktan sonra Türkiye'ye geri dönen Karacan, 3 Mayıs 1950 yılında Milliyet gazetesini kurmuştur (wikipedia, 20 Aralık 2012). Faik (2001: 7,68), Ali Naci Karacan'ın, İran asıllı olması dolayısıyla 'Acem Naci' unvanıyla anıldığını, sektörde oldukça tanınmış, dönemin en tecrübeli ve en eski gazetecileri arasında yer aldığını belirtmektedir. Faik ayrıca Karacan'ın, İran asıllı olmasına karşın, yaşamı boyunca yaptığı çalışmalarla Türklüğe daha çok yakın olduğunu ispatlamış bir gazeteci olduğunu ifade etmektedir.

Çok partili hayata geçişle birlikte, birçok yeni gazetenin yayımlandığı bu dönemde Milliyet gazetesi, demokratik ortama geçiş çabalarının son gazetesi olarak Ali Naci Karacan tarafından 3 Mayıs 1950'de İstanbul'da kurulmuştur (Gevgilili, 1983: 220). Bir siyasi gazete olarak kurulan Milliyet, genel anlamda bu özelliğini günümüze kadar korumuştur. Bazı dönemlerde magazin haberlerine ağırlık vermesine ve mizanpajını renklendirmesine rağmen Milliyet, siyasi gazete özelliğiyle tanınmıştır. Gazete kendini 'Atatürkçü' ve 'laik' olarak tanımlarken, kurulduğu bu

yıllarda İstanbul için ‘şehrimiz’ ifadesini kullanmıştır (Çakır vd. 2009: 92). Ali Naci Karacan’ın Milliyet gazetesini yayınlamaya başlamasının üzerinden 2 hafta bile geçmeden Türkiye’de genel seçimler yapılmış, seçim sonunda Türk siyasi hayatında önemli gelişmeler ve değişimler olmuştur. Bunların başında ise Demokrat Parti’nin iktidara geçmesi gelmektedir. O güne kadar Cumhuriyet Halk Partisi’ni destekleyici anlamda yazılar yazan ve bunları yayınlayan Ali Naci Karacan, Türk siyasi hayatındaki değişim rüzgarını kapılmış ve yeni iktidar olan Demokrat Parti’yi destekleyici yazılar yazmaya başlamıştır. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar da Milliyet gazetesinin yayınlandığı gün gazeteye bir kutlama telgrafı göndermiş, telgraf gazetede aynen yayınlanmıştır (İnuğur, 1992: 258). Milliyet gazetesi, yayımlanmaya başladığı günden itibaren sadece Demokrat Parti’nin değil, her kesimden ilgiyi üzerine çektiğini belirten İnuğur, bunun örneklerini ve Ali Naci Karacan’ın görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“...CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar ertesi günü (4 Mayıs 1950) Ali Naci Karacan’a yolladığı kutlama mektubuyla ‘Türk fikir hayatının seçkin simalarının toplandığı Milliyet gazetesinin demokrasimizin gelişmesi yolunda büyük faydalar sağlayacağına’ inandığı için bütün çalışanlara başarılar ve gazeteye uzun ömürler dilemiştir. Milliyet gazetesinin yayınlandığı günlerde ülkede seçim kampanyası büyük ölçüde hız kazanmıştır. Gazeteler tüm sayfalarını seçimle ilgili haberlere ve yazılara tahsis etmişlerdir. Ali Naci gazetede köşesinde seçimle ilgili makaleler yazmakta, kendine özgü değerlendirmeler yapmaktadır. O günlere kadar yayınladığı çeşitli gazetelerde daima CHP’nin icraatını destekleyen ve özellikle Atatürk ilkelerinin ve inkılaplarının benimsenmesi uğrunda büyük çaba harcayan Ali Naci, Milliyet gazetesinde Demokrat Parti’ye destek veren makaleler yazmaya başlamıştır. Bu konudaki düşüncelerini 6 Mayıs 1950 günlü yazısında açıkça vurgulamaktadır: ‘Halk Partisi yirmi beş yılda memlekette çok mühim bir şey yapmıştır. İnkılaplar-İnkılaplar ve o kadar. Bunun haricinde daha ne yaptığını ne yapmış olduğunuzu görmek için ise, uzağa gitmeye hacet yok, gözlerimizi açalım ve etrafımıza bakalım. Memleketin hali meydandadır.’ Seçimlerin yapıldığı 14 Mayıs 1950 günü yazdığı makalesinde ise, ‘Freng’in biri, her millet layık olduğu hükümetle idare edilir diye bir söz söylemiştir. O halde topyekûn seçimlere iştirak edelim ve layık olduğumuz idarenin ne olabileceğini dünyaya gösterelim’ demektedir” (İnuğur, 1992: 259).

Ali Naci, yukarıdaki yazılarından da anlaşılacağı gibi, zaman içerisinde Cumhuriyet Halk Partisi’ne olan desteğini çekmiş, Demokrat Parti yanlısı yazılarla ve gazetesiyle partiye destek vermiştir. Demokrat Parti de, Karacan’ın bu desteğine kayıtsız kalmamış, gazeteye mali yönden katkı sağlamıştır.

Gazetenin ilk dönemlerde çok zor şartlar ve kısıtlı imkanlarla çıktığını belirten Karaca (1995: 59-60), gazetenin ilk yıllardaki tirajının da çok az olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı promosyona başvuran gazete, okuyucularına motosiklet vermiş, ardından da Kılıç Ali'nin hatıralarını yayınlanması gündeme gelmiştir. İnişli çıkışlı tirajı yüzünden ekonomik açıdan zor durumda kalan Ali Naci Karacan, o dönemde Adnan Menderes'ten kredi isteyerek gündeme gelmiştir. Karaca, o dönemde yaşanan Kore Savaşı nedeniyle hükümetin Kore'ye asker gönderme kararı, Milliyet'te "Hükümetin beklenmedik kararı" başlığıyla verildiğini, bu manşetten dolayı Adnan Menderes'e mahcup olduğunu düşünen Karacan'ın, dönemin Yazı İşleri Müdürü olan Necdet Baytok'a çıktığını söylemektedir. Gazetenin içinde bulunduğu ekonomik durumdan ötürü, gazetenin sayfa sayısı 4 yaprağa kadar inmiş, tirajı ise 500 ile 700'e kadar düşmüştür.

Tan deneyiminden sonra da çeşitli gazetelerin sahipliğini ve kuruculuğunu yapan Ali Naci Karacan'ın gazetecilik kariyerindeki dönüm noktası olan Milliyet, bu zor durumdan asıl çıkışını 1954 yılında Karacan'ın Abdi İpekçi'yi yazı işleri müdürü olarak gazeteye transfer etmesiyle yapmıştır. Türk basın tarihi için Abdi İpekçi'nin önemli bir özelliği, Türkiye'nin endüstrileşme sürecinde ilk kez bir gazetenin, sahibinden daha çok profesyonel bir yöneticisi ile kimlik kazanmasını sağlaması olmuştur. İpekçi yönetimindeki Milliyet, sahibi olan Karacan ailesinden daha çok Abdi İpekçi ile anılmıştır ki bu durumunu ana sebeplerinden biri, gazetenin kurucusu ve sahibi Ali Naci Karacan'ın hayattayken gazeteyi büyük yetkilerle İpekçi'ye teslim etmesidir. Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürlüğüne getirildiği 1954 yılında Milliyet, beş odalık idarehanesinden Molla Fenari Sokağı'ndaki beş katlı yeni tesislerine taşınmıştır. Gazete bu tesislerle beraber kendi matbaasına da sahip olmuştur. Bu tarihten itibaren de Milliyet, sürekli olarak gerek teknik gerekse içerik bakımından yeniliklerin arayışı içerisinde olmuştur (Adaklı, 2006: 128-129,131). İnuğur (1992: 260-261), 1 Ekim 1954 günü Ali Naci Karacan'ın, yeni tesislerinde yayınlanan gazetesinde 'Bu gazete' başlığıyla yazdığı makalesinde, Milliyet gazetesinin iktidara dalkavukluk etmeyeceğini, Halk Partisi veya Millet Partisi'ne destek vermeyeceğini vurgulayıp, gazetesinin halkın gazetesi olacağını ifade etmiştir. İnuğur, Karacan'ın 'halkın gazetesi' derken ne kastettiğini Karacan'ın ağzından şöyle belirtmektedir:

“Halkın gazetesi demek, mürekkebi elinizi kirletmeyen, harfleri okunabilen, halkın duygularını, düşüncelerini, sevinçlerini, hiddetlerini olduğu gibi aksettiren gazete. Hiçbir siyasi zümreye, hiçbir ecnebi sefarete, hiçbir mali müesseseye kiralanmamış veya satılmış olmayan gazete. Hadiseler karşısında peşin hükümlere kapılmayan, kendisini memleket ölçülerine göre ayarlayan gazete. İç politikada iktidarın hoşuna gitmek için muhalefete, muhalefetin hoşuna gitmek için iktidara küfretmeyen gazete. Dış politikada Türkiye’nin emniyetini düşünen, Türkiye’nin Asya ile Avrupa’nın kavşak noktasında Rusya’ya komşu, NATO’ya bağlı, Balkan üçlü ittifakında temel direk, etrafındaki Arap Devletler yanında itibar sahibi, dünya nizamı üzerine birinci derecede müessir olmaya başlamış büyük bir devlet olduğunu hesaplayan gazete.”

Gazetenin ilk yıllarındaki yazar kadrosu içerisinde, Refik Halit Karay, Bedii Faik, Tağrik Buğra, Peyami Safa, Yılmaz Çetiner, Refi Cevat Ulunay gibi usta isimler yer almıştır (Toruk, 2008: 110). Abdi İpekçi, kısa süre içerisinde yazı işleri müdürlüğünden, gazetenin genel yayın müdürlüğüne geçmiş, kısacası Ali Naci Karacan gazeteyi Abdi İpekçi’ye emanet etmiştir. Ali Naci Karacan, gazeteyi Abdi İpekçi’ye emanet ettikten bir yıl sonra, 7 Temmuz 1955’te Tarabya’daki evinde geçirdiği kalp krizi sonrası hayatını kaybetmiştir (Karaca, 1995: 80). Kurucusu olduğu Milliyet, Ali Naci’nin ölüm haberini “ALİ NACİ KARACAN’I KAYBETTİK” başlığıyla manşetten vermiş, gazete haberinde, “Yaşı ile canlı ruh yapısı ile ölüme bu kadar uzak bir insanın dün sabah, varlıktan yokluğa bu ani geçişi hepimizi beynimizden vurulmuşa döndürdü” cümlesini kullanmıştır (Milliyet, 1955).

Ali Naci Karacan’ın ölümü üzerine gazete oğlu Ercümen Karacan’a devrolmuştur. Ercümen Karacan, 1942 yılında Robert Koleji’ni, 1945 yılında Amerika’da İllinois Üniversitesi’ni bitirmiş, bir süre mühendislik, kısa bir süre de İstanbul Sular İdaresi meclis üyeliği yapmıştır. Babası Ali Naci’nin ölümü üzerine Milliyet gazetesinin yeni sahibi olan Ercüment Karacan, 1979 yılında gazete Aydın Doğan’a satılana kadar gazetenin başında yer almıştır (wikipedia, 23 Aralık 2012). Ercüment Karacan’ın gazetenin başına geçtikten sonra da gazeteye birçok önemli isim katılarak Milliyet büyümeye devam etmiştir. Bunlar arasında, Çetin Altan, İlhami Soysal, Ali Gevgilili, Doğan Heper ve Nail Güreli gibi isimler göze çarpmaktadır (Toruk, 2008: 110). Bu dönemde de Ercüment Karacan ile çok iyi

anlaşan Abdi İpekçi, gazetenin idaresinde yer almış, yeni yönetim oluşturarak Hasan Yılmaer ve Turhan Aytul'la çalışmaya başlamıştır. İpekçi, spor kadrosunun başına ise Namık Sevik'i getirmiş, Necmi Tanyolaç, Halit Kıvanç, Babür Ardahan, Kahraman Bapçum ile spor servisini oluşturmuştur. Turhan Selçuk da İpekçi'nin isteği üzerine Yeni İstanbul gazetesinden ayrılarak Milliyet'e katılmıştır (Topuz, 2003: 210). 1960 yılına kadar Ali Naci'nin şahsi şirketi olan Milliyet, Milliyet Gazetecilik A.ř.'nin kurulması sonrasında anonim şirkete dñuřmuřtur (Toruk, 2008: 110). 1960 yılında gazetenin ön sayfasında 'Durum' başlığı ile imzasız köşe yazıları yayınlanmaya başlamış, 28 şubat 1962'den itibaren bu başlık altında Abdi İpekçi'nin imzalı başyazıları yer almıştır. Bu süreçte de gazeteye Türk basın ve siyasi tarihine damga vurmuş ve vuracak olan isimler transfer olmuştur. Burhan Felek, Talat Halman, Refik Erduran, Bñlent Ecevit, İsmail Cem, Metin Toker, Hasan Pulur, Sami Kohen, Ümit Deniz, Bedri Koraman, Mümtaz Soysal, Örsan Öymen ve Yılmaz Çetiner bunlar içinde en çok dikkat çeken isimler olmuştur. Bunlar arasında Hasan Pulur ve Sami Kohen ise günümüzde de gazetede görev yapmaktadır. Gazeteye katıldığı günden itibaren hiç ayrılmadan çalışmaya devam eden Sami Kohen, 2012 itibariyle Milliyet gazetesinin en kıdemli yazarı olarak dikkat çekmektedir (Çakır vd., 2009: 91-92).

27 Mayıs 1960 sonrası Türkiye'ye yeni siyasi ayrışımları ve dünya görüşlerini getiren süreç, dönemin önemli gazeteleri arasında yer alan Vatan ve Yeni Sabah gibi gazeteleri gittikçe etkisizleştirmiş, buna karşın Abdi İpekçi'nin başyazılarıyla Milliyet ÷lkede gittikçe etkin bir yer kazanmaya başlamıştır (Gevgilili, 1983: 225). Öyle ki gazete 1960 yılında 150 bine ulaşmış, bu sayı 5 yıl sonra 250 bini aşmıştır (Toruk, 2008: 110). Milliyet'in artık dönemin en etkili gazeteleri arasında yer almasıyla Ercüment Karacan, 4 Nisan 1961'de tabloid boyutta bir akşam gazetesi olan Gün'ü çıkarmaya başlamıştır. Tirajı 20 bini bulan gazete, dağıtım sorunu yüzünden 22 Mayıs 1961'de yayınına ara vermek durumunda kalmıştır. Milliyet'te ise gelişmeler devam etmiş, Ali Gevgilili 1963'ten itibaren 'İktisat ve Ticaret' köşesini hazırlamaya başlamış, aynı yıl gazetenin dağıtımı için uçak kiralanmıştır. Bu yıl aynı zamanda, gazetenin spor ve pazar eki vermesine de şahitlik etmiştir (Adaklı, 2006: 129-130). Gazetenin bu gelişmelerle birlikte tirajının önemli ölçüde



artması ile Molla Fenari Sokak'taki tesisleri yetersiz hale gelmiş, 1964 tarihinde Nuruosmaniye'de Milliyet'in yeni binasının temeli atılmıştır. 1968 yılında da gazete yeni binasında basılmaya başlanmıştır (Toruk, 2008: 110). Yeni tesisleriyle birlikte tirajını daha da arttıran gazete, Mayıs 1968 'te 'Kadın' ve 'Gençlik' adında 2 yeni ek çıkartmaya başlamıştır (Çakır vd., 2009: 94). Gazete bu yıllarda tirajını daha da arttırabilmek için yoğun bir promosyon dönemine girmiştir. Philips, Arçelik, Akbank, Meydan Larousse, Altınyıldız, Aygaz, Jawa, Mahirler İnşaat, Seiko, Eczacıbaşı, İdaş, Halıcıbaşı gibi dönemin önemli firmaları gazetenin promosyon markaları arasında yer almıştır. Bu girişim sayesinde gazetenin tirajı hafta içi 300 bine, hafta sonu ise 400 bine ulaşmıştır. 1970'e gelindiğinde, Tarık Dursun K. Editörlüğünde Milliyet Yayınları faaliyete geçerken, Doğan Şener idaresinde 'Hey' dergisi gazeteyle beraber ek olarak verilmiştir. 1972 yılında ise, Milliyet'in çatısı altında Haluk Durukal ve Somer Özkök yönetiminde, turistik gezi organizasyonu yapmak için Mil-Tur şirketi kurulmuştur (Adaklı, 2006: 130-131). Yurt içinde ve dışında turistik geziler düzenlemek amacıyla kurulan şirketin kısa sürede, İstanbul'da birçok semtinin yanı sıra, Ankara ve İzmir'de şubeleri açılmıştır (Karaca, 1995: 122).

Teknolojik anlamda da gelişmelerin yaşandığı Milliyet, Almanya'nın Frankfurt kentinde 18 Ağustos 1972'de faaliyete geçirdiği ofset tesislerinde Avrupa baskısını da çıkarmaya başlamıştır. Bu olaydan 2 gün sonra da gazetenin İstanbul'daki merkez binasında, ofset baskı sistemine geçilmiştir (Çakır vd., 2009: 95). 1973, Türkiye'nin 12 Mart Darbesi'nin yol açtığı ağır koşullarından çıktığı bir yıl olurken, bunun yanında sonuçları yıllarca sürecektir siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın tohumlarının ekildiği bir yıl olmuştur. Özellikle bu yıl başlayan bu istikrarsızlık, birçok ölüme neden olan şiddet olaylarına neden olmuş, 1979'a kadar ülke, suikastlardan, sağ-sol kavgalarına kadar çok sayıda olaya sahne olmuştur (Karaca, 1995: 122). Sosyal demokrat ve sosyal adaletçi yaklaşıma sahip Abdi İpekçi'nin yönetimindeki Milliyet, bu dönemde sanayi sektörünün bir nevi sözcüsü olması sebebiyle özel ilanlardan büyük miktarlarda gelir elde etmiştir. Bu karışık yıllarda, gazetenin ve gazetecinin baskı grupları karşısında bağımsız olması ve yazı işleriyle idarenin birbirini etkilememesi gerektiğini savunan Abdi İpekçi'nin, 1 Şubat 1979'da suikasta kurban gitmesi ülkede büyük yankı yaratmıştır (Koloğlu, 2006: 135). Gazete binasından

çıkıp evine giderken uğradığı silahlı saldırıyla öldürülen İpekçi'nin adı, Milliyet gazetesiyile birlikte en çok anılan isim olmuştur (Çakır vd., 2009: 95). Abdi İpekçi'nin karanlık bir suikast sonucunda öldürülmesinden sonra, Milliyet'i bir süre Turhan Aytul yönetmiş, gazete bu büyük olumsuz olaydan sonra da ayakta kalabilmiştir. Gazetenin 8 Ekim 1979 tarihinde yayınlanan sayısında, Milliyet'in yeni yönetim kurulunun isimleri ilk kez yayınlanmıştır. Kurulun başkanlığını, Milliyet Holding Yönetim Kurulu Başkanı Ercüment Karacan yaparken, yönetim kurulu ise, Turhan Aytul, İşadamı Bülent Çorapçı, sanayici Aydın Doğan, yayıncı Osman Karaca, işletmeci Filiz Ofloğlu'nun yanı sıra Nurettin Demirkol, Ali Gevgilili, Yekta Okur, Haydar Öz ve Orhan Tokatlı'nın yer aldığı isimlerden oluşmuştur (Topuz, 2003: 210). İpekçi'den sonra, Milliyet Holding yayın koordinatörü Nurettin Demirkol, yazı işleri yönetmeni Turhan Aytul, haber ve makalelerden sorumlu müdür ise Hasan Pulur'dur (Çakır vd., 2009: 95). Ancak bu yeni oluşum uzun sürmemiş, Ercüment Karacan'ın, mali sıkıntıların yanı sıra, artık basın sektöründe yer almak istememesi, Milliyet gazetesini satma kararı almasına neden olmuştur. Bu karara uzunca bir süre direnen Abdi İpekçi'nin öldürülmesi Karacan'ın, bu kararını hayata geçirmesine vesile olmuştur. 1979 yılında İşadamı Aydın Doğan, gazetenin büyük hissedarı olurken, 6 Ekim 1980 tarihinde de Doğan, Milliyet'i tamamen satın almıştır. Milliyet'in gazetecilik mesleğinden gelmeyen bir işadamına satılması, basının medyaya dönüşüm aşamasında bir dönüm noktası olarak görülmektedir (Adaklı, 2006: 131). Bulut da (2009a: 73), Milliyet'in Aydın Doğan'a satılmasını, Türk basın tarihinde gazetelerin, basın dışı sektörlerde faaliyet gösteren sermaye gruplarına satılmasına en çarpıcı örnek olarak göstermiş, 1980 öncesi gerçekleşen bu satışın Türkiye'de bundan sonra gerçekleşecek gelişmelerin habercisi olduğunu belirtmiştir. Ercüment Karacan'ın oğlu Ömer Karacan, Sabah gazetesinde Elif Korap'a verdiği röportajda, babasının gazeteyi satma nedenini şöyle açıklamaktadır:

“Babam Milliyet'i satmaya mecburdu. Abdi Amca öldürülmüştü. O hayattaki en yakın arkadaşıydı. Çok kırıldı ve küstü. Devamlı öldürüleceğiz, kaçırılacağız endişesiyle yaşıyordu. Bizim üzerimize çok titrerdi. Babamın Milliyet'i satmasındaki en büyük neden, ölüm korkusudur. Babam, ailesini korumak istedi. Kim ölmek ister Bab-ı Ali sokaklarında? O, misyonunu tamamlamıştı. Çok iyi yaptığını düşünüyorum” (Sabah, 21 Ocak 2007).

Altan Öymen Radikal gazetesinde Milliyet'in hikayesini anlattığı köşe yazısında, Ercüment Karacan'ın Milliyet'i Aydın Doğan'a satma sürecini İpekçi'nin öldürülmesinin yanı sıra ekonomik ve siyasi nedenlere dayandırarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Milliyet'in Abdi İpekçi'nin 24 yıllık genel yönetmenliğinden sonraki ayrılışını izleyen zaman, tabii, başta gazete sahibi Ercüment Karacan olmak üzere Milliyet ailesini çok sarsmıştı. Bu sarsıntının sonuçları bir süre sonra kendini gösterdi. Ercüment Karacan, basın hayatından artık çekilmek istiyordu. Ercüment Karacan, gazeteyi satma kararının nedenini Türkiye'deki gazetecilerin karşılaştığı sorunları sayarak açıkladı. Hükümetlerin hapis gibi, kağıt, kredi, döviz kesintileri gibi baskı araçları kullandığını belirtti. '34 yılı tamamladık. Artık Babıali'ye veda edelim' dedi” (Radikal, 25 Nisan 2011).

Mehmet Barlas ise, Milliyet'in satışı ile ilgili o dönemde yaşanan ilginç bir olayı ve daha sonra yaşanan gelişmeleri Sabah gazetesindeki başyazısında şu cümlelerle okuyucularına aktarmıştır:

“1979 sonunda Abdi İpekçi'nin öldürülmesi ertesinde gazetenin sahibi Ercüment Karacan'ın Milliyet'i sattığı yoğun biçimde konuşulmaktaydı. Sonunda bir gün Kireçburnu'ndaki bir balık lokantasında Ercüment Karacan gazete çalışanlarını topladı. Yenildi içildi ve arkasından Ercüment Karacan Milliyet'in artık Aydın Doğan'a ait olduğunu açıkladı. Gazetenin spor servisinin unutulmaz yöneticisi Namık Sevik bu açıklama üzerine Karacan'a 'Bizi Kunta Kinte gibi sattın' diye tepkisini seslendirmişti. Gazetelerin çalışanları ile birlikte satılmaları daha önce pek görülmediği için rahmetli Namık Sevik'in bu tepkisi uzun süre Babıali'de konuşuldu. Namık Sevik 1986'da vefat ettiğinde cenazesi Milliyet'in önüne getirildiği zaman gazetenin başyazarı olarak ben konuşma yaparken, sevgili meslektaşımızın sözünü esirgemeyen kişiliğini vurgulamıştım. Daha sonra tüm gazeteler Kunta Kinte'nin şimdiki Gambia'daki köyüne benzedi. Günaydın ve Güneş Asil Nadir'e satıldı. Hürriyet'i Aydın Doğan aldı. Milliyet kısa süreliğine Korkmaz Yiğit'e satıldı. Sabah 10 yıl içinde beş kez satıldı. Akşam defalarca sahip değiştirdi. Cumhuriyet satılmadı ama şu anda Yunus Nadi ailesinin mülkiyetinde değil neticede” (Sabah, 13 Mart 2010).

Aydın Doğan'ın 6 Ekim 1980 tarihinde Milliyet gazetesinin tamamına sahip olması, aynı gün gazetesinin künyesine yansımış, künyede, Milliyet Gazetecilik A.Ş. adına sahibi Aydın Doğan, Milliyet Gazetecilik A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Ercüment Karacan olarak değişmiştir. Aynı tarihte gazetenin künyesinde Genel Yayın Yönetmeni Turhan Aytul, Genel Müdür Yekta Okur, Yazı İşleri Müdürü Doğan Heper, Yayın Müdürü Zeki Sözer, Spor Sorumlu Müdürü Namık Sevik ve Dış Haberler Müdürü Sami Kohen olarak yer almıştır (Milliyet, 6 Ekim 1980).

Gazetenin 24 Mayıs 1981 yılındaki sayısındaki künyenin başında ise, daha önce künyenin en üstünde Aydın Doğan'la yan yana yer alan Milliyet Gazetecilik A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı Ercüment Karacan ifadesi kaldırılmış, künyenin başında sadece Milliyet Gazetecilik A.Ş. adına sahibi Aydın Doğan ibaresi yer almıştır (Milliyet, 24 Mayıs 1981).

Sonuç olarak gazeteci bir ailenin sahibi olduğu Milliyet gazetesi, dönemin ekonomik ve siyasi sebeplerinden ötürü sektör dışından işadami bir sermayeye satılmıştır. 39 yıllık Karacan ailesinin Milliyet gazetesi hakimiyeti (5 sene Ali Naci Karacan, 34 sene Ercüment Karacan) son bulmuş, 32 sene sürecek Aydın Doğan dönemi başlamıştır. Milliyet gazetesiyle sektöre giren İşadami Aydın Doğan, basın dışı sermayenin, holdinglerin sektöre girişinin yolunu açmış, kısa sürede basın sektöründe gazeteci ailelerin sayısı azalmıştır.

### **2.1.2. Aydın Doğan Dönemi**

Sanayi ve turizm işleriyle uğraşan bir işadami olan Aydın Doğan, 1979 yılında Milliyet gazetesiyle basın sektörüne girmesiyle gazeteciliğe çabuk ısınmış, diğer işlerinden daha çok basındaki sahip olduğu ve olacağı gazetelerle gündeme gelmiştir. Zamanının çoğunu gazeteciliğe ayıran ve bu mesleği çok sevdiği gözlenen Doğan, aslında bir gazeteci babanın oğludur. Aydın Doğan kendisiyle yapılan bir röportajda, babasının 1950-1954 yılları arasında Kelkit CHP İlçe Başkanlığı'nı yaptığını ve partinin yayın organı olan Kelkit Çayı gazetesinin sahibi olduğunu ifade etmiştir (İnuğur, 1992: 426). Babasının bu küçük gazetecilik macerası dışında gazetecilikle bir bağı olmayan Doğan, yıllar içerisinde medyada sahip olduğu kuruluşlarla Türkiye basın tarihinin en önemli isimlerinin başında gelmektedir.

1936 yılında Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinde dünyaya gelen Aydın Doğan, ilk ve orta öğrenimini doğduğu ilçede, lise öğrenimini ise Erzincan'da gerçekleştirdi. İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nden mezun olduktan sonra, 1959 yılından itibaren otomobil, ticari araç ve inşaat makinaları gibi sektörlerle ticarete başlamıştır. 1961 yılında ilk şahsi şirketini kuran Aydın Doğan, 1970 yılına kadar toptan ticaret alanında çalışmıştır. 1974 yılında yeni bir şirket kuran Doğan, bu şirketiyle sanayi alanına adım atmıştır (aydindoganvakfi.org.tr, 30 Aralık 2012). Bu

yıllarda Koç Grubu'nun desteğini sağlayan Doğan, Tekirdağ'da bir fabrika kurmuştur. Otobüs karoseri işlerine de girişen Aydın Doğan, Koç Grubu'nun yöneticilerinden İnan Kırar ile dost olmuştur. 1979'da Abdi İpekçi'nin öldürülmesiyle Ercüment Karacan Milliyet gazetesini satışa çıkarmıştır. O dönemde herkes Milliyet'i Koç Grubu'nun satın alacağını düşünürken, Koç Grubu gazeteyi Aydın Doğan'ın almasını uygun görmüşlerdir. Koç Grubu'nun büyük desteğini alan Doğan, Gruba her zaman saygılı davranmış ve sahibi olduğu hiçbir medya kuruluşunda Koç Grubu ile ilgili olumsuz haber yapmamaya özen göstermiştir (Topuz, 2003: 334-335). Karacan'dan 1979 yılında Milliyet'in hisselerinin yüzde 75'ini alan Aydın Doğan, bir yıl sonra da hisselerin tamamını alarak gazetenin tek sahibi olmuştur (Topuz, 1996: 166).

1979 yılında Milliyet gazetesini satın olarak basın/medya alanına adım atmış olan Aydın Doğan, 1994 yılında da Türk basın tarihinin diğer önemli gazetesi olan Hürriyet'i de satın almıştır (aydindoganvakfi.org.tr, 30 Aralık 2012). Doğan, Hürriyet'i satın almadan kısa bir süre önce de (1992) AD yayıncılık, ANS International Türkiye prodüksiyon şirketi ve dağıtım şirketi Yaysat'ı kurdu. 1993 yılında ise Doğan, Kanal D, Hür FM, Radyo Foreks ve Radyo D gibi özel radyoları yayın hayatına soktu (Aykol, 2008: 33). 1996 yılında Aydın Doğan Vakfı'nı kurarak, eğitim, kültür, sosyal alanlarda yaptığı hizmetlerini bir şemsiye altına toplayan Doğan, ayrıca Doğan Medya Holdingi de kurmuştur. Doğan Medya Holding, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin yanı sıra Posta, Radikal, Fanatik, Referans ve Hürriyet Daily News gazetelerini, ayrıca Kanal D, CNN Türk'ün de içinde bulunduğu 21 televizyon kanalını bünyesine katmıştır (wikipedia, 30 Aralık 2012). 1997'de D&R, İstanbul Erenköy'de ilk mağazasını açarak kurulmuştur. Bir sonraki sene, Aydın Doğan'ın hakimiyetindeki medya kuruluşları Doğan Yayın Holdingi çatısı altında bir araya getirilmiştir. 1999 yılında Doğan Kitapçılık, Milliyet, Simavi Yayınları, Karacan, Aydın Kitaplar, AD Yayıncılık, AD Kitapçılık, Golden Horn, Bosphorus ve Khalkedon yayınlarının Doğan Kitapçılık adı altında birleşmesiyle kurulmuştur. Aynı yıl, Hürriyet ve Milliyet haber ajansları birleşerek Doğan Haber Ajansı oluşturuldu (Aykol, 2008: 34).

1998 yılı başında Aydın Doğan, medya sektöründe önemli bir gelişme daha yaşatmış, medya sektörünü ulusaşırı bir hale getirmiştir. Doğan Medya, ilk olarak İtalyan, daha sonra ise Alman medya grupları ile anlaşarak ortaklıklar sağlamıştır. Yapılan ortaklıklar neticesinde çıkarılacak dergilerin, özellikle Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'ne satılması ve dağıtılması hedeflenmişti. Aydın Doğan'ın bu yeni hamlesi, Türk medya patronları arasında ilk kez uluslararası medya pazarına açılması yönünde önemlidir. Doğan Medya'nın uluslararası ikinci belki de daha önemli hamlesi 1999 yılında Time Warner Grubu ile yaptığı anlaşmadır. Dünyanın en önemli medya grupları arasında yer alan Time Warner ile yapılan antlaşma sonrasında Doğan Medya Türkiye'de CNN-Türk adıyla haber ve program kanalı yayın hayatına başlatmıştır. CNN-Türk ile Aydın Doğan Türkiye'de, uluslararası ortaklıkla dergicilikten sonra televizyonculuk alanında da bir ilke imza atmış oldu (Tokgöz, 2003: 48-49).

Birçok sektörde ismini duyurmaya başlayan Doğan Grubu, 1980'lerde başladığı yolculuğa çabuk ısınmış, özellikle 2000'li yıllarla beraber ise adı en çok duyulan şirketlerden biri haline gelmiştir. Medya, bankacılık, sigortacılık, turizm derken enerji sektörüne de el atan grup, 2000 yılında 1,2 milyar dolara İş Bankası ile Petrol Ofisi'ni satın almıştır. Kısa sürede holding haline gelen Aydın Doğan Grubu'nda, 2000 yılında 15 binden fazla kişi çalışırken, 2001 yılında ekonomik krizin etkisiyle bu rakam 13 bin civarına düşmüştür (Sönmez 2003a: 120). 2001 yılında Grub'un medya ayağında çalışan kişi sayısı 5 bini geçmektedir (Topuz, 2003: 337). Grub'un 2001 cirosu 3,1 milyar dolar olarak açıklanırken, bu rakamın yüzde 60'ı akaryakıt sektöründen, yüzde 25'i finans sektöründen yüzde 14'ü ise medyadan gerçekleşmiştir. Medyanın 1999 yılındaki toplam paydaki oranı yaklaşık yüzde 40, 2000 yılında ise yüzde 25 olarak gerçekleşmiştir. Farklı sektörlere yaptığı atılımlar nedeniyle medyanın payı yıldan yıla azalırken grubun cirosu ise özellikle bu dönemde sürekli artmıştır (Sönmez 2003a: 120).

Milliyet'in satın alınmasıyla başlayan medya serüveninde, Türk medyasının en büyüğü olan Doğan Grubu, özellikle 2000'li yıllarda bu büyümeyi yatay, çapraz ve dikey boyutlarda sürdürmüştür. Doğan Medya Grubu, 2005 yılındaki faaliyet raporundaki verilerinde, toplam pazar payı yüzde 37'yi bulan 8 gazete (Posta,

Hürriyet, Milliyet, Radikal, Gözcü, Referans, Turkish Daily News, Fanatik), yüzde 37'lik satış payına sahip onlarca dergi ve toplam izlenme oranları içindeki payı yüzde 17 olan televizyon kanalları ile üç mecranın tamamında yüzde 39'luk reklam payı elde ederek lider konumunu sürdürmektedir. Doğan'ın en yakın rakibi olan Sabah/Ciner Grubu'nun reklam pastasından aldığı pay ise yüzde 17'de kalmaktadır (DYH, Investor Presentation, October 2005: 36-Aktaran: Adaklı, 2006: 362).

Aydın Doğan, medyayla ismini daha çok duyurmaya başlamasıyla ekonomide ve politikada da söz sahibi olmaya başlamış, ülkenin en önemli işadamlarından, isimlerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki Aydın Doğan, Türkiye'nin en önemli işadamlarını ve sanayicilerini bir araya getiren TÜSİAD'ın en önemli sözcüsü olmuş, örgüte, dönemin medya grubunun sorumlusu Ertuğrul Özkök'ü üye olarak sokmuştur. TÜSİAD aracılığıyla ekonomide ve politikada söz sahibi olan Aydın Doğan'ın kızı Arzuhan Yalçındağ da 2003 yılında TÜSİAD yönetim kuruluna girmiştir (Sönmez, 2003a: 121). 2003 yılında yönetim kuruluna girdiği TÜSİAD'a 2007 yılında başkan olan Arzuhan Yalçındağ, bu görevi 2010 yılına kadar sürdürmüştür. Arzuhan Yalçındağ, TÜSİAD'da bu görevi yapan ilk kadın başkan olma özelliğini de taşımaktadır.

Doğan Grubu 2005 yılında, TMSF'nin elinde bulunduğu Star TV'ye talip olmuş, TMSF tarafından yapılan Star TV'nin satış ihalesini kazanarak kanal Grub'a katılmıştır. 155 milyon muhammen bedelle TMSF'nin Esentepe'deki merkezinde gerçekleştirilen ihaleyi 306.5 milyon dolar veren Doğan Grubu kazanmıştır (Kuyucu, 2012: 596). 2006 yılında ise Doğan Yayın Holding, içerisinde Kanal D ve CNN Türk gibi çok sayıda televizyon kanalı barındıran Doğan TV Holding'in yüzde 25 hissesini Axel Springer'e satmak üzere anlaşmıştır. Axel Springer, Doğan TV Holding'in yüzde 25 hissesi için toplam 375 milyon Euro ödemiştir. Gerçekleşen bu satış, Doğan TV'nin toplam hisseleri için 1.5 milyar Euro değer üzerinden gerçekleşmiştir. Bild ve Die Welt gazetesinin yayıncısı olarak tanınan Axel Springer, 1946 yılında kurulmuş ve Almanya'nın en büyük gazete yayıncısıdır. Axel Springer, 32 ülkede 10 binden fazla çalışanıyla 150 gazete ve dergi yayınlamaktadır (Aykol, 2008: 34-35). Türk medya piyasasına Doğan Grubu aracılığıyla giriş yapan Alman firması Axel Springer, Türkiye'ye gelen üçüncü büyük küresel sermayeli medya grubu olmuştur.

Daha önce, 2005 yılında Canwest, 2006 yılında Fox Corporation'dan sonra Axel Springer, özellikle bu dönemde Türk medyasındaki yabancı sermaye rüzgarına kapılıp giriş yapan üçüncü şirkettir (Kuyucu, 2012: 597).

Aydın Doğan başkanlığındaki grup, medya sektörünün yanı sıra; enerji, ticaret, turizm ve sigorta sektörlerinde hizmet vermektedir. Grup'un, 2006 yılındaki geliri yaklaşık 8,5 milyar dolar, 2007 yılı itibariyle de 11 binden fazla çalışanı olduğu açıklanmıştır. Bu yıllarda Aydın Doğan ait Doğan Yayın Holding'in sahip olduğu televizyon, gazete, radyoların tiraj ve izlenme oranlarına bakıldığında, sektörün en büyüğü olduğu görülmektedir. Doğan'a rakip olmaya aday, Uzan ve Bilgin grupları zaman içerisinde tasfiye edilirken, Mehmet Emin Karam Mehmet bu süreçten yara alsa da kurtulmayı başarmış ve medya sektöründe yaşamaya devam etmiştir. Karam Mehmet, özellikle elinde bulundurduğu Digitürk'ün futbol yayın hakkına sahip olması ile ayakta kalabilmiştir. Doğan Grubu'nun bugün en büyük rakipleri arasında, Doğuş Holding, Çukurova ve Ciner Grubu'yla birlikte İslamcı medya olarak adlandırılan gruplar yer almaktadır (Aykol, 2008: 14,31). Doğan Yayın Holding, 2008 yılı sonunda Milliyet, Hürriyet, Posta, Vatan, Radikal, Fanatik, Referans ve İngilizce olarak yayınlanan Hürriyet Dailly News ile birlikte 9 günlük gazeteye hakim durumdaydı. Doğan, bu yılda elde ettiği 1,8 milyar TL reklam geliriyle Türkiye'de medya sektörünün de en büyük temsilcisi olmuştur. Doğan Yayın, 2009 yılında toplam reklam pazarındaki payını ise yüzde 43'e çıkartmıştır. Doğan Yayın Holding bunun yanında toplamda dergi ve gazete tirajlarındaki yüzde 37'ser, izleyici kitle oranında ise yüzde 22'lik bir paya sahip olduğunu da açıklamıştır (Sönmez, 2010: 47-48). Meslekten olmayan bir işadamı olan Aydın Doğan, 2000'li yılların medya piyasasının en eski patronu olma özelliği taşımaktadır (Adaklı, 2006: 132). Doğan ayrıca, sahip olduğu televizyon, gazete ve dergilerle Türkiye basın tarihinin en önemli medya patronu olmuştur. Doğan Holding, 2009 yılında vergi borcu yüzünden zor durumda kalmasına rağmen bugün, medya sektörünün yanı sıra, enerji, perakende, ticaret, sanayi, finansal hizmetler ve turizm sektöründe faaliyet gösteren, Türkiye'nin en büyük ve en etkin holdingleri arasında yer almaktadır. Türkiye'nin en önemli medya patronu ayrıca işadamı olan Aydın Doğan, 2009 yılında yaptığı açıklamada 1 Ocak 2010 tahinden itibaren Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.



yönetim kurulu başkanlığından ve üyeliğinden ayrıldığını açıklamıştır. Şirketin yönetim kurulu başkanlığına ise kızı Arzuhan Yalçındağ getirilmiştir.

Aydın Doğan'ın bugünlere gelmesinin yolunu açan Milliyet, Türkiye'nin en önemli ve en eski gazetelerin başında yer almaktadır. 1980 yılında Milliyet'in Aydın Doğan'a satılması sadece Doğan'ın değil, Türk basın/medya sektörünün de kaderini değiştirmiştir. Adaklı (2006: 131-132), Milliyet'in Doğan'a satılmasının basit bir el değiştirme olarak görmemiş, bu satışı, gazetecilik mesleğinde 'zanaat benzeri' üretim ilişkilerinden sınai üretime geçişin bir simgesi olarak tanımlamıştır. Adaklı, bu tarihten itibaren Türk basınında/medyasında, yatay-dikey bütünleşmeler ile farklı sektörlerin, sektöre ilgi duyma eğiliminde artış olduğunu da ifade etmiş, meslekten gazeteci sahiplerinin hakim olduğu bir basın sektörü yapısından, oligopol nitelikte bir 'medya' piyasasına geçişin gerçekleştiğini belirtmiştir.

Aydın Doğan'ın Milliyet'i satın alması ve Abdi İpekçi sonrası gazetede de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikleri ve gazetedeki yenilikleri Hıfzı Topuz şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Abdi'den sonra Ali Gevgilili başyazar oldu, bir ara Güngör Uras gazetede etkin bir rol oynadı, sonra Tarhan Erdem genel koordinatör oldu, Çetin Altan gazeteden ayrıldı (Temmuz 1982), Altan Öymen ön plana geçti, Doğan Heper, Mehmet Ali Birand, Mehmet Barlas, Çetin Emeç de (1984-1985) belirli dönemlerde gazeteye yön verdiler. Melih Aşık'ın “Açık Pencere”si ilk kez Ocak 1986'da gazetede yer aldı. Emin Çölaşan da yazılarını o yıllarda Milliyet'te yayınladı. Yalçın Doğan, Yurdakul Fincancı, Ali Sirmen ve Oktay Akbal da Milliyet'e katıldı. 1984'ten sonra gazete büyük promosyon kampanyalarına girişti. Önce buzdolabı, çamaşır makinası, fırın, elektrikli süpürge, traktör, sonra minibüs, otomobil, müzik setleri, televizyon, ev, arsa, kitap ve ansiklopediler dağıtıldı.” (Topuz, 1996: 166-167).

Gazete Abdi İpekçi'yi kaybetmesine rağmen, gazetenin Genel Koordinatörlüğüne getirilen Tarhan Erdem'in katkısıyla gazetenin tirajı 200 bin civarlarından yaklaşık 500 bine gelmiştir (Topuz, 2003: 292). Ancak Abdi İpekçi döneminde taşıdığı siyasi çizgisiyle önemli tirajlara ulaşan Milliyet, İpekçi sonrası özellikle 1990'lı yıllarda Mehmet Yılmaz'ın genel yayın yönetmenliği döneminde, magazinsel haberlere verdiği ağırlık nedeniyle bulvar gazetesine dönüşme eleştirilerine maruz kalmıştır (Çakır vd. 2009: 92). 1998 yılında gazetede önemli bir

gelişme yaşanmış, Aydın Doğan, Milliyet hisselerinin çoğunu İşadamı Korkmaz Yiğit'e satmıştır (Çakır vd. 2009: 97). Bu ani ve dikkat çeken olay, birçok gazetenin sayfalarında yer aldı. Radikal gazetesi 'Milliyet'i Korkmaz Yiğit aldı' başlıklı haberle, olayı okuyucularına şu şekilde duyurmuştur:

“Milliyet Gazetecilik hisselerinin yüzde 75.5959'unun işadamı Korkmaz Yiğit'e satışında anlaşmaya varıldı. Yiğit, Milliyet hisseleri için 185 milyon 813 bin 496 dolar (51.4 trilyon lira) ödeyecek. Doğan Yayın Holding ve Doğan Şirketler Grubu Holding ile Korkmaz Yiğit arasında varılan mutabakata göre, grup şirketlerinden Milliyet Haber Ajansı'nın (MİLHA) yüzde 40, AD Yayıncılık'ın yüzde 40, DYG İlan ve Reklam Hizmetleri'nin yüzde 20 ve MilliyetVerlag und Handels GmbH hisselerinin yüzde 25 hissesi de, toplam 25 milyon 994 bin 500 dolar bedelle Yiğit'e devredilecek. Doğan Yayın Holding'den yapılan açıklamaya göre, 5 trilyon 150 milyar 41.6 bin lira nominal değerli Milliyet Gazetecilik'in çıkarılmış sermayesinin yüzde 51.1259'u, 1.000 nominal değerli hisse 6 bin 700 lira fiyattan toplam 125 milyon 661 bin 15 dolarlık bedelle Yiğit'e satıldı. Ayrıca, MİLHA'nın yüzde 20 hissesinin 2 milyon dolar, AD Yayıncılık'ın yüzde 40 hissesinin 20 milyon dolar, DYG İlan ve Reklam Hizmetleri A.Ş'nin yüzde 20 hissesinin de 400 bin dolar üzerinden Korkmaz Yiğit Grubu'na devri konusunda anlaşma sağlandı” (Radikal, 8 Ekim 1998).

Aydın Doğan, yaklaşık 20 yıl patronluğunu yaptığı Milliyet gazetesinde 8 Ekim 1998 günü veda yazısı yayınlamıştır. ‘Aydın Doğan’ın mesajı’ başlığıyla yayınlanan yazıda Doğan, 20 yıllık gazete patronluğu sürecini ve gazeteyi devretme sebeplerini belirtmektedir. Doğan yazısında Milliyet’i, ekonomik sebeplerden değil, tekelleşme dedikodularından duyduğu rahatsızlıktan dolayı sattığını belirtmektedir:

“Değerli Milliyet Okurları, bu bir veda yazısı ve Türk basını açısından zorunlu gördüğüm bir açıklamadır. Çünkü, yirmi yıla yakın süredir gururla taşıdığım bu sorumluluğu, şimdi neden devretme durumu doğduğunu, sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu sektöre geldiğimde en yeni ve en genç gazete sahibiydim. Şimdi ise en kıdemlisiyim. Hayatım boyunca ülkemın yararlarını hep ön planda tuttum. Türk medyasında birçok ilklere imza attım. Bu dönemde Milliyet “basında güven” sloganı ile anılmaya başlandı. Gazetenin bu özelliği; en zor koşullarda, ağır baskılar altında bile eğilmeden, bükülmeden, ilkelerinden ödün vermeden dimdik durarak, kazanıldı ve sürdürüldü. Ben en büyük yatırımlarımı bu sektöre yaptım. Mali gücümü bu sektörden aldım. Türkiye’de vergi rekortmenleri ödüllendirilmeye başlandığından beri listenin hep üst sıralarında yer aldım. Milliyet bağımsız ve tarafsız yayın politikasının yanı sıra teknolojiye yenilikleriyle de dünya ölçeğinde saygın ve büyük bir sanayi yatırım haline dönüştürüldü. Kurulduğu tarih olan 1950’den bu yana Milliyet’in basın sektöründeki tek kaygısı, gazetenin içeriğindeki kalitesi olmuştur. Milliyet

“doğru haber hür yorum” ilkesiyle Türkiye’nin vicdanı olmuş, bu mesleğe gönül veren herkes için bir okul, bir referans gazetesi haline gelmiştir. Basın sektörünün evrensel ve etik ilkelerine hep bağlı kalmaya çalıştım. Dünyanın her yerinde gazete sahipliği büyük sanayi ve finans gruplarının bünyesine geçmiştir. Ne var ki gazeteler, bu kuruluşlardan bağımsız olarak yönetildiklerinde uzun ömürlü olabilmişlerdir. Ben de gazetelerimle diğer işlerim arasına hep yüksek duvarlar çektim. Birbirlerinin sınırlarına tecavüz ettirmedim. Ayrıca... gazete ve TV sahipleri şeffaf olmak zorundadır. Kamuoyu önünde adeta camdan evlerde yaşamalıdır. Ben bunu yaptım. Milliyet’i devretme gerekçesine gelince... Her şeyden önce bunu ekonomik bir ihtiyaç nedeniyle yapmadığımı belirtmeliyim. Milliyet’i, mali yapısı güçlü, geleceğe güvenle bakan bir gazeteci olarak devrediyorum. Nedenim, maddi değil, manevidir. Son yıllarda “Türk basınında tekelleşme eğilimleri olduğu” yolunda söylemler başladı. Bunlar bağımsız basına karşı kını olan bazı siyasi çevreler ve onlara alet olan besleme basın tarafından çıkarılmıştı. Onları tanıyoruz. Önemli değiller. Elbette gerçeği bilen ve sağduyuyla bu çirkin ve kasıtlı oyuna karşı çıkarak benimle omuz omuza veren meslektaşların oldu. Onlar biliyorlardı ki... “Özgür ve bağımsız medya için önkoşul iktisadi ve siyasi kuvvet odakları karşısında güçlü ve büyük olmaktır.” Bununla beraber, ne yazık ki samimiyetinden en küçük şüphe duymadığım bazı gazeteci arkadaşlarımın ve meslek kuruluşlarının da bu hasmane propagandadan etkilendiklerini gördüm. Sektörümüze giren maceracılar ve hatta vurgunculara duyarlılık ve tepki gösterilmemiş olması üzüntümü daha da artırdı. Kişisel kırılganlığım ötesinde bütünüyle Türk basınına yara almasına neden olan bu olumsuz görüntüleri vurgulayarak Türk basın tarihine bir kayıt düşmek istiyorum. Öte yandan Türk medyasında sermaye çeşitliliği ve yayın grupları adedi, demokratik ülkelerin pek çoğundan daha fazladır. Ama sonuçta kamuoyunda yanlış bir tekel imajı oluşmaya başladı. Bu haksız tutum giderek basının toplum gözündeki imajını olumsuz etkiledi. Sektörün en eskisi ve en büyüğü olarak üzerime ağır bir sorumluluk yüklendiğini hissettim. Yapabileceğim tek şey vardı. Sahibi bulunduğum gazetelerden birini devretmek. İşte 20 yıl boyunca arkadaşlarımla birlikte şeref ve gurur duyarak yayımladığımız Milliyet’i bu nedenle devretme kararını aldım. Bu büyük sorumluluğu devrederken, Türk demokrasisinin vazgeçilmez güçlerinden biri olan Milliyet’in yayın ilkelerini ve “doğru haber hür yorum” kavramı etrafında kenetlenmiş yazı ailesinin özgürlüğünü sürdürmesini satış protokolünün bir maddesi haline getirdim. Dileğim, Milliyet’in aynı anayasa ile devam etmesidir. Milliyetin, çalışanlarından ve gerçek sahibi olan okurlarından aldığı güçle, geleceğe güvenle baktığını ifade etmeliyim. Değerli Milliyet okurları... Doğan Grubu bundan böyle de Türk medya sektöründeki öncü konumunu ve liderliğini sürdürecektir. Değerli Milliyet çalışanları... Yıllardır iyi kötü günleri paylaştığımız sizlere mutluluk ve başarılar diliyorum. Allahaismarladık...” (Milliyet, 8 Ekim 1998).

Ancak, Milliyet’in Korkmaz Yiğit’e satılmasından kısa süre sonra birçok gelişme yaşanmıştır. Öyle ki Milliyet çalışanları, yeni patronlarına ısınamadıkları, dönemin gazetelerin önemli olayları arasında yer almıştır. Olayların büyümesiyle

birlikte Korkmaz Yiğit'in kanun dışı ilişkilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte gazetenin satışı durdurulmuş, Aydın Doğan Milliyet'i 21 Ekim 1998'de geri almıştır (Çakır vd. 2009: 97). Korkmaz Yiğit'le yapılan Milliyet'in satışı anlaşmasının bozulduğu haberi 29 Ekim 1998'de yayınlanan Milliyet gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

“Milliyet Grubu şirketlerinin çoğunluk hisselerinin Korkmaz Yiğit'e devrine ilişkin olarak yapılan ön sözleşme, alıcının taahhütlerini yerine getirmede zorlandığını ve medyadan çekilmeyi düşündüğünü açıklaması üzerine karşılıklı mutabık kalınarak 20.10.1998 günü yeni bir anlaşmayla iptal olunmuştur. Bilindiği gibi söz konusu satış bedeli 285 milyon dolardır. Anlaşmanın bozulması nedeniyle grubumuzun uğradığı maddi ve manevi kayıpları karşılamak üzere Korkmaz Yiğit'in ödediği tazminat 17 milyon dolardır. Ayrıca bir yıl süreli 8 milyon dolarlık reklam ve ilan anlaşması yapılmıştır. Karşılıklı uzlaşmaya dayalı tazminat yükümlülüğü dışındaki peşinat, Korkmaz Yiğit'e iptal anlaşmasını izleyen 48 saat içinde iade olunmuştur. Keyfiyet bundan ibarettir. Kamuoyuna duyurulur” (Milliyet, 29 Ekim 1998).

Korkmaz Yiğit, Aydın Doğan ile yaptığı Milliyet'in satışı ile ilgili antlaşmanın iptal edilmesi ve sonrasında yaşadığı birçok olay sonrası sürpriz bir şekilde medyadan çekilme kararı alması, dönemin en önemli basın olayları arasında yer almıştır. İşadamı kimliğiyle tanınan ama daha sonra medya sektörüne hızla girişiyle ün yapan Korkmaz Yiğit'in medya alanından çekilmesi ve yaşanan süreç Hürriyet gazetesinde de yer almıştır. ‘Korkmaz Yiğit medyadan çekiliyor’ başlıklı haberde, yaşanan süreç ‘sürpriz’ olarak nitelendirilmiştir:

“Türkbank'tan sonra satın aldığı yazılı ve görsel basın kuruluşları ile dikkatleri üzerinde toplayan işadamı Korkmaz Yiğit, medyadan çekiliyor. Dün Doğan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Aydın Doğan, Milliyet Gazetesi'nin Yiğit'e satış işlemini durdururken, Yiğit de bir süre önce aldığı Kanal E'yi Ayhan Şahenk'e satma kararı aldı. Son günlerde Türkbank ve satın aldığı medya kuruluşları ile dikkati çeken işadamı Korkmaz Yiğit dün medyadan çekilme kararı aldı. Sürpriz gelişme dün Doğan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Aydın Doğan'ın, Milliyet Gazetesi'nin satış işlemini durdurması ile başladı. Alaattin Çakıcı ile yaptığı konuşma kasetinin ortaya çıkmasından sonra medyadaki durumu tartışmalı hale gelen Korkmaz Yiğit son zamanlarda satın aldığı öteki gazete ve televizyonları da devretme kararı aldı. Korkmaz Yiğit'in yükselişi, Türkbank'ı almasıyla başladı. Daha sonra Kanal 6 ve Kanal E televizyonlarını satın alan Yiğit, yazılı basına da Yeni Yüzyıl ve Ateş gazetelerini satın alarak girdi. Son olarak da Milliyet Gazetesi'ni satın almak için anlaşma imzalayan Yiğit için geri sayım, Fransa'da yakalanan ünlü baba Alaattin Çakıcı ile yaptığı telefon konuşmasının ortaya çıkması ile başladı. Korkmaz Yiğit'in Çakıcı ile Türkbank'ın satışı için konuştuğunun öğrenilmesi üzerine, Yiğit'in medyaya

girmesi de tartışılmaya başladı. Bu gelişmeler üzerine Milliyet Gazetesi'nin sahibi Aydın Doğan, dün akşam Korkmaz Yiğit ile bir görüşme yaparak, bu şartlarda Milliyet Gazetesi'nin satış işleminin durdurulması gerektiğini bildirdi. Bu görüşmeden sonra Korkmaz Yiğit, medyadaki öteki gazete ve televizyonlarını da devredeceğini söyledi. Yiğit, Kanal E'yi de Doğuş Gurubu sahibi Ayhan Şahenk'e satma kararı aldı” (Hürriyet, 21 Ekim 1998).

Sedat Ergin'in yayın yönetmenliği dönemine denk gelen 2005 sonrasında ise gazete, siyaset, ekonomi ve spor haberlerine ağırlık veren bir gazete haline gelmiştir. Sedat Ergin dönemiyle birlikte bir anlamda Abdi İpekçi dönemindeki çizgisine dönen Milliyet, hafta içi 200-300 bin, hafta sonları ise yaklaşık 350 bin tiraja ulaşmıştır (Çakır vd. 2009: 92).

Hürriyet gazetesinin 21 Nisan 2011 tarihli Ekonomi sayfasındaki habere göre, Doğan Gazetecilik Yönetim Kurulu Başkanı Hanzade Doğan Boyner, Milliyet ve Vatan gazetelerinin satışını çalışanlarına bir e-posta ile duyurmuştur. Hanzade Doğan Boyner, çalışanlara gönderdiği açıklamada özetle şunları söylemiştir:

“Doğan Yayın Holding'in yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde Milliyet ve Vatan gazetelerinin satışına karar verildi. Sözlü mutabakata varılan şartların anlaşmaya bağlanması ve yasal izinlerin alınması sonrasında satış işlemi sonuçlanacak. Gazetelerimizin iş dünyasının tanınmış gruplarından Demirören Ailesi ve Milliyet'in kurucuları Karacan Ailesi ortaklığında alınması bizleri mutlu etti. Doğan Ailesi olarak, 32 yıldır Milliyet meşalesini büyük bir gururla taşıdık. Milliyet'in temsil ettiği değerlerin ülkemiz için çok önemli olduğuna inandık ve bu değerlerden ödün vermedik. Her zaman Milliyet'i ailem olarak gördüm. Vatan gazetesi de 2002 yılında başladığı yayın hayatında, gazetecilik olarak büyük başarılar gösterdi. Milliyet ve Vatan'ın yeni sahiplik yapısı altında yayınlarını başarı ile sürdüreceklerine gönülden inanıyoruz.” (Hürriyet, 21 Nisan 2011).

### **2.1.3. Erdoğan Demirören-Ali ve Ömer Karacan Dönemi**

Milliyet gazetesi, yaklaşık 32 sene süren Aydın Doğan sahipliğinden sonra, 2011 yılı içerisinde Erdoğan Demirören ile Ali ve Ömer Karacan kardeşlerinin oluşturduğu ortaklığa satılmıştır. Milliyet gazetesi, Demirören ve Karacan Grubu'nun ortaklığında kurulan DK Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş.'ye yaklaşık 48 milyon dolara devredilerek, gazetede ki Aydın Doğan dönemi son bulmuştur. Gazetenin yeni sahipleri arasında yer alan Ali ve Ömer Karacan, Milliyet gazetesinin

ilk sahibi olan Ali Naci Karacan'ın torunları olması dolayısıyla, bir açıdan gazete ilk sahibi olan aileye geri dönmüştür.

1957 yılında dünyaya gelen gazetenin yeni sahiplerinden Ali Karacan, spora düşkünlüğü ile bilinen bir işadamıdır. Öyle ki Karacan, 1986-1991 yıllarında Türkiye Ralli Şampiyonu olmuştur. Ali Karacan'ın küçük kardeşi Ömer Karacan ise, Robert Koleji'nden mezun olduktan sonra Londra'da eğitim almıştır. Ömer Karacan, 1992'de ilk defa Londra'da yayına geçen hit müzik formatlı radyosu Number One FM'i kurarak bir anlamda medya sektörüne ilk adımını atmıştır. Ömer Karacan, Number One FM'den sonra aynı konseptle, Number One TV'yi ve Radyo Klas'ı da yayın hayatına sokmuştur (Türkiye Haber Ajansı, 2 Ocak 2013). Milliyet gazetesinde foto muhabiri olarak medya dünyasına adım atan Ali Karacan, kardeşi Ömer Karacan ile beraber kurdukları 1 Numara Medya Grubu şirketiyle medya patronluğu yolunda ilk adımını atmışlardır. Yukarıda adı geçen radyo ve televizyonların yakaladığı popülarite şirketin kısa sürede büyümesini sağlamıştır. Şirketin bu popülarite ile büyümesi Karacan'ların 1980'lerden beri yürüttükleri Karacan Yayınevi'nin faaliyetlerine de hız vermesine olanak tanımıştır. Yayınevinin özellikle sınavlara yönelik hazırladığı test kitapları Türkiye genelinde yoğun ilgi görmüştür (Birgün, 25 Nisan 2011).

Demirören Şirketler Grubu Başkanı Erdoğan Demirören 1938 yılında İnegöl'de doğdu. Sirkeci'de Oto Yedek Parça İthalatı ve Pazarlaması konusunda faaliyet gösteren Kolaylık Oto Müessesesi'nin kurucusu olan Babası Şükrü Demirören'in 1957 yılında vefatı sonucu Erdoğan Demirören, genç yaşta aile işlerini devraldı. Erdoğan Demirören'in halen Yönetim Kurulu Başkanı olduğu Demirören Şirketler Grubu, LPG sektöründe çok sayıda şirketin sahibi. Milangaz, Likidgaz, Mutfakgaz gibi markalarla bu sektörde Türkiye'nin en büyük grupları arasında bulunuyor. Ayrıca piston üretimi de yapan grup, Özel Ata Lisesi'nin de sahibi durumunda. Erdoğan Demirören'in oğlu ve Demirören Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkan Vekilliğini yapan Yıldırım Demirören ise 1964'de İstanbul'da doğdu (Hürriyet, 21 Nisan 2011). Babası Erdoğan Demirören'in izinden giden Yıldırım Demirören, 2004'de Beşiktaş Kulübü'nün Başkanı oldu. 2012 yılına kadar kulübün başkanlığını

yürüten Yıldırım Demirören, 27 Şubat 2012’de Türkiye Futbol Federasyonu Başkanlığı’na seçildi ve halen bu görevi sürdürmektedir (wikipedia, 2 Ocak 2013).

Daha önce medya sektöründe yer almamış olan Demirören Grubu, Milliyet ve Vatan’ı satın alarak medya dünyasına ilk adımı atmış oldu. Likit petrol gazı dağıtımını yapmak için 53 yıl önce kurulan Demirören Grubu bugün 4 ana iş kolunda faaliyet gösteriyor. Demirören Petrol ve Gaz Grubu, Türkiye'nin ilk ve en büyük entegre tüplü gaz ve otogaz şirketi Milangaz ile birlikte Likid Gaz, Mutfak Gaz, Güneş Gaz, Demirören Tüp AŞ ve M Oil Petrol’ün de sahibi. Türkiye’nin en büyük petrol şirketlerinden Petrol Ofisi ile anlaşılan Milangaz, Oto LPG sistemlerinde sektörün öncülerinden. Demirören bünyesinde faaliyet gösteren Parsat Piston da alanındaki lider firmalardan biri durumundadır. Azerbaycan’da da faaliyet gösteren ve günden güne buradaki faaliyetlerini arttıran Demirören Grubu, Azerbaycan'ın en büyük petrol dağıtım şirketi Azpetrol’ün ve bölgenin en büyük ağır sanayi fabrikalarından Azerelektroterm’in de sahibi (Birgün, 25 Nisan 2011). Grubun özellikle AKP iktidarı ile büyüdüğünü altını çizen Birgün gazetesi, Demirörenlerin özellikle son yıllarda kazandığı ihalelerle birlikte Türkiye’nin en zenginleri listesinde yer aldığını şu satırlarla sunmaktadır:

“Demirören, faaliyet gösterdiği bu iş kollarının yanı sıra farklı sektörlerle yönelik ihalelere de giriyor. Hükümetin, geliri bin 500 doların altındaki illere yatırım teşviki sağlayan yasayı çıkarmasından yararlanan şirket, Van'da 1.7 milyon dolara dolum tesisi kurmuştu. İçme suyu sondajı, havuz inşaatı gibi ihaleler alan Demirören, son olarak İstanbul Deniz Otobüsleri (İDO) ihalesine girmiş ancak ihaleyi alamamıştı.

#### **Demirören’e AKP kıyağı**

İstiklal’deki koruma altına alınmış binalardan birine göz diken Demirören için AKP de elinden geleni yaptı. 2004’te Serkil Doryan’ın saçak kotunu aşmayacak bir bina yapılmasının önü açılırken, 2007’de Demirören AVM’nin bulunduğu alan, bakanlar kurulu kararıyla yenileme alanı olarak belirlendi. 2008’de Yenileme Kurulu, Demirören binasının cephe ve yüksekliğinin, hemen yanı başındaki tescilli binayla uyumlu olmadığına hükmetse de 2010’da aynı kurul, yapılan cephe revizyonunu onayladı. Demirören Holding, AKP iktidarı döneminde yatırımlarını daha da artırarak zenginliğine zenginlik kattı. Şirketin patronu Erdoğan Demirören Türkiye’nin en zenginleri listesinde hızla yükseliyor. 2009’da 77. Sırada yer alan Demirören’in, 2010’da Türkiye’nin 53. en zengini olması dikkat çekiyor.” (Birgün, 25 Nisan 2011).

2011 yılında Milliyet ve Vatan gazetelerini satın alan Demirören ve Karacan grupları, aynı yılın sonlarına doğru ekonomik ve gazetelerde daha çok söz sahibi olma nedenlerinden kaynaklanan sıkıntılar yaşamış, uzun süren tartışmalar gazetelerin kayyuma devredilmesine kadar sürmüştür. Özellikle gazete çalışanlarının mağduriyetine sebep olan bu sahiplik kavgası, gazetelerin Demirören Grubu'na devredilmesi ile de son bulmuştur. İki grubun 2 gazetede daha çok sahip olma mücadelesi ve yaşanan gelişmeler ayrıntılı olarak 'Vatan Gazetesi' bölümünde ele alınmıştır.

## **2.2. Vatan Gazetesi**

Vatan gazetesi 2002 yılında Sabah gazetesinin önemli isimleri arasında yer alan Medya Grup Başkanı Zafer Mutlu, Sabah'ın Başyazarı Güngör Mengi, gazetenin genel yayın müdürü Tayfun Devocioğlu, gazetenin yazarlarından Selahattin Duman, Zülfi Livaneli, Salih Memecan, Bilal Çetin ve Ercan Arıklı'nın Sabah gazetesinden ayrılarak ve Aydın Doğan'ın desteğiyle çıkmıştır. Türkiye'de son zamanlarda çıkan en önemli gazeteler arasında yer alan Vatan, kısa süre içerisinde 180 bin civarında bir tiraja ulaşmıştır (Toruk, 2008: 129). 2002 yılında Zafer Mutlu'nun önderliğinde çıkan gazeteye, maddi açıdan Aydın Doğan'ın desteği o dönemde medyada konuşulan önemli olaylardan biriydi. Bir anlamda Vatan, Aydın Doğan'ın gayri resmi bir gazetesi durumundaydı. Bağımsız gazeteciler adıyla yayın hayatına başlayan Vatan, 2007 yılında Aydın Doğan'a satılarak, resmen Doğan Medya'nın kontrolü altına girmiştir. 18 Temmuz 2007 tarihinde Milliyet'te çıkan haber, bu süreç hakkında bilgi vermektedir:

"Doğan Gazetecilik, Kemer Yayıncılık ile Kemer Yayıncılık'ın sermayesine iştirak ettiği ve Vatan gazetesinin isim ve imtiyaz hakkına sahip olan Bağımsız Gazeteciler Yayıncılık hisselerinin devri için görüşmelere başladı. Doğan Gazetecilik'ten İMKB'ye gönderilen açıklamada şöyle denildi: "Kemer Yayıncılık ve Gazetecilik hisselerinin tamamı ile Kemer Yayıncılık ve Gazetecilik'in sermayesine yüzde 59.84 oranında iştirak ettiği Bağımsız Gazeteciler Yayıncılık hisselerinin, Kemer Yayıncılık'ın dışında kalan ortaklarına ait hisselerinin tamamının devir alınmasıyla ilgili olarak görüşmelere başlanmıştır. Bağımsız Gazeteciler Yayıncılık, Vatan gazetesinin isim ve imtiyaz hakkına sahip olup, adı geçen şirketlerin Vatan Dergi Grubu ile herhangi bir iştirak ilişkisi bulunmamaktadır." Öte yandan Doğan Yayın Holding 28 Mart ve 29 Mayıs 2007 tarihlerinde yaptığı açıklamada, yönetim kontrolünde değişiklik



yaratmayacak ve herhangi bir çağrı yükümlülüğü doğurmayacak şekilde, Doğan Gazetecilik'in sermayesini temsil eden hisselerin bir bölümünün uzun vadeli kurumsal yatırımcılara satışıyla ilgili olarak görüşmelere başlandığını bildirmişti. Vatan gazetesi, 4 Eylül 2002'de Zafer Mutlu ve bir grup gazeteci tarafından kuruldu. Son yıllarda Türk şirketlerine yönelik yabancı ilgisiyle birlikte Vatan gazetesine de bazı yabancı grupların ilgisi olduğu konuşuldu. Doğan grubu ile Vatan gazetesi yönetimi arasındaki anlaşma dergileri kapsamıyor. Vatan Dergi Grubu'nda, Ercan Arıklı'nın ölümü sonrası hisselerini eşi Nüket Mutlu temsil ediyor.” (Milliyet, 18 Temmuz 2007).

17 Temmuz 2007 tarihinde medyafaresi internet sitesinde yer alan haber de bu konuya yer vermiş, haber, Aydın Doğan'ın Vatan gazetesini de satın alması durumunda, Türkiye'deki toplam tirajın yaklaşık yüzde 40'ına sahip olacağını iddia etmektedir. Medyafaresi'nin haberinde ayrıca, rekabet kurulu eski başkanının görüşlerine de yer verilerek, rekabet kurulunun bu satışa onay vermeyeceğini savunmaktadır.

“Sabah Gazetesi'nden ayrılan bir grup gazeteci tarafından 2002 yılında kurulan ve 'bağımsız gazetecilik' sloganıyla yola çıkan Vatan Gazetesi satılıyor. Zafer Mutlu, Güngör Mengi, Tayfun Devocioğlu ve Okay Gönensin gibi uzun yıllardır Dinç Bilgin'le çalışan ve yönetim kadrosunda yer alan ekibin kurduğu Vatan Gazetesi'ni Aydın Doğan'ın sahibi olduğu Doğan Gazetecilik satın alıyor.

#### **Dergiler satış dışı**

Dün İMKB'ye bir açıklama gönderen Doğan Gazetecilik A.Ş., Kemer Yayıncılık ile Kemer Yayıncılık'ın sermayesine iştirak ettiği ve Vatan Gazetesi'nin isim, imtiyaz hakkına sahip olan Bağımsız Gazeteciler Yayıncılık A.Ş. hisselerinin devri için görüşmelere başlandığını bildirdi. Kemer Yayıncılık ve Gazetecilik şirketi, Zafer Mutlu'ya ait. Vatan gazetesi 4 Eylül 2002'de yayın hayatına başladı. İki grup arasında satış anlaşması yapılırsa Vatan'a ait dergiler satış dışında tutulacak. Vatan Dergi Grubu bünyesinde Boxer, Madame Figaro, Tekborsa ve Instyle dergileri bulunuyor.

#### **Tirajın % 40'ına sahip olacak**

Doğan'ın Vatan'ı alması durumunda Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin tiraj açısından yüzde 40'ı bu gruba ait olacak. Doğan Gazetecilik ve Hürriyet Gazetecilik bünyesinde 7 gazete yayımlanıyor. Bu gazetelerin 18-24 Haziran tarihleri arasındaki toplam tirajı 1 milyon 791 bin 928. Vatan da bu sayıya eklendiğinde tiraj 2 milyon 5740'a ulaşıyor. Aynı tarihlerde Türkiye'de satılan ulusal gazetelerin toplam tirajı ise 5 milyon 617 bin 37.

#### **“Rekabet Kurumu tekele ‘evet’ demez”**

Satış görüşmelerini değerlendiren Rekabet Kurumu eski Başkanı Mustafa Parlak, şunları kaydetti: "Doğan Medya Grubu'nu televizyon ve gazete olarak ayrı ayrı değerlendiriyoruz. Bu alanda bir yoğunlaşma var mı diye, reklam payını da hesap ediyoruz. Yoğunlaşma var mı diye bakmak için sağlıklı veriler lazım. Rekabet Kurulu'nun da bu sağlıklı verileri elde edecek kapasitesi var. Kimsenin endişesi olmasın. Böyle bir satın alma olursa, Rekabet Kurumu, o verileri

değerlendirir. Toplamda elde ettiği pay hesaplanır. Pazar payı, ağırlık hesabı var. Sonuca göre yoğunlaşma olduğu görülürse izin verilmez, Rekabet Kurulu buna 'evet' demez." (medyafaresi, 18 Temmuz 2007).

Ancak sonuç beklenildiği gibi gerçekleşmemiş, Rekabet Kurumu Vatan gazetesinin Aydın Doğan'a satışını onaylamıştır. Gazete, 2011 yılında Milliyet Gazetesiyle birlikte Demirören-Karacan ortaklığına satılmıştır. Demirören-Karacan ortaklığı bu satış için Doğan Grubu'na 26 milyon ödeyerek gazetenin yeni sahibi olmuşlardır. Gazetenin tirajı, 2012 yılları içerisinde 80 bine kadar düşse de 2013 ilk günlerinde 130 bin civarına ulaşmıştır.

Vatan ve Milliyet gazetelerinin Demirören-Karacan ortaklığına satılması, daha sonra bu gazetelerde ekonomik anlamda sıkıntıların baş gösterdiği bazı olaylara sahne olmasına da sebep olmuştur. Öyle ki bu süreç Karacan Grubu'nun talebiyle 2 gazetenin yönetiminin kayyuma devredilmesine kadar gitmiştir. 1 Aralık 2011 tarihinde Gazeteport internet sitesinde yer alan haber, bu konunun ciddiyetini ortaya koyarak, okuyucularına yaşanan süreç hakkında bilgi vermiştir.

Demirören ve Karacan grupları arasındaki uzlaşmazlık sonrasında mahkeme, DK Gazetecilik şirketine kayyum atanmasına karar verdi. Karacan grubundan yapılan açıklamada yeni yönetim kurulu üyelerinin isimleri de yer alıyor. Karacan Grubu adına yapılan açıklamada şu bilgilere yer verildi: "Milliyet ve Vatan gazetelerini bünyesinde barındıran DK Gazetecilik Yayıncılık A.Ş.'ne tedbiren kayyum atanması talebiyle Karacan Grubu tarafından İstanbul 47. Asliye Ticaret Mahkemesi'ne açılan ve 21 Eylül tarihine ertelenen davada, ek dilekçe ile kayyum atanması yönünde Karacan Grubu'nun başvurusu mahkeme tarafından kabul edilmiştir. Ağustos'tan itibaren Milliyet ve Vatan gazetelerinin yönetimi tedbiren atanan Prof. Hüseyin Ülgen, Celal Şirin ve Fatih Batuhan Çapar tarafından yürütülecektir. Öte yandan, Demirören Grubu'nun 23 Ağustos 2011 tarihinde, hukuka aykırı biçimde yönetim kurulu oluşturma teşebbüsünün iptali için Karacan Grubu tarafından 17. Asliye Hukuk Mahkemesi'ne açılan davada, yönetim kurulunun iptaline karar verilmiştir." (Gazeteport, 1 Aralık 2011).

Medyaradar internet sitesi, bu karışıklığı 'sahiplik kavgası' olarak görmüş, iki grubun da gazetelerin yönetiminde daha çok söz sahibi olabilmek için giriştikleri mücadelenin sonuçlarının zamanla netleşeceğini yazmaktadır. Medyaradar haber sitesi, 19 Temmuz 2011 tarihli haberinde bu sahiplik kavgası sürecini şu şekilde haberleştirmektedir:

“Ortakların arasındaki kriz, daha Milliyet ve Vatan’ın devraldığı güne, yani dört ay öncesine dayanıyor... Ali Karacan’ın “dedemin mirası” diyerek Milliyet üzerinde “yönetim hakkı” istemesi ve bazı üst düzey görevlerde değişiklik yapmaya çalışması, Demirören Grubu ile Karacan Grubu arasına kara kedi girmesine neden oldu... Ortaklar arasındaki bu yönetim anlaşmazlığı ilk kez, Erdoğan Demirören’in iki gazetenin yazar ve yöneticilerine Kemer Country’de verdiği brunch’ta su üstüne çıktı... Bu brunch’a Karacan Grubu’nu temsilen sadece Ali Karacan katılırken, Ali Karacan’ın davet boyunca Yıldırım ve Erdoğan Demirören’le bir araya gelmemeye özen göstermesi de dikkatlerden kaçmadı.

Bu kopukluk; daha sonraki günlerde de devam etti... Ali Karacan’ın, Milliyet’in Doğan Medya Center’daki ikinci katından çıkmaması ve Vatan’ın bulunduğu dördüncü kata bir kez bile uğramaması gözlerden kaçmadı. Buna karşın; iki gazetede çalışanların maaşları ve Doğan Grubu’na satış nedeniyle yapılan ödemeler Demirören Grubu’ndan aktarılan paradan karşılandı. Bu süreçte Karacan’ın da Demirören’in de Milliyet’i ve Vatan’ı kendi grup şirketleriymiş gibi göstermeleri manidar bulundu. Hatta Demirören Grubu; şirket için yazışmalarda Milliyet ve Vatan’ı Demirören Grubu’nun yeni iştirakleri gibi sundu.

İşte; yaklaşık üç aydır süren bu “sahiplik” tartışması; sonuçta iki ortak arasında giderilmesi zor bir uçurum oluşmasına ve dönülmez bir yola girilmesine neden oldu. Bundan sonrası açık: Milliyet’in ve Vatan’ın tek sahibi olarak görünmemek ve medyaya yumuşak bir giriş yapmak için yanına Karacan Grubu’nu da aldığı öne sürülen Demirören Grubu’nun, Karacan’ın maddi bir destek sağlamamasını gerekçe göstererek, iki gazetenin sahipliğini üstlenmeye çalıştığı açık... Yani bundan sonra medyadaki yoluna tek başına devam etmek istiyor... Ama bunun için Karacan’ı ikna etmesi de oldukça zor görünüyor... İşte bu nedenle, Milliyet ve Vatan markalarına haciz koydurarak, ekonomik kriz içindeki Karacan Grubu’nu pes ettirmeye çalışıyor... Ancak devir teslim töreninde dedesinin kurduğu Milliyet’i aldığı için gözyaşları döken Ali Karacan’ın da kolay kolay pes etmesine ihtimal tanınmıyor...” (Medyaradar, 19 Temmuz 2011).

Gazetelerin satışından hemen sonra ekonomik anlamda sıkıntıların yaşandığı Vatan gazetesindeki gelişmeleri gazetenin yazarlarından Mustafa Mutlu köşesinde şu ifadelerle belirtmektedir:

“Bugün, her ne kadar “bizim iç sorunumuz” gibi görünse de, aslında Türk medyasını ve gazete okuyan herkesi yakından ilgilendiren bir konuya değinmek istiyorum. Bildiğiniz gibi VATAN ve Milliyet gazeteleri, bundan altı ay kadar önce Demirören ve Karacan şirketlerinin kurduğu DK Yayıncılık tarafından satın alındı. Ancak biz bu iki gazetenin çalışanları olarak ilk birkaç hafta dışında sadece Demirörenler’i gazetede gördük! Olayın kokusu sonradan çıktı: Karacanlar, Demirören ailesiyle birlikte kurdukları şirkete koymayı taahhüt ettikleri sermayeyi ödemişlerdi. Yine ortaya çıktı ki; bizim maaşlarımızın,

kâğıt ve promosyon giderlerinin tamamı, Demirören ailesi tarafından üstlenilmişti.

Konu daha sonra mahkemelik oldu; iki gazetenin yönetimi de mahkemenin atadığı kayyumlara teslim edildi. Kayyumlara saygımız sonsuz... Ama “emanet yönetim”le yatırım olmaz, büyüme olmaz, karar alınmaz, sadece mevcut durumun devam etmesine çalışılır. Ve mevcut durum, yine Demirören ailesinin maddi desteğiyle sürüyor. Bu arada ortalıkta hiç görünmeyen Karacan ailesi, taahhüt ettiği tarihten aylar sonra yerine getirdiği “azami sermaye şartı”na dayanarak, önceki gün bir açıklama yaptı. Aile, bu açıklamada, Demirören ailesinden Milliyet ve Vatan gazetelerini almak için yatırdıkları parayı kuruşuna kadar iade ederek satın almaya hazır olduklarını söylüyordu. Ve daha da ilginç, “Bu gazeteler ve çalışanlarının geleceği ile daha fazla oynamayın” diyor, “Yıllar sürecek olan davalarla bu konu çözümlenemez” diyerek de ince bir tehdit gönderiyorlardı.

Karacan ailesi, Milliyet’i kuran aile... Dedelerine, babalarına saygımız ve teşekkürümüz sonsuz. Bu gazetelerin yaşaması için şimdi görev torun Karacanlar’a düşüyor. Eğer dedenizin emanetine ihanet etmek istemiyorsanız, bu kavgayı uzatmayın! Bu gazetelerin geleceği ve çalışanların ekmek paraları sizi gerçekten ilgilendiriyorsa; sorunun çözümü için mantıklı bir adım atın... Ortağınızla yola devam etmek istemiyorsanız da asıl siz koyduğunuz paraları geri alın ve önümüzü açın! Bizi işimizden ve ekmegimizden, okurlarımızı Türk basının iki saygın gazetesinden mahrum bırakmayın. Demirören ailesi, ilk günden bu yana bu gazetede; ama siz yoksunuz... Ne zaman arasak yurt dışındasınız! Geleceğimizi belirsizleştiriyorsunuz ama bugün yaşadığımız sıkıntının sorumluluğunu üstlenmiyorsunuz. Demirören ailesi bizim maaşlarımızı son kuruşuna kadar ödedi, ama siz asgari sermaye şartını bile aylar sonra yerine getirdiniz...

Karacan ailesinin saygıdeğer üyeleri... Bu iki gazetenin yüzlerce çalışanı “ekonomik kriz” gerekçesiyle ya yıllardır zam almadan çalışıyor, ya da yüzde 3’lük, yüzde 5’lik göstermelik zamlarla idare ediyor. Bakın yıl sonu geldi... Biz, maaşlarımıza insanca yaşamamızı sağlayacak zam yapılmasını beklerken, siz “fiziki olarak olmadığınız” gazetelerde hak talep ediyor ve bir de hisselerin tümüne talip oluyorsunuz... Asgari sermaye şartı olan 2 küsur milyon lirayı bulmak için bile aylarca beklemiş bir girişimci olarak hiç düşündünüz mü; ya ortağınız bu restinizi görüp de “Peki” derse, onlarca milyon lirayı nasıl ve nereden bulacaksınız? Lütfen bu gerçeği görün!

Size sadece bir soru soruyorum: Dedeniz ve Milliyet Gazetesi’nin rahmetli kurucusu Ali Naci Karacan bugün hayatta olsaydı ve ortağınızla yaşadığınız sorunlar yüzünden kurduğu gazetenin, VATAN’la birlikte zor günlere sürüklendiğini görseydi; size ne derdi? Elinizi vicdanınıza koyun ve duyduğunuz sese kulak verin... Sizin medya dünyamızdaki varlığınız, bütün gazeteciler için gelecek güvencesidir. Ancak Milliyet’te ve VATAN’da olmadı bu iş... Bu durumu artık kabullenin ve bu gazetelerin kapısına kilit vurulmasına neden olan isim siz olmayın! Dedeniz Ali Naci Karacan’ın, babanızERCÜMENT Karacan’ın kemiklerini sızlatmayın...” (Vatan, 29 Aralık 2011).

Gazetenin önemli isimleri, bu olayın ana sebebi olarak gördükleri Karacan Grubu'nun, Demirören'lerle kurdukları ortaklıktan çekilmesi gerektiğini savunmuşlar ve bu görüşlerini köşelerinde açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Vatan gazetesinin en etkili isimleri arasında yer alan Güngör Mengi de 29 Aralık 2011 tarihli 'İstenmiyorsun!' başlıklı köşesinde, Karacan'lar hakkındaki görüşlerini ve gazetede yaşanan gelişmeleri şu sözlerle betimlemektedir:

“Vatan ve Milliyet gazeteleri ortaklarının mahkemelik anlaşmazlığıyla ilgili haberlere objektif bir açıklama getirmek zorunluluk halini aldı. VATAN'ın yönetici kadrosu adına okurlarımızı bilgilendirmek istiyorum. Bilindiği gibi Vatan ve Milliyet gazetelerini Demirören ve Karacan ailelerinin yüzde 50'şer payla kurdukları DK Gazetecilik A.Ş. satın almıştı. Sözleşmeye göre Karacan ailesine ait İki Numara Radyo ve Televizyon Yayınları AŞ'nin yarısı Demirören Grubu tarafından 20 milyon dolara satın alınacaktı. Çünkü bu şirketin değerinin 40 milyon dolar olduğu öne sürülmüştü. Ancak sonra belgeleri gizlenen şirketin borca batık olduğu ortaya çıktı. Karacanlar 20 Temmuz'dan beri yoklar. Ve çalışanlar olarak varlıklarını biz sadece parasal sorunlara çözüm arayışlarının önünü tıkayan muhalefetleri sayesinde hissediyoruz. DK Gazetecilik için yaptıkları sermaye taahhütlerini yerine getirecekleri tarih olan 21 Temmuz'dan bir gün önce de yönetim kurulundan istifa ederek ortadan kaybolmuşlardır.

#### **Suçlarken itiraf etti**

Karacanlar'ın önceki gün yaptıkları açıklamada sözünü ettikleri suçlamalar, yani “çift imza gerektiren şirkette sadece Demirörenler'in imzasıyla para alışverişleri, yönetim kurulu onayı olmadan yapılan borçlandırmalar” gerçekte Karacan tarafının suç ve kusurlarının itirafıdır. Karacan tarafı yükümlülüklerini yerine getirmiş olsaydı hiçbir aksaklık doğmazdı. Karacanlar'ın iddiaları Demirören tarafının suçlarını değil, aslında onların gazeteler için yaptıkları fedakârlığı anlatıyor. Çünkü Karacan'ın suç saydığı bu ödemeler yapılmasa gazetelerin yayın hayatı belki daha ciddi tehlike yaşıyor olacaktı. Karacan ailesinin son açıklamasında “Karacan Grubu Demirören'den Milliyet ve Vatan gazetelerini, yatırdıkları parayı kuruluşuna kadar iade ederek satın almaya hazırdır” ifadesi yer alıyor. Karacan'ın bu güce sahip bulunmadığını biliyoruz. Herkes biliyor. Karacanlar'a ait şirketin merkezi gösterilen beş metrelik han odası bu meydan okumanın sahteliğine kanıttır.

#### **Çarpıtmada rekor...**

Karacan açıklamasında yer alan “Bu gazeteler ve çalışanlarının geleceği ile daha fazla oynamayın” çağrısına gelince... Gerçeğin bu kadar çarpıtılmasına seyirci kalınmaz. Böyle bir çağrıya tanıklığımızı hiçe sayarak Demirören tarafının muhatap edilmesi, fütursuzluğun şahıkası ve gerçeklerin ters yüz

edilmesidir. Yarattığı yönetim boşluğu ve çıkardığı sürekli engeller yüzünden gazetelerin ve çalışanlarının geleceği ile oynama vebali baştan beri Karacan tarafının omuzlarındadır. Çalışanlar olarak bu gerçeği en yakından biz biliyoruz ve anlaşmazlığı kovuşturan mahkemenin de bir an önce bu gerçekleri görmesini, gazeteleri ve çalışanlarını esenliğe çıkaracak kararı bir an önce vermesini bekliyoruz. Yaşadığımız beş aylık tecrübe, kayyumla gazete yönetilemeyeceğini ve Karacanlar'ın olanakları ile bu gazetelerin yaşatılamayacağını öğretmiştir. Karacanlar ayrıca, bu uyuşmazlık sürecindeki tutumları nedeniyle uğradıkları güven kaybını görmeli, istenmediklerini bilmeli, uzlaşma olanaklarını bu zeminde aramalıdır. Gazetelerin ve çalışanların çıkarı, Karacan'ın artık yolun üstünden çekilmesidir. Daha fazla zaman kaybettirmenin, sebep olan herkese, oyun kurucusundan alet olanına kadar herkese büyük vebali vardır! (Vatan, 29 Aralık 2011).

Karacanlar'a karşı oluşan bu tepki Vatan gazetesinden Güngör Mengi ve Mustafa Mutlu ile sınırlı kalmamış, Milliyet'ten ve Vatan'dan birçok yazar tepkilerini köşelerinden açık bir şekilde ifade ederek göstermişlerdir. 2 gazeteden birçok yazar desteklerini Demirören'lerden yana kullanmış, gazetelerinin içine düştüğü buhranın sorumlusu olarak gördükleri Karacan'a karşı uzun süre tepkilerine devam etmişlerdir. 2 gazetenin yönetimlerinin kayyuma devredilmesi sonrası, Demirören ve Karacan grupları mahkemelik olmuş, sonunda baskılara dayanamayan Karacan'lar 2 gazetede hissellerini Demirören'lere devretmek durumunda kalmışlardır. Medyaya konu olan bu süreci değerlendiren Ali Karacan, kendileri için özel bir yeri olan Milliyet için, "Kalbimize taş basıp Milliyet'i devrettik" açıklamasında bulunmuştur. 8 Şubat 2012 tarihli CNBC-e kaynaklı haber, 2 grubun mahkeme sürecinden sonraki yaşanan gelişmeleri Ali Karacan'ın görüşlerine yer vererek şu şekilde yayınlamıştır.

"Dedesinin kurduğu Milliyet Gazetesi'ni satın alan ancak devretmek zorunda kalan işadamı Ali Karacan CNBC-e'ye konuştu. Ali Karacan, Milliyet ve Vatan gazetelerini geçtiğimiz hafta Demirören Grubu'na devrettiklerini açıkladı. Karacan "Mahkeme tasfiye kararı verecekti, ne yapsaydık? Kalbimize taş bastık, devrettik" dedi. Karacan ortaklar arasındaki kavganın çalışanlara daha fazla zarar vermesini istemediklerini belirtti. Ali Karacan, anlaşma gereği eski ortakları Demirören'le karşılıklı şikayetlerin geri alınacağını açıkladı." (ntvmsnbc, 8 Şubat 2011).

Bu karışık ve sıkıntılı dönemi Karacan'ların devreden çekilmesiyle atlatan Vatan, tekrar düzene girmeye, eski günlerine dönmeye başlamıştır. 4 Eylül 2012 tarihinde 10. yılını kutlayan gazetenin birçok yazarı, bu özel günü ve 10 yıldır

yaşanan süreci köşelerinden okuyucularıyla paylaşmışlardır. Vatan gazetesi bugün birçok ünlü yazarı içinde barındıran Türkiye'nin en önemli gazeteleri arasında yer almaktadır. Gazetenin bugün künyesi şu isimlerden oluşmaktadır: Yayın Sahibi Vatan Gazetecilik A.Ş., Genel Yayın Yönetmeni İsmail Turgut Yuvacan, Yayın Koordinatörü Tayfun Hopalı, Yazı İşleri Müdürleri Güney Öztürk, Uğur Koçbaş ve Aylin Duuruoğlu, Yayın Kurulu Bilal Çetin, Selahattin Duman, Okay Gönensin, Zülfü Livaneli, Güngör Mengi, Aydın Öztürk, İsmail Turgut Yuvacan. Vatan gazetesi Doğan Holding'in elinden çıkmasına rağmen hali hazırda Doğan Medya Tesisleri'nde basılmaktadır (Vatan, 10 Ocak 2013). Gazetede bu isimler dışında birçok usta ve medyatik yazar da yer almaktadır. Bu isimler arasında, Reha Muhtar, Ruşen Çakır, Can Ataklı, Ruhat Mengi, İclal Aydın, Mustafa Mutlu, Bilal Çetin, Sergen Yalçın, Kaan Kural, Güntekin Onay en çok dikkat çeken isimlerdir.

## Sonuç

Bu çalışmada temel olarak Türk basının sahiplik yapısının tarih içerisinde değişen yapısı, Milliyet ve Vatan gazeteleri örnekleriyle, ekonomi-politik anlayışla incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda iki gazetenin, yıllar içerisinde ülkenin siyasi ve ekonomik durumları nedeniyle değişen sahiplik yapıları ve içerikleri, gazetelerde çıkan haberler incelenerek ve konuyla ilgili literatür taraması yapılarak araştırılmıştır.

Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular ortaya koymaktadır ki, Türk basını tarihsel olarak değişen ekonomi-politik koşullara göre şekillenmiştir. Tezin varsayımlarında da belirtildiği gibi, Türkiye’de basının, özellikle dünya ekonomik yapılanmasında ve ülke ekonomisinde yaşanan gelişmelere ayak uydurma gereksinimi; önce basının sonrasında ise bu ekonomi-politik dönüşümden etkilenerek medyaya dönüşen ticari örgütlenmelerin, çalışma biçimini ve ilişkilerini belli ölçülerde değiştirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, özellikle 1980 sonrasında Türk basını, ekonomi-politik süreçlerden etkilenerek liberal ekonomik anlayış içerisinde, pazar ekonomisine adapte olmaktan kendini soyutlayamamıştır. Pazar ekonomisine adapte olan Türk ekonomik hayatı, medya sahiplik yapısında da uzun yıllardır işleyiş gösteren birçok farklı kuruluşun birleştirilmesine ya da sahiplik yapısında değişiklik yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç sonrasında farklı yayın politikalarına sahip olan gazete ve yayın kuruluşları, ekonomi-politik gerekçeler nedeniyle tek bir ideolojik bakış açısını benimseyen kapitalist işletmelere dönüşmüşlerdir.

Türkiye’de özellikle 1980 sonrası değişen ekonomik ve sosyal yapı basın sektörünü de etkilemiş, bu durum gazeteci ailelerin yürüttüğü basının yerini, basın dışı büyük sermayenin almasına neden olmuştur. Bu büyük sermayenin sahip olduğu holdingler, yasama, yürütme ve yargıdan sonra 4. kuvvet olarak gösterilen basına sahip olmaya başlamasıyla, siyasi güçlere baskı kurmaya, kamu ihalelerinde ve devletle olan iletişimde söz sahibi olmuşlardır. Bu anlayışla gazetenin yazarları, muhabirleri gazetelerinde, patronlarının çıkarları doğrultusunda haberlerini, yazılarını şekillendirmiş, patronlarının hoşuna gitmeyecek, çıkarlarına ters düşecek haberlere yer verememişlerdir.



2000’li yıllarla beraber Türkiye’de çok önemli gelişmeler yaşanmış, bu gelişmeler her alanda olduğu gibi basın/medyayı da ciddi biçimde etkilemiştir. Türkiye’de öncelikle 2001 ekonomik krizi yaşanmış, kriz sonrasında birçok holding ve onun bünyesinde bulunan medya kuruluşları ya küçülmüş ya kapanmış ya da bir başka holding bünyesine katılmıştır. Dönemin ikinci belki de en önemli olayı olan Ak Parti’nin tek başına iktidar olması, basın alanında dengeleri değiştirmiştir. Bu dönemde Uzan Grubu, Ak Parti ile girdiği mücadeleyi kaybederek, sadece medya alanından değil, sahip olduğu her sektörden çekilmek zorunda kalmıştır. Ak Parti’ye karşı muhalif bir tutum sergileyen Aydın Doğan, özellikle son yıllarda büyük oranda güç kaybetmiş, medya alanındaki zirvedeki yerini kaybetmiştir. Bu yıllarda İslami, muhafazakâr ve Ak Parti iktidarına yakın kesim büyük gelişim göstererek, sektörde öne çıkmışlardır.

Türk basın tarihinin medya sahipliğindeki değişim açısından önemli örneği olan Milliyet, Ali Naci Karacan tarafından 1950 yılında Demokrat Parti’yi destekleme vaadiyle çıkmış ve bu partiden aldığı maddi destekle ayağa kalkabilmiştir. Bu desteğe, gazetenin içeriğiyle karşılık veren Ali Naci Karacan’ın Milliyet’i, daha sonra Abdi İpekçi ile birlikte yayın politikasını sola kaydırmıştır. Abdi İpekçi’nin ölümüyle birlikte, Türkiye’nin içinde bulunduğu karışık ortam, ekonomik anlamda büyük holdinglerin sektöre göz kırpmasına Milliyet’in sahibi Ali Naci Karacan’ın oğlu Ercüment Karacan’ın sektörde kalmak istememesi de eklenince, Milliyet 1979 yılında İşadamı Aydın Doğan’a satılmıştır. İş alanını sahip olduğu gazeteleri kullanarak büyüten ve Türkiye’nin en önemli işadamları arasında yer alan Doğan, basını medyaya dönüştüren en kritik isimlerin başında da gelmektedir. İş adamlığından daha çok medya patronluğuyla daha çok gündeme gelen Aydın Doğan, bu unvanının hakkını seneler içerisinde vermiş, medyayı en etkili kullanan işadamı olmuştur. Ak Parti iktidarı ile girdiği mücadeleyi kaybeden Doğan, büyük vergi cezalarıyla sektörde güç kaybetmiş, daha sonra iktidarla yaptığı anlaşma ile vergi borcu önemli oranda azalmıştır. Kaybettiği güçlerden biri Milliyet, diğeri Vatan olan Aydın Doğan, bu iki gazeteyi yaklaşık 74 milyon dolar karşılığında Demirören-Karacan ortaklığına satmak durumunda kalmıştır.

Milliyet ve Vatan gazetelerinin değişen sahiplik yapılarının ve gazetelerin iktidar ilişkilerinin incelendiği bu tezde, iki gazetenin sahipliğini ve iktidarlara ilişki düzeyini belirleyen faktörler dönemin şartları da baz alınarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda, Türk basının sahiplik yapısının ve gazetelerinin içeriklerinin genel olarak Türkiye'nin ekonomi-politik özelliklerine göre şekillendiği ve belirlendiği görölmüş, bu durumun 1980 sonrası hızlanarak bugünlere geldiği tespit edilmiştir.

## KAYNAKÇA

Adaklı, Gülseren (2006). Türkiye’de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Akandere, Osman (1998). Milli Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945. İstanbul: İz Yayıncılık.

Aksoy, Metin (2009a). Basından Medyaya: Küreselleşmenin Bedeli. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 588-602.

Aksoy, Metin (2009b). Devlet ve Gazeteci. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 603-606.

Alemdar, Korkmaz (2001). İletişim ve Tarih. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Alemdar, Korkmaz (2009a). Cumhuriyet’in Devraldığı Kitle İletişim Yapısı. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1-4.

Alemdar, Korkmaz (2009b). Türkiye’de Tek Parti Yıllarının İletişim Politikaları: 1920-1950. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 10-17.

Alemdar, Korkmaz (2009c). Demokratik Parti ve Basın (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 158-160.

Altun, Abdülrezak (1995). Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteciler. İstanbul: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları.

Altun, Abdülrezak (2009). Gazete Tasarımının Gelişim Süreci. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 100-124.

Alver, Fusun (2011). Gazetecilik Bilimi ve Kuramları: Gazetecilik Kuram Tasarımlarını Türkiye'deki Gazetecilik Sistemi ve Uygulamalarıyla Sınama Denemesi. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Arık, Bilal (2010). Mizah ve Karikatür. (Editör: Nazife Güngör). Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 285-305.

Atabek, Nejdet ve Dağtaş, Erdal (1998). Kamuoyu ve İletişim. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

Atabek, Ümit (2009). Matbaadan Bilgisayara: Türkiye'nin İletişim Teknolojileri Serüveni. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 87-99.

Atlas, İsmail (1999). Yeni Mekanlar: Medya Fabrikalarına Bir Yenisi-Medya Plaza. (Editör: Korkmaz Alemdar). Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar. İstanbul: AFA Yayıncılık, 241-244.

Ayhan, Bünyamin (2009). Atatürk ve Basın. Konya: Palet Yayınları.

Aykol, Hüseyin (2008). Haber Basınından İslamcı Medyaya. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Bagdikian, Ben H. (2004). New Media Monopoly. Boston: Beacon Press.

Besen, Haluk (1997). Türkiye'de Gazetecilik, Gazeteler, Gazeteciler. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Boral, Gülay (2009). Basının 24 Ocak Kararları Karşısında Tutumu. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 323-329.

Bulut, Selda (2009a). Osmanlı'dan 1980'li Yıllara Basının Mülkiyet Yapısı. (Editör: Selda Bulut). Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi: Ekonomi Politik Yaklaşımlar. Ankara: Ütopya Yayınevi, 61-74.

Bulut, Selda (2009b). Medyada Çokuluslu Şirket Egemenliğine Doğru Evrilme: Rupert Murdoch ve Fox Tv. (Editör: Selda Bulut). Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi: Ekonomi Politik Yaklaşımlar. Ankara: Ütopya Yayınevi, 75-114.

Bulut, Selda (2009c). Giriş (Editör: Selda Bulut). Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi: Ekonomi Politik Yaklaşımlar. Ankara: Ütopya Yayınevi, 7-14.

Bulut, Selda (2010). Türkiye’de Popüler Basının Doğuşu ve Sedat Simavi. (Editör: Nazife Güngör). Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 275-283.

Ceyhun, Demirtaş (1985). Babıali’nin Şu Son Kırk Yılı. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Çakır, Ruşen (2003). “İslami Medya”nın Bağımsızlaşma ve Diğerlerine Benzeme Süreci. (Editör: L. Doğan Tılıç). Türkiye’de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: ÇGD Yayınları, 282-291.

Çakır, Aslı, Gürleyen, Pınar ve Uyanık, Faik (2009). Milliyet Gazetesi. (Editör: Şengül Özerkan). Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 91-136.

Demir, Vedat (2006). Medya Etiği. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Doyle, Gillian (2002). Media Ownership. London: Sage Publication.

Dursun, Çiler ve Alemdar, Korkmaz (1999). Medya Dünyası. (Editör: Korkmaz Alemdar). Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar. İstanbul: AFA Yayıncılık, 125-138.

Ekzen, Nazif (1999). Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Toplulaşma Tekelleşme Yapısı (1965-1995). (Editör: Korkmaz Alemdar). Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar. İstanbul: AFA Yayıncılık, 85-107.

Ekzen, Nazif (2009). Medya Ekonomisinin Yapılanması ve Maddi Temelleri (1980-2000). (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 296-322.

Emre, A. Elif (2009a). Ankara Gazeteciliğinin İlkokulu: Hakimiyet-i Milliye. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 28.

Emre, A. Elif (2009b). Adımız Andımızdır: Ulus. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 34-41.

Eraslan, Hülya (2010). İlk Basın Kongresi (1935). (Editör: Nazife Güngör). Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 151-158.

Ertuğ, Hasan Refik (1970). Basın ve Yayın. İstanbul: Yenilik Basımevi.

Eyüboğlu, Ercan (1999). İletişim, Siyaset, İktidar, Medya. (Editör: Korkmaz Alemdar). Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar. İstanbul: AFA Yayıncılık, 43-55.

Faik, Bedii (2001). Matbuat Basın Derken... Medya. İstanbul: Doğan Kitap.

Fırat, Ali Haydar (2010a). Cumhuriyet Dönemi (1930-1938) Türk Basınında Kurumsallaşma Süresi. (Editör: Nazife Güngör). Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 65-75.

Fırat, Ali Haydar (2010b). Bir Dönem Tartışmalarının Seyri: 1932-1935 Yıllarında Basın Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri.(Editör: Nazife Güngör). Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 243-266.

Garnham, Nicholas (1990). Capitalism and Communication: Global Culture and The Economics of Information. London: Sage Publications.

Gevgilili, Ali (1983). Türkiye Basını. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1, 202-228. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gibbons, Thomas (1998). Regulating the Media. London: Sweet&Maxwell Publication

Girgin, Atilla (2001). Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Golding, Peter and Murdock, Graham (1991). "Culture, Communication and Political Economy", (Edited by: James Curran and Michael Gurevitch). Mass Media and Society. London: Edward Arnold, 15-32.

Güngör, Nazife (2009). Basında Dağıtım. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 206-209.

Güngör, Nazife (2011). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gürkan, Nilgün (1998). Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950). İstanbul: İletişim Yayınları.

Güz, Nurettin (1991). Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927). Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbası.x

Güz, Nurettin (1993). Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Hamelink, Cees J. (1994), The Politics of World Communication. London: Sage Publications.

Herman, E. (1995). Media in the U. S. Political Economy, (Eds. Jhon Downing, Ali Mohammadi, Annabelle Sreberny-Mohammadi) Questioning the Media. London: Sage Publication, pp. 77-93.

İnuğur, M. Nuri (1992). Türk Basın Tarihi (1919-1989). İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

İnuğur, M. Nuri (2005). Basın ve Yayın Tarihi. İstanbul: Der Yayınları.

Kabacalı, Alpay (2000). Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın. İstanbul: Literatür Yayınları.

Karaca, Emin (1995). Milliyet Olayı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kaya, A. Elif Emre (2010). Cumhuriyet'in Gazetesi: Cumhuriyet. (Editör: Nazife Güngör). Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar. Ankara: Siyasal Kitabevi, 51-63.

Kaya, A. Raşit (2009a). İktidar Yumağı Medya-Sermaye-Devlet. Ankara: İmge Kitabevi.

Kaya, A. Raşit (2009b). Türkiye Siyasal Yaşamında 1980'ler Sonrası Gelişmeler ve Medya. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 233-242.

Kejanlıoğlu, D. Beybin (2004). Türkiye'de Medyanın Dönüşümü. Ankara: İmge Kitabevi.

Koç, İ. Ceyhan (2006). Tek Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri (1929-1938). Ankara: Siyasal Kitapevi.

Koloğlu, Orhan (1994). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2003). Babıali'den İkitelli'ye Geçerken Gazetecilik. (Editör: L. Doğan Tılıç). Türkiye'de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: ÇGD Yayınları, 26-36.

Koloğlu, Orhan (2006). Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Koloğlu, Orhan (2009). Cumhuriyetten Günümüze Muhalif Basın. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 52-63.

Kuyucu, Michael (2012). Türkiye'de Medya Ekonomisi. İstanbul: Esen Kitap.

Mosco, Vincent (1998). The Political Economy of Communication. London: Sage Publication.



Mosco, Vincent (2008). Current Trends in the Political Economy of Communication. Global Media Journal-Canadian Edition, Volume 1, Issue 1, 45-63.

Önderoğlu, Erol (2003). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Basın Özgürlüğü. (Editör: L. Doğan Tılıç). Türkiye’de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: ÇGD Yayınları, 64-89.

Özdemir, Gamze Yücesan (2008). İletişim, Emek ve Kalkınma: Ekonomi Politik Yaklaşım. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Özdemir, Gamze Yücesan (2009). Küresel İletişim Çağı: Egemen Yaklaşım Versus Ekonomi Politik Yaklaşım (Editör: Selda Bulut). Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi: Ekonomi Politik Yaklaşımlar. Ankara: Ütopya Yayınevi, 15-45.

Özdemir, Rahime (2011). Medyada Sahiplik ve Yoğunlaşma, Oluşturduğu Sorunlar ve Şeffaflığın Sağlanması, Uzmanlık Tezi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.

Özkan, Bülent (1983). Basında Tiraajlar. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 1,229-232. İstanbul: İletişim Yayınları.

Pala, Şebnem (2003). Promosyonla Mutantlaşan Bir İletişim Aracı: Türkiye’de Gazete. (Editör: L. Doğan Tılıç). Türkiye’de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: ÇGD Yayınları, 142-168.

Seçkin, Gülcan (1999a). 1990’lı Yılların Basın Kavgalarının Ekonomi Politikası ve Bir Örnek Olay: Doğan, Sabah ve Akşam Gruplarının (Ekim-Aralık 1995) Kavgası. (Editör: Korkmaz Alemdar). Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar. İstanbul: AFA Yayıncılık, 139-166.

Seçkin, Gülcan (1999b). Basında Ekonomik Gazeteler Dönemi: Muhabirsiz Gazeteler. (Editör: Korkmaz Alemdar). Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar. İstanbul: AFA Yayıncılık, 167-173.

Shoemaker, P. ve Reese, S. (1991). “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerinde Etkisi”, Medya Kültür Siyaset. (Derleyen: Süleyman İrvan). Ankara: Alp Yayınevi.

Sönmez, Mustafa (2003a). Türkiye Medyasında Yeni Sahiplik Yapısı, Cepheler ve Profiller. (Editör: L. Doğan Tılıç). Türkiye’de Gazetecilik: Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: ÇGD Yayınları, 107-131.

Sönmez, Mustafa (2003b). Filler ve Çimenler: Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti-Doğan Savaşı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sönmez, Mustafa (2010). Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı. İstanbul: Yordam Kitap

Tekinalp, Şermin ve Uzun, Ruhdan (2004). İletişim Araştırmaları ve Kuramları. İstanbul: Derin Yayınları.

Tezcan, Asuman (2009). Ahmet Emin Yalman. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 74-81.

Tılıç, L. Doğan (2001). 2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak. İstanbul: Su Yayınları.

Tokgöz, Oya (2003). Temel Gazetecilik. Ankara: İmge Kitabevi.

Topuz, Hıfzı (1996). 100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi: Davalar, Hapisler, Saldırıları, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Topuz, Hıfzı (2003). II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Toruk, İbrahim (2008). Gutenberg’den Dijital Çağa Gazetecilik: Türkiye’de Haber Siteleri. İstanbul: Litaratürk.

Tutar, Hilmi (1993). 21. Yüzyıl’da Türk Basını: Tiraj, Promosyon ve Değişim Gerçeği. Ankara.

Üstün, Hasan (2009). Bab-ı Ali’de Dokuz Patron Olayı. (Editör: Korkmaz Alemdar). Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 194-205.

Williams, Raymond (1977). *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Pres.

Yaylagül, Levent (2008). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yaylagül, Levent (2009). *Sinemanın Ekonomi Politikı (Editör: Selda Bulut). Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi: Ekonomi Politik Yaklaşımlar*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 149-185.

Yılmaz, Mustafa ve Doğaner, Yasemin (2007). *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

### **İnternet Adresleri**

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/01/22/cp/gnc102-20070113-101.html>

<http://www.aydindoganvakfi.org.tr/TR/OurFounder.aspx>

[http://www.birgun.net/actuels\\_index.php?news\\_code=1303732695&day=25&month=04&year=2011](http://www.birgun.net/actuels_index.php?news_code=1303732695&day=25&month=04&year=2011)

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1955/07/08>

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1980/10/06>

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1981/05/24>

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/1998/10/08>

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/1998/10/29>

<http://haber.gazetevatan.com/istenmiyorsun/420492/4/Haber>

<http://haber.gazetevatan.com/karacan-ailesinin-uyeleri-vicdaninizin-sesini-dinleyin/420495/4/Haber>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=17601154>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-43872>

<http://www.gazeteport.com.tr/haber/65909/vatanda-maaslar-demirorenin-cebinden>

<http://www.medyafaresi.com/haber/6023/medya-bagimsiz-vatan-aydin-dogana-baglandi-aksam-gazetesiinden-cok-carpici-bir-baslik.html>

<http://www.medyaradar.com/yazar/oku-40182/varol-ersoy-demiroren-karacan-ortakliginda-yolun-sonu-gorundu-maaslar-ve-tasinma-ne-olacak.html>

<http://www.milliyet.com.tr/2007/07/18/ekonomi/eko02.html>

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25320398/>

<http://www.radikal.com.tr/1998/10/08/borfin/02mil.html>

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1047249&CategoryID=99>

[http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/barlas/2010/03/13/erdogan\\_kunta\\_kinteligi\\_biz\\_gazetecilerden\\_alamaz](http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/barlas/2010/03/13/erdogan_kunta_kinteligi_biz_gazetecilerden_alamaz)

<http://www.turkiyehaberajansi.com/haberdetay/20642/Milliyet-ve-Vatan-Gazetesi-Kime-Ka%C3%A7a-Sat%C4%B1ld%C4%B1>

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali\\_Naci\\_Karacan](http://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Naci_Karacan)

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Aydm\\_Doğan](http://tr.wikipedia.org/wiki/Aydm_Doğan)

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Ercüment\\_Karacan](http://tr.wikipedia.org/wiki/Ercüment_Karacan)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Yıldırım-Demirören>

<http://w9.gazetevatan.com/kunye/>